

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK SİNEMASI'NDA SOSYOEKONOMİK YAPI
ÜZERİNE BİR İNCELEME
(2013 - 2018)**

ÖZDER ŞEYDA UYANIK

2501140813

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN TÜRKOĞLU

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN:

Adı ve Soyadı : ÖZDER ŞEYDA UYANIK Numarası : 2501140813
Anabilim Dalı / Anasana Dalı / Programı : RADYO TV SINEMA / YÜKSEK LİSANS Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN TÜRKOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 21.08.2019 Saati : 14.00
Tez Başlığı : TÜRK SINEMASI'NDA SOSYOEKONOMİK YAPI ÜZERİNE BİR İNCELEME (2013-2018)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ÇYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. YELDA ÖZKOÇAK		KABUL
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ONUR AKYOL		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN TÜRKOĞLU		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜMIT SARI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ KORHAN MAVNACIOĞLU		

ÖZ

TÜRK SİNEMASI'NDA SOSYOEKONOMİK YAPI ÜZERİNE BİR İNCELEME (2013 - 2018)

ÖZDER ŞEYDA UYANIK

Sinema, pek çok yönü ile toplumsal hayata ışık tutmakta, toplumu yansıtmaktadır. Türk Sineması incelendiğinde Türk toplumunun gelişimi, değişimi noktasında önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda Türk Sineması'nın sosyoekonomik incelemesinin bu çalışmada ele alınan 2013 - 2018 yılları arasındaki değişiminin ana karakterleri açısından toplumdaki değişimi ya da değişim taleplerini karşılama gücünün ortaya konulması hedeflenmiştir.

Sosyoekonomik yapı, filmlerdeki başrol oyuncular, öyküdeki etkileşim, gelişim ve senaryoya etkisi gibi farklı değişkenler baz alınarak ortaya konulmuştur. Türk Sineması'nın altın yılları ya da yükseliş dönemi olarak ele alınacak dönemde, elde edilen veriler ışığında değerlendirilerek Türkiye'nin değişimleri ile paralelliği kıyaslanmış ve gözlemlenmiştir. Türk Sineması'nın aynı zamanda tarihsel gelişim süreçleri içersinde de önceki dönemlerine başvurulup toplumun sosyoekonomik durumu ile etkileşimi de incelenmiştir.

Sosyoekonomi, toplumu oluşturan bireylerin ortaya çıkardığı sosyal yapı içerisinde tüm olaylar ve durumlar ile birlikte, ekonomik varlıkların bileşimi dâhilinde oluşan yaşam ve gelişmişlik düzeyi olarak düşünülmektedir. Kişilerin, toplum içerisindeki sosyal sınıf ya da standartları, ekonomik varlık ve statüleri ile ilişkilendirilip, şekillenebilir. İncelenen dönemler açısından sosyolojik olguların etkilendiği güncel durumlar, politika, dünya, doğa ya da kültürel yaşam eylemleri gibi tüm toplumu açıkçası "sosyal"i ilgilendiren ve ekonominin de içinde bulunduğu sosyal bilimlerin dâhil olduğu tüm etkileşimler bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Türkiye'de 2000'li yıllar sonrası değişen sosyoekonomik durum ile Türk Sineması'nın 2013 - 2018 dönemi bir kesişim sayılarak her yıl en çok izlenen 3 filmin toplamda 18 film incelenmiştir. Öncelikle tema, senaryo, yaygınlık açısından ardından da ana karakterin sosyoekonomik yapıya gösterdiği uyum, benzerlik, farklılık unsurları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoekonomi, Türk Sineması, Film, Sosyoloji, Ekonomi, Karakter.

ABSTRACT
AN ANALYSIS ON SOCIOECONOMIC STRUCTURE IN TURKISH CINEMA
(2013-2018)

ÖZDER ŞEYDA UYANIK

Cinema sheds light on social life in many ways and reflects society. When the Turkish Cinema is examined, it provides important data on the development and change of Turkish society. In this context, it is aimed to reveal the power of meeting the changes or demands of change in the society in terms of the main characters of the change in the socio-economic analysis of Turkish Cinema between 2013 and 2018 discussed in this study.

The socioeconomic structure is based on different variables such as the leading actors in the films, the interaction in the story, its development and its effect on the scenario. Turkish cinema's golden years and the rise in the period or periods as will be discussed, evaluated in the light of the data obtained were compared in parallel with Turkey's transformation and have been observed. At the same time, the historical development of Turkish cinema was also applied to the previous periods and its interaction with the socioeconomic status of the society was examined.

Socioeconomics is considered as the level of life and development that occurs within the composition of economic assets as well as all events and situations within the social structure created by the individuals constituting the society. The social class or standards of individuals in society can be related and shaped with their economic assets and status. In this study, all the interactions involving the social sciences, including the economy, including the current situations in which sociological phenomena are affected, politics, world, nature or cultural life actions, which includes the "social", are included.

In the 2000s after changing the socioeconomic situation of Turkey, for the Turkish Cinema 2013 - 2018 period were examined the most-watched three films of each year so a total of eighteen films. Firstly, in terms of theme, scenario, and prevalence, then the main character's adaptation to socioeconomic structure, similarity, differences were discussed.

Key Words: Socioeconomic, Turkish Cinema, Film, Sociology, Economy, Character

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türk Sineması alanında görülen eksikliğin yanı sıra kişisel bazda tüm eğitim ve hatta kariyerimin bileşimi olmaktadır. Ekonomi tabanı ile sinemanın yüksek eğitiminin birleşimi olan çalışmada iki alanda da veri sağlamanın hedefi ve önemi bulunmaktadır.

Bu çalışmayı yapmak bilime, akademiye, hocalarıma saygımı arttırmakla kalmadı bir de sinemaya, Türk sosyolojik tarihine bakış açımı değiştirdi. Böylelikle sanıyorum ki bilim temel görevini zaten burada yerine getirdi. Her şeyden önce araştırma yapmanın ne demek olduğunu, "okuma"nın ne demek olduğunu, literatüre bir şey katmanın ağırlığını hissetmenin, derinden idrak etmenin huzurunu ve mutluluğunu duyuyorum.

Bu süreçte bana en büyük destekleri gösteren öncelikle bu alanda yolumu çizmeme fikir önderim olan Sayın Prof. Dr. Ergün Yolcu'ya, pozitifliği, elini omzumdan hiç çekmemesi ve engin hoca liderliği ve bilgisiyle her daim yanımda olan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mesut Aytekin'e ve danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Türkoğlu'na, tezimi yazmam için her anlamda en büyük emeği ve yardımı gördüğüm anneme, tüm eğitimimi borçlu olduğum bugünleri göremese de hissedecek olduğunu bildiğim babama, her zaman fikirlerimin en büyük destekçisi olan ve sağduyum olarak görevini hiç aksatmayan eşime teşekkürlerimi borç bilirim. Bu dünyadaki ilk senesini bu araştırma içinde geçiren oğlum Haktan ile ortak çalışmamızdır.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1 - TÜRK SİNEMASI	4
1.1. TÜRK SİNEMASI TARİHİ	5
1.1.1. İLK DÖNEM (1910 - 1922)	8
1.1.2. TİYATROCUlar DÖNEMİ (1922 - 1939)	11
1.1.3. GEÇİŞ DÖNEMİ (1939 - 1950/1952)	14
1.1.4. SİNEMACILAR DÖNEMİ (1950/1952 - 1970).....	18
1.1.5. 70'Lİ YILLAR.....	26
1.1.6. 80'Lİ YILLAR.....	29
1.1.7. 90'Lİ YILLAR.....	32
1.1.8. 2000'Lİ YILLAR.....	36
BÖLÜM 2 - SOSYOEKONOMİ.....	46
2.1. SOSYOEKONOMİK GÖSTERGELER.....	48
2.1.1. EĞİTİM	50
2.1.2. MESLEK.....	50
2.1.3. GELİR.....	51
2.1.4. KONUT	51
2.1.5. SAĞLIK.....	52
2.1.6. DİĞER FAKTÖRLER	52
2.2. TÜRKİYE TARİHİNDE SOSYOEKONOMİK GELİŞMELER	54
2.2.1. OSMANLI'NIN SON YILLARI	55
2.2.2. CUMHURİYET'İN KURULUŞU	62
2.2.3. ÇOK PARTİLİ SİSTEME GEÇİŞ	66
2.2.4. 27 MAYIS DÖNEMİ	70
2.2.5. 12 EYLÜL DÖNEMİ.....	73

2.2.6. 90'LI YILLAR.....	77
2.2.7. 2000'Lİ YILLAR.....	81
2.2.8. 2013 - 2018 YILLARINDA TÜRKİYE SOSYOEKONOMİSİ	88
BÖLÜM 3 - FİLMLERİN SOSYOEKONOMİK İNCELEMESİ	92
3.1. ARAŞTIRMA.....	92
3.1.1. PROBLEM.....	93
3.1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	93
3.1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	94
3.1.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	95
3.1.5. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	95
3.1.6. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLERİ.....	97
3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI	98
3.2.1. 2013 FİMLERİ	98
3.2.2. 2014 FİMLERİ	101
3.2.3. 2015 FİMLERİ	103
3.2.4. 2016 FİMLERİ	105
3.2.5. 2017 FİMLERİ	107
3.2.6. 2018 FİMLERİ	110
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	121

TABLolar LİSTESİ

- Tablo - 1:** 1960 - 1989 Film Sayıları - 22
- Tablo - 2:** 1950 - 1959 Yılları Arasında Öne Çıkan Filmler - 23
- Tablo - 3:** 1960 - 1969 Yılları Arasında Öne Çıkan Filmler - 23
- Tablo - 4:** 1990'larda Film Sayıları - 32
- Tablo - 5:** Televizyon Kanallarının Desteklediği Filmler - 33
- Tablo - 6:** 1990'lardaki Filmlerin Seyirci Sayıları - 35
- Tablo - 7:** 2000'lerde Gösterime Giren Yerli Filmler - 37
- Tablo - 8:** 2003 Yılı Filmleri - 38
- Tablo - 9:** 2005 - 2018 Yılları Film Rakamları - 41
- Tablo - 10:** 2017 Yılı En Çok İzlenen İlk 5 Yerli Film - 43
- Tablo - 11:** Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları - 57
- Tablo - 12:** Türkiye'nin İnsani Gelişmişlik Göstergesi - 59
- Tablo - 13:** 1500 - 2016 Ekonomik Göstergeleri - 59
- Tablo - 14:** Osmanlı Devleti Okul Göstergeleri - 59
- Tablo - 15:** Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları Ödeme Planı - 62
- Tablo - 16:** 1923 - 2009 Yılları Aralığında İstihdam - 63
- Tablo - 17:** İthalat - İhracat ve Dış Ticaret Göstergeleri - 63
- Tablo - 18:** GSMH İçerisinde Sektör Payları - 64
- Tablo - 19:** 1923 - 2009 Yıllarında Okul Sayıları - 64
- Tablo - 20:** İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu - 66
- Tablo - 21:** Dünyada ve Türkiye'de Kişi Başına Gelir - 67
- Tablo - 22:** Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı - 68
- Tablo - 23:** Planlı Kalkınma Dönemleri Hükümet ve TCMB Başkanları - 69
- Tablo - 24:** Enflasyon Oranları - 70
- Tablo - 25:** Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Anlaşmalar - 73
- Tablo - 26:** Türkiye'nin Dış Borçları - 74
- Tablo - 27:** Eğitim Harcamaları - GSYH Oranı - 75
- Tablo - 28:** Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri - 76
- Tablo - 29:** 90'lı Yıllarda Türkiye'deki Hükümetler - 77
- Tablo - 30:** PKK Teröründe Kayıp Sayıları - 78
- Tablo - 31:** Bankalar arası Piyasada Gecelik Faiz Oranları - 81
- Tablo - 32:** TCMB Enflasyon Hedefleri - 81
- Tablo - 33:** Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı - 82
- Tablo - 34:** Eğlence, Kültür İstatistikleri - 83

Tablo - 35:	Kültür İstatistikleri - 83
Tablo - 36:	Eğitim Göstergeleri - 84
Tablo - 37:	İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH - 86
Tablo - 38:	PISA'ya Göre Ortalama Puanlar Ve Sıralama - 87
Tablo - 39:	İllerde Yaşam Endeksi Gösterge Değerleri - 88
Tablo - 40:	Filmlerin ve Karakterlerin Sosyoekonomik Kriterleri - 111
Tablo - 41:	Sosyoekonomik Karşılaştırma - 113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil - 1: S.E.S. Projesi Grupları - 49

KISALTMALAR LİSTESİ

GSMH : Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

İKSV : İstanbul Kültür Sanat Vakfı

IMDb : Internet Movie Database (İnternet Film Veritabanı)

IMF : International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)

MEB : T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

OECD : The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

ÖSYM : T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı

PISA : Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)

S.E.S. : SosyoEkonomik Statü

SİYAD : Sinema Yazarları Derneği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TDK : Türk Dil Kurumu

TSA : Türk Sineması Araştırmaları

TÜAD : Türkiye Araştırmacılar Derneği

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

vb. : ve benzeri

vs. : vesaire

WHO : World Health Organization - Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Sanat, içinde şekil aldığı toplumun değerlerini yansıtır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde sanat; "belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım" olarak geçmektedir. Sanatın tanımının içinde yer alan "toplum sınırları" bir başka alanın da konusu olmaktadır. Toplum bilimi olan sosyoloji, toplum ve insanın birbiri ile ilişkisi üzerine çalışan bilim dalıdır. Ekonomi, insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK, t.y.). Bu tanımlardan hareketle bilim, insanın nüfuz edebildiği dış alanı kapsarken, sanat da iç alanı kapsar.

Sosyoekonomi, aynı anda hem toplumsal alanı hem ekonomik alanı veya aralarındaki ilişkileri inceleyen bilim dalıdır. Ekonomik değişimlerin toplum ve birey bazında yaşamsal etkilerini inceler (TDK, t.y.).

Sinema sanatı da toplum oluşumlarından şekillenmektedir. Örneğin toplumun içinde bulunduğu ruh halinin sinemada yansıtılması ya da sinema ile ruh halinin şekillenmesi mevzu bahistir. Sinema kuramcılarında Sergey Eisenstein'a göre yönetmen filme aldığı olayların inisiyatifine kalmaktadır. İzleyiciler de perdeye yansıyan olayları tam olarak her gün olan olaylar gibi seyretmekte bu da yönetmeni gerçekliğin, içinde yeniden üretildiği yalnızca bir kanal aktarıcı haline getirmektedir (Andrew, 2010: 108). Özetle Eisenstein'ın anlatmaya çalıştığı, yönetmen toplumda olanları yansıtmakta ve seyirci de gündelik hayatta gördüklerini beyaz perde de görmekte, dolayısıyla normal hayattan farklı bir anlam taşımayan sinemaya eleştiri yöneltmektedir. Yine de bu anlatıma göre sinema toplumu bir ayna gibi yansıtmakta ve sinema içeriği olarak içinde bulunduğu sosyal yapıdan beslenmektedir. Toplumu etkileyen ve toplumdan yola çıkan, sanat ve bilim arasındaki ilişki ya da farklılık yıllardır bilim adamları ve sinema kuramcıları tarafından ele alınmaktadır. Ella Shohat'ın belirttiği gibi sinema aracı, coğrafya, tarih, antropoloji, arkeoloji ve felsefe gibi disiplinleri de içeren söylemsel devamlılığın bir bölümünü oluşturmaktadır. Sinema "haritacı misali dünyanın bir harita çizimini yapabilmekte, bir arkeolog misali uzak medeniyetlerin geçmişlerini 'kazabilmekte' ve bir etnograf misali uzak insanların alışkanlıklarını ve geleneklerini anlatabilmektedir (Stam, 2014: 29)." Bu kuram ve görüşlerin ortak noktası sinemanın toplum ilişkisidir. Toplum ile sinemanın farklı ya da aynı yönlerini ele alması ya da birbirini çift yönlü olarak yönlendirmesi anlatılmaktadır. Son olarak bir diğer görüş ise sinemanın, daha doğrusu sanatın,

toplumu etkilemesi üzerinedir. Hollywood üzerine yapılan bir röportajında Alev Alatlı şöyle demektedir:

"Süpermen aslen bir 2. Dünya Savaşı ürünüdür ve Amerikan halkının zafere inanmasını sağlamak üzere düşünülmüş bir çizgi film karakterinden evrilmiştir. Vietnam filmlerinin, Amerikalılara, o savaşı kendilerinin kazandıklarını sandıkları bir illüzyon yarattığını biliyor muydunuz? Araştırmalar ile sabitti ki '70 sonrası doğumlular' Vietnam savaşını Tom Cruise'da cismanileşen kahraman Amerikan pilotlarının kazandığını sanırlar (2016: 260)."

Sinema - toplum ilişkisinde "Sinema, kendi kültüründen aldığı verileri işleyerek yeniden o kültüre aktarır. Mevcut veriler yenilenip farklı şekiller alırken kaynağın birliği söylemin benzer olmasını sağlar. Sonuçlar farklı olsa da her film kendi toplumunun bir ürünüdür ve ondan bağımsız düşünülemez (Aytekin, 2012: 205)." denilmektedir.

Her film kendi toplumunun izlerini taşıyan bir üründür fikri ile bu çalışmada da toplumun yansımaları aranmaktadır. Ekonomi gibi niceliksel bir alanın sosyoloji ile birleştiğinde ortaya çıkardığı nitel veriler filmlere eşit şekilde yansımıştır. Sinemanın göstergeleri de bu incelemeleri detaylı irdeleme olanağını sunduğundan bu iki alanın birleşmesi sağlıklı bir analize yardımcı olmaktadır.

Sosyoekonominin, ilişkiler toplamından yola çıkılarak bu çalışmada en çok izlenen filmlerin toplum tarafından en çok tercih edilmesi ve dolayısıyla karakterleri ile özdeşleşmesi adına çalışma tarihi itibarıyla son 5 yılı kapsayan veriler içeriğinde ele alınmıştır. Bu verilerde Box Office Türkiye verilerine göre izleyici ve hasılat rakamları bazında en çok izlenen ilk 3 filmin ana karakterleri izleyicinin gördüğü ve maruz kaldığı sosyoekonomik kriterler bazında irdelenmiştir. Bu bağlamda araştırma, toplumun geçmiş ve bu dönem sosyal, ekonomik, eğitim, güncel, vb. unsurlarda yapısını göz önüne almış, buna bağlı olarak en çok izlenen, bağ kurulan, tercih edilen filme ve filmlerin karakterlerine uyum ya da farklılıkları konu almıştır.

Sinemanın, sosyoekonomik göstergeler doğrultusunda şekillenmesi, ayrıca yapım unsurlarının, sinema endüstrisinin gelişimi ya da endüstrinin yaşamasına katkısı açısından ele alınabilmektedir. Verilerin elde edildiği çalışma tarihi itibarıyla Türk Sineması sektörünün, bütçe ve hasılat rakamlarında yükselen değerler ile hareket etmiş olması da bu çalışmanın kaynağı olma sebepleri içerisinde yer almaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Türk Sineması'nın tarihsel gelişimi ve dönemleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise sosyoekonomik tanımlamalar, Türkiye'nin tarihi dönemlerindeki değişimler için sosyoekonomik olaylar ve veriler incelenmektedir. Üçüncü bölümde de -çalışma tarihinde son 5 yılı kapsayan- 2013-2018 yılları itibarıyla en çok izlenen, bir yıl için ilk 3 filmin toplamda 18 filmin bilgileri ve başkarakter bazında sosyoekonomik bulguları yer almaktadır. Sonuç bölümü ise, bu filmlerin sosyoekonomik bulguları sayesinde toplumsal yapının içinde sosyoekonomik durum ile benzerliği, farklılığı ya da önderliği veya takibi doğrultusunda irdeleme yapılmaktadır. Filmlerin ana karakterleri, çalışmada araştırma problemi doğrultusunda sorulan sorular ve oluşan hipotezler bağlamında incelenmektedir.

Çalışmada literatür taraması ile yapılan tanımlamalar ardından, ekonominin de niteliksel alanında olması dolayısıyla modelleme olarak her film için baş karakterine aynı soruları yönelterek sosyoekonomik kodlardan oluşturulan kriterlerin sağlanması amaçlanmaktadır. Karakterlerin içinde bulunan toplumdan ilham alınan göstergeleri sağlaması halinde toplumu yansıtacağı verilerin bulunması gerekmektedir. Toplumu yansıtmaması halinde toplumu yönlendirme ya da farklılaşma gibi unsurlar aranacaktır. Bu objektif soru - cevap kriterleri sonucunda oransal olarak çıkan sonuca göre Türk Sinemasının yapım, gösterim ve hâsılat rakamlarının yüksekliğinin toplumsal ve de sosyolojik çıkarımları ile ekonomik getirileri sonucuna ulaşılmaktadır. Dönemlerin sosyal ve sinemasal yapıdaki uyumları da incelenmektedir.

Sonuca ulaşmanın haricinde bu çalışmada hedeflenen diğer bir unsur da Türk Sineması'nda bu dönem için bu detayda ve bakış açısında olan bir incelemenin sosyoloji, ekonomi ve sinema literatürlerine katkısı amaçlanmakta, genişletilebilir yapısı ile de akademi ve sektör işbirliğine katkı sağlanması hedeflenmiştir.

BÖLÜM 1 - TÜRK SİNEMASI

Sinema, herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran veya perde üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi, tanımlaması ile Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer almaktadır (TDK, t.y). Sinema kelimesinin her dilde farklı kökenleri bulunmaktadır.

"Sinemaya verilen orijinal isimlerin etimolojik anlamları hâlihazırda sinemayı 'tasavvur etme'nin farklı yöntemlerini işaret eder ve sonraki teorilerin habercisi olur. Arapça'da sinemaya suta mutaharika (hareket eden görüntü ya da şekil) denirken sinema için İbranicede kullanılan kelime reinoa (hareketi izleme) kelimesinden kolnoa'ya (sesli hareket) evrilmişti (Stam, 2014: 32 - 33)."

Teknik olarak sinema aygıtı, içinde ışığa duyarlı kimyasal bir filmin yardımıyla görüntüleri saniyede belirli sayıyla (bu sayı son dönemde saniyede yirmi dört kareyken, ilk dönem filmlerde on dört ile on altı kare arasındadır) kaydeden teknik bir araçtır (Erbalaban Gündüz, 2014: 163). Bu aygıtın çektiği görüntülerin beyaz perdeye yansması ile sinema tanımı tamamlanmaktadır. Halk dilinde sadece çekilene değil izlenilene de sinema denmektedir, çünkü sinemanın icadı ile ilgili gelişimde bir toplu gösterim yapılarına kadar sinemanın gelişimi ya da oluşumu tamamlanmış sayılmamaktadır.

Geçmişi çok daha farklı cihazların gelişimine dayanmakla birlikte sinema, Lumiere Kardeşler'in Sinematografı ile başladığı varsayılmaktadır. Bir önceki adım olan ilk kamera Kinetograf sinemanın ilk kamerası sayılarak süreçte yer edinmekte ardından da 1891'de Kinetoskop ile gösterimin yapılması ilk icatlar sayılmaktadır.

"Amerikalı ünlü mucit Thomas Alva Edison ve William K.L. Dickson'ın ortak çalışmaları, sinemanın ilk kamerası olan Kinetograf (Kinetograph) ile sonuçlandı. Ancak süreç daha tamamlanmış değildi. Çekilen filmler halihazırda bir projeksiyon ile gösterilemiyordu. Edison - Dickson'ın bu alandaki çalışmaları 1891'de Kinetoskop'u (Kinetoscope) icat etmeleriyle sonuçlandı. Edison aynı yıl içinde kamera olarak Kinetograf'ın, izleme aygıtı olarak da Kinetoskop'un patentlerini aldı. İçine 15 metre film alabilen bu aygıtta görüntü bir göz deliğinden (bakaç) sadece tek bir kişi tarafından izlenebiliyordu (Özuyar, 2017: 16)."

Edison'un buluşunun görüntü açısından gelineen noktada son aşama olduğu varsayılmakta, lakin kamera olarak isimlendirilmektedir. Yansıtmayı tek bir kişi için de olsa oluşturma açısından temel niteliği taşımaktadır. Tek kişinin izleyebildiği bu yansıtıcı ya da oynatıcıyı ise Fransız, Louis ve Auguste Lumière kardeşler 13 Şubat 1895'te icat ettikleri Cinématographe (Sinematograf) ile perdeye yansıtma aşamasına ulaşmışlardır (Özuyar, 2017: 17).

Bilim tarihindeki birçok buluş gibi, sinemanın tarihinde de birçok kademe mevcuttur. Tarihi süreç hızlandırılmış resimlerin oynatılması dönemidir. Daha sonrasında sinemaya senaryo, kurgu, ses, renk gibi öğeler girmektedir. Sinema artık 3 boyutlu teknolojiye ulaşmış olmakta, bazı gösterim teknikleri de geniş kitlelere yayılmasa da koku, hareket gibi daha çok boyutlu yapımlara da yer verilmektedir.

Türkiye'de sinema tarihi incelendiğinde Sinematograf'ın icadının ardından yakın bir tarihte Osmanlı İmparatorluğu topraklarına da girmektedir. "Sinema aygıtı Türkiye'ye hemen bulunuşunun ertesinde girdi. 1896 yılında İstanbul Beyoğlu ve İzmir Kordon'da film gösterileri başladı. Bunda bu bölgede yaşayan azınlıkların sinema hakkındaki gelişmeleri yakından izlemeleri etkili oldu (Önder, Baydemir, 2005: 128)." Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu yapısı ve geniş coğrafyası sebebiyle bu yenilik ile erken dönemde buluşmuştur. Fakat sinema izleyici tarafında olduğu derecede yapım aşamasında Osmanlı topraklarında temsil edilmemekte ve bu konuda farklı görüşler olduğu da belirtilmektedir. Türk Sinemasının tarihi gelişimi yıllar içerisinde incelenip, dönemlere göre de farklılaşmıştır.

1.1. TÜRK SİNEMASI TARİHİ

"Hatırlanmalıdır ki Ayastefanos Osmanlı İmparatorluğu zamanında çekildiyse de, tarihi yeni bir devletle birlikte yeni bir Türk kimliği inşa etme idealiyle yola çıkan Cumhuriyet döneminde yazıldı. İmparatorluk sınırları içinde 1914'ten de önce çekilmiş filmler olduğu, fakat bunların bazılarının kimin tarafından çekildiğinin bilinmemesi, bazılarının gayrimüslimlerce çekilmiş olması nedeniyle Türk Sineması tarihine dâhil edilmediği bugün artık bilinen bir gerçek. Örneğin Makedon asıllı Osmanlı vatandaşları Yanaki ve Milton Manaki Kardeşlerin 1905'ten itibaren Osmanlı topraklarında, Sultan V. Mehmet (Reşat)'in Bitola'yı (Manastır) Ziyareti (1911) de dâhil olmak üzere, çeşitli filmler çektikleri 90'ların ikinci yarısından itibaren çok defa dile getirildi (Kaya, 2014: 115). "

Dilek Kaya, ilk Türk filmlerinden olmak üzere Manaki Kardeşlerin, Sultan V. Mehmet'in Manastır ziyaretinde çekilen belgesel - haber filmini belirtmektedir. Görüşler bazı noktalarda farklılaşsa da Ayastefanos tam adıyla "Ayastefanos Abidesi'nin Yıkılışı" filmi Türk tarihinde çekilen ilk film olarak kabul edilmektedir (Antrakt, 1991: 62 - 63). Filme dair bilgilere ya da belgelere ulaşamamış olması bu konuda şüphe yaratmakta olup, yakın dönemde ise bu filme ait gösterime girdiğine dair Osmanlı Arşiv belgelerine ulaşılması da filmi ilk film haline getirmektedir. Görüşlerin farklılaştığı bir diğer nokta da Manaki Kardeşlerin Osmanlı tebaası olması aksine Dilek Kaya'nın belirttiği üzere sinema tarihinin millileştirilmesi süreci dolayısıyla Türk sayılmamaları; "Ayastefanos Abidesinin Yıkılışı"nı da Fuat Uzkınay'ın filmi Mösyö Mordo ile çekmesi millileşme açısından sorgulamalara yol

açtığı bilinmektedir. Aynı kaynakta geçen bir diğer görüşe göre de Osmanlı Basını'nda "Milli Sinema'nın İlk Adımı" şeklinde bahsedilen uzun metraj, öykülü, senaryolu filmlerin olması sebebiyle bu tarih 1917'yi bulmakta Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin yapımcılığında Sedat Simavi'nin "Casus" filmini işaret etmektedir (Özyurt, 2018). Uzkınay'ın şahsında Nezih Erdoğan'ın da belirttiği üzere "Türkiye'de tarih yazımı başlarda, yalnızca "ilk Türk Filmi"nin kanıtını değil, "ilk Türk Yönetmeni"ni de bulmuştu (Erdoğan, 2017: 26)."

Türk Sineması'nın ilk filmi tartışmalarında ilk döneme ait çok fazla belge ve bilgiye sahip olunmamaktadır. Kısıtlı bulgularda ise sinemaya ilgi olduğu da ayrıca belirtilmektedir.

"İstanbulluların şehir içindeki hareketleri vapur, tren ve tramvay gibi toplu taşıma sistemlerinin yanı sıra, atlı araba ve daha sonra otomobil gibi daha bireysel imkânlardan oluşan ulaşım ağları üzerinden, iletişim faaliyetleri de posta, telefon ve telgraf sistemlerden oluşan ağlar üzerinden izlenebilir. Zamanla sinema bir eğlence ve ticaret olarak geliştikçe, şehrin dokusuna bu ağlarla etkileşime girerek nüfuz etti. Vapur ve tramvay seferleri ile seansların vakitlerinin uyması önem kazandı. 1910 tarihli bir gazete ilanında Paşakapısı'ndaki (Üsküdar) Yeni Tiyatro'da Weinberg'in Pathé filmleri göstereceği, fiyatların gayet ucuz olduğu ve 'gece vapurlarından da istifade edileceği' belirtiliyor (Erdoğan, 2017: 57)."

Belgede belirtildiği gibi 1910 yılında sinema hayatın bir parçası olmaktadır. Buna karşın Türkiye'de 1923 yılına kadar sadece sekiz film yapılabilmiş olması erken dönemde sinemada yurtdışından gelen filmlerin izlendiği anlamına gelmektedir (Ulusay,t.y.: s.y.).

Lumière Kardeşler, Sinematograf buluşunun ardından çoklu üretime geçmişlerdir. Üretilen aletler şu dönemki isimleri ile kamera ve projektörü aynı bünyede barındırmaktadır. Bu da dünyaya yayılıp gösterim yapılırken değişik bölgelerden görüntü almayı kolaylaştırmaktadır. O dönemde senaryo, kurgu, efekt vb. sinema unsurları henüz olmadığından sadece aktüel, sabit görüntü gösterimi yapılmaktadır. Türkiye'ye gelen sinematograf operatörleri ile ilgili çok fazla bilgi ve belge bulunmamaktadır. Bilgi bulunan Türkiye'ye de geldiği bilinen Lumière operatörlerinden Alexandre Promio anılarında şu şekilde bahsetmektedir:

"Türkiye'ye yaptığım geziye gelince, bu konuda, kameramı çok büyük güçlüklerle bu ülkeye sokabildiğimden başka anlatacak pek bir şey yok. Bu sıralarda Abdülhamit Türkiye'sinde, manivelaı olan her aygıt şüpheli bir eşya sayılıyordu. Türkiye'ye serbestçe girebilmek için Fransız büyükelçisini işe karıştırmak, sonra da birkaç memurun avucuna sanki yanlışlıkla konmuş bir kaç kuruşu geri almayı unutmak gerekti. Böylelikle İstanbul, İzmir, Yafa, Kudüs ve başka yerlerde çalışabildim (Özön, 1962: 15 - 16)."

Saray tarafından ülkenin içinde bulunduğu koşullar kaynaklı birçok buluşa ve kamera, fotoğraf gibi unsurlara şüpheli yaklaşıldığından Türkiye'deki ilk gösterimlerin çok kolay olmadığı görülmektedir. Avrupa'da ise bu yeni buluşun çok yankı bulması ve tabi Avrupa saraylarında da kendine yer bulması sebebiyle Osmanlı Sarayı da sinematograf ile ilgilenmiştir. Sarayın ilgisi ile alakalı Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'in kızlarından Ayşe Osmanoğlu'nun anılarında verdiği bilgi bulunmaktadır. "İtalyanlardan Bertrand her sene babamdan izin alarak Fransa'ya gider, birtakım yeni şeyler öğrenir gelirdi. Saraya sinemayı bu getirmiştir... Perde büyük fırçalar ile iyice ıslatılır, küçük parçalar gösterilirdi. Bu parçalar pek karanlık görülür, filmler bir dakikada biterdi (Osmanoğlu, 1960: 68)."

İlk gösterileri ise Weinberg isimli Osmanlı tebaası olan Polonya asıllı Yahudi olan kişi sinema aygıtının reklamını yapmak amacıyla Galatasaray'daki tramway dönemecinde bulunan o zamanın ünlü birahanesi "Sponeck"te yapmıştır. Weinberg aynı zamanda İstanbul'da ilk sinema salonunu da açan kişi olmuştur. 1908 yılında Tepebaşı'nda "Pathé Sineması" açılmıştır. Bunu ise 1912 yılında İzmir'de Kordon'da açılan sinema, 1914'te İstanbul Beyoğlu'nda "Palas Sineması", Taksim Meydanı'nda "Majik Sineması" takip etmektedir (Özön, 1962: 21).

Sinemanın ülke tarihi ile birlikte gelişimi ele alınırken, gidilen sınıflandırmalardaki farklılaşmalar da sosyolojik değişimleri içermektedir. Sınıflandırma örnekleri şu şekildedir:

"Âlim Şerif Onaran Türk Sineması'nı 4 döneme ayırmıştır;

- Tiyatrocular Dönemi (1923 - 1939)
- Geçiş Dönemi (1939 - 1952)
- Sinemacılar Dönemi (1952 - 1963)
- Yeni Türk Sineması

Türk Sineması tarihçisi Nijat Özön ise yaptığı sıralamada;

- İlk Dönem (1910 - 1922)
- Tiyatrocular Dönemi (1922 - 1939)
- Geçiş Dönemi (1939 - 1950)
- Sinemacılar Dönemi (1950 - 1970)
- Genç/Yeni Sinemacılar Dönemi (1970 ve sonrası)

Sezer Tansuğ ise farklı bir ayrıma gitmiştir;

- Tiyatrovari anlatım dönemi
- Sinemasal anlatıma doğru yarı tiyatrovari dönem
- Sinemasal anlatım dönemi (Önder, Baydemir, 2005: 116)."

Âlim Şerif Onaran ile Nijat Özön sınıflandırmalarında Türkiye ve Türk Sineması dönüm noktalarını ortak bir şekilde alıp ayrıma gitmektedirler. Sezer Tansuğ ise sanat tarihçisi olmasının etkisi ile sadece sinema özelinde bir ayrıma gitmektedir. Türkiye'nin sosyoekonomik kilometre taşları ve sinemanın önemli

noktalarının kesiştiği alanlar ve değişimlerin, gelişimlerin, farklılık ya da benzerliklerin yaşandığı dönemleri göstermesi dolayısıyla ve kaynak çoğunluğundan Nijat Özön sınıflandırması üzerinden çalışılmaktadır.

1.1.1. İLK DÖNEM (1910 - 1922)

Sinemanın bulunuşu ve Cumhuriyet'in ilanına kadar olan tarihi süreçte; 1895 ve 1923 yılları arasında Anadolu topraklarında iki savaş, bir devlet yıkılışı, bir devlet kuruluşu gibi önemli olaylar gerçekleşmiştir.

1910 yılında sinemanın yeri halen tiyatro salonlarındaki gösterilerin yanında yer almaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu durumda yabancıların işletmeciliği ile başlayan sinemacılığın dâhilinde yerli film süreçleri daha tartışmalı bir unsur olmaktadır. Sinemanın İstanbul'da halka yayılması 1. Dünya Savaşı'nı bulmaktadır. İlk yerli işletme olarak 19 Mart 1914'te o dönem İstanbul yakası olarak adlandırılan Sur içi bölgesinde "Fevziye Kiraathanesi"nin yerinde "Millî Sinema" açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son günlerini yaşadığı bu dönemde sinema salonları bir düzineyi aşmamaktadır (Özön, 1962: 26).

28 Haziran 1914 tarihi tüm dünya için tarihi bir dönüm noktası olmaktadır. 1. Dünya Savaşı, Avusturya - Macaristan veliahdının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi ile alevlenen olayların 1 ay sonrasında başlamaktadır (Günaydın, 2014: 1). Osmanlı Devleti de bu savaşa 1 Kasım 1914 tarihinde Avusturya - Macaristan, Almanya ve İtalya yanında İttifak Devletleri safında yer alarak Fransa, İngiltere ve Rusya'nın karşısında İtilaf Devletleri'ne karşı girmiştir (Albayrak, t.y: s.y.). Bu savaş bir devletin sonu olacağının bilinmesi ile birlikte Türkiye'de de sinemanın başlangıcı olacaktır.

Ayastefanos Rus Abidesi, Rumi 1293 yılına denk geldiğinden halk tarafından 93 Harbi diye anılan 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı'nda ölen askerler anısına yaptırılmış bir anıttır. 1. Dünya Savaşı başladığı esnada karşıt devletlerin içinde yer alan Rusya'ya da savaş ilan edildiğinden 93 Harbi yenilgisini hatırlattığı düşünülen anıt 14 Kasım 1914 tarihinde yıkılmıştır. Mahmut Şevket Paşa, 1. Dünya Savaşı'nın ilan edilmesi üzerine bu anıtın kötü bir anı taşıdığını düşünerek Bayrampaşa'dan gelen birlik ile yıkım başlamadan evvel; çanı indirerek Askeri Müze'ye gönderip, binadaki eşyaları da polislerle teslim etmiştir. İstanbul Emniyet Müdürü yıkıma hazırlanılırken duruma müdahale etmiş, fakat Mahmut Şevket Paşa'yı ikna edememiştir. Yıkıma dair yazılı kaynaklarda yapının son derece görkemli olduğu, iç

kısımında savaşta ölen askerlerin adlarının yer aldığı nişlerin bulunduğu, Çar Nikola tarafından gönderilen saray ressamlarının Beyoğlu'nda bulunan Rus Büyükelçiliğinde aylarca kalarak anıtın süslemesinde çalıştıkları belirtilmektedir. Yıkım, on iki taş ayak tarafından taşınan platforma yerleştirilen tahrip edici kalıplarla gerçekleştirilmiştir. Yıkılan yapının enkazı 3 ayda ancak yerinden kaldırılmıştır. Anıtın bulunduğu caddenin adı Manastır iken Cumhuriyet Caddesi olarak değişmiş yeri Bakırköy ilçesinde Florya semti Şenlikköy mahallesinde 1. Orduya bağlı Levazım birliği içerisine tekabül etmektedir. Yıkım gerçekleşirken Fuat Uzkınay yedek subay olarak askerliğini yapmakta olup, kendisi tarafından "Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı" ismi ile filme alınmıştır (Özön, 1970: 10). Bu filme dair tartışmalar son yıllara kadar devam etmiş lakin filmin ve filme dair belgelerin bulunması ile son bulmuştur.

Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa Almanya'da yaptığı bir gezi sırasında orduya ilişkin sinema kolunu gördüğünde, aynı kuruluşun ülkemizde de oluşması için emir vermiştir. 1915'de Enver Paşa'nın emirleriyle Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) kurulmuştur (Onaran, 1999: 14).

Merkez Ordu Sinema Dairesinin başında sinematograf aletini yurda ilk getiren ve ilk sinema işletmeciliğini yapan Weinberg, yardımcılığına da ilk milli filmi çeken Uzkınay getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinin karşısına denk düşen binada çalışmalara başlanmıştır (Özön, 1962: 39). Bu süreçte eldeki imkânlar ancak aktüalite filmleri çekmeye elverişlidir. Propaganda filmleri için imkânlar elverişli değilken, müttefiklerin bu konuda gelişmiş çalışmaları da yerli halkın duygularını etkileyecek seviyede filmler olmamaktadır. Bunların dışında film çekmek için çalışmalara başlayan Weinberg önceliğini uzun ve senaryolu filmlere vermiştir. Weinberg'in bu çalışmaları ise bir filminde başrol oyuncusunun vefatı, bir filminde oyuncuların çoğunluğunun askere çağırılması son olarak da Osmanlı ile Romanya arasında harp ilanı dolayısıyla daire başkanlığından azledilmesi ile yarım kalmıştır.

İlk Türk filmlerinden, sinemanın Türkiye'de gelişiminin ordu kontrolünde çekilen filmler ile olduğu görülmektedir. Merkez Ordu Sinema Dairesi haricinde "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" de sinema çalışmalarına başlamıştır. Görevlerinde de "halk ile ordu arasında bağ kurmak, ordunun dışında harbin yarattığı yoksul kesimin, özellikle asker ailelerinin bir takım ihtiyaçlarının giderilmesinde başrolü oynar... Sinema ve tiyatro gösterimleri ile spor müsabakaları, aynı zamanda harp hali içerisindeki toplumun sosyal yaşantısını canlı tutan unsurlar..." şeklinde

belirtilmektedir (Zamacı, 2015:1). Kurumun üyelerinden daha sonraları kendisini ünlü bir gazeteci olarak memlekete tanıtacak ve hizmetlerde bulunacak olan Sedat Semavi ilk eserlerini vermektedir. "Pençe" ve "Casus" Türk Sinemasının ilk uzun metraj ve konulu eserleri olmaktadır. Filmlerin ikisi de 1917 yılında Beyoğlu'nda "Skating Palas"ta ve İstanbul yakasında da "Alemdar Sineması"nda gösterilmiştir (Özön, 1962: 43). Bunların ardından Weinberg'in yarıda kalan filmini ise Fuat Uzkınay 1918'de tamamlayarak "Himmet Ağa'nın İzdivacı" adıyla Türk Sineması'na katmaktadır.

Savaş döneminin zorlukları yanı sıra Osmanlı Devleti'nin yenilmesi dolayısıyla tasfiyesi, başlayan Kurtuluş mücadelesi, tekrar bir savaş mücadelesine giren halk için hem sosyolojik olarak hem de ekonomik olarak zorluklar yaşanmaktadır. Bundan hemen öncesinde ise bu süreçte toplumun kozmopolit yapısı, öncelikli sosyolojik ardından ekonomik olarak Osmanlı başkenti İstanbul'da semtlerinin dahi farklılaştığı ki devlet sınırlarında da belirgin farklılıkların olduğu bir yapı bulunmaktadır. Bu minvalde bir de işgal altında sinema yapmak zorluğu eklenmektedir.

Şimdiki adıyla "Malûl Gaziler Cemiyeti" o dönemki adıyla "Malûlîn-i Guzat-i Askeriye Muavenet Derneği" de sinema yapımcıları arasına bu ahvalde katılmaktadır. Bu dernek öncelikli olarak İstanbul'un ve yurdun elde kalan bölgelerinin işgal altında olması sebebiyle yapılan protesto gösterilerini filme alıp, bir yandan da Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Mürebbiye" isimli romanından aynı isimli filmi 1919 yılında çekmektedir. İkinci film ise "Binnaz" isimli Yusuf Ziya Ortaç oyunu olmaktadır (Özön, 1962: 46).

"Önceki filmlerle kıyaslandığında Binnaz bir üstyapım olmaktadır; 45 dakika süren film için Nurullah Tilgen'e göre 2 - 3 bin lira (500 lira kostümlere - 1050 lira da negatif ve pozitif filmler, banyo ve artist ücretleri) Nijat Özön'e göre de 5000 lira sarf edilmiştir. Üç ay içinde gerek Topkapı Sarayı'nda gerekse Ferah Tiyatrosu'nun sahibi Molla Bey'in konağında çekilen *Binnaz* İngiltere'ye ve hatta bir rivayete göre Amerika'ya bile satılarak 55 bin lira hâsılat yapmıştır (Scognamillo, 2010: 32)."

Sabah Gazetesi yazarına göre Osmanlı'da sinema öncelikli eğlence alanına girmektedir ve 1917 - 1918 senelerinde basından takip edilenlere göre sinema seyircisinin büyük bir kitle olduğu anlaşılmaktadır (Odabaşı, 2017: 39). Malul Gaziler Cemiyeti, daha sonra seri haline gelecek olan "Bican Efendi Vekilharç" filmini ilk güldürü olarak çekerek, 2 yıllık film faaliyetini daha sonra işletmecilik ve aletlerin

kiraya verilmesi ile askıya almıştır. Cumhuriyet'in ilanından 4 yıl sonra da bu faaliyeti sona erdirmiştir (Tilgen, 2009: 118).

İstiklal Savaşı'ndan zaferle çıkılması ile Türkiye Cumhuriyeti yeni bir döneme girerken sinemada da Muhsin Ertuğrul ile Tiyatrocular Dönemi başlamıştır.

1.1.2. TİYATROCLAR DÖNEMİ (1922 - 1939)

Nijat Özön'ün "Türk Sinema Tarihi" adlı eserinde Tiyatrocular Dönemine dair yönelttiği eleştiriler sıkça görülmektedir. Muhsin Ertuğrul etkisinin çok güçlü olduğu bu dönemde sanatçı 1922 ile 1953 yılları arasında 30 film yönetir ve bu filmlerin çoğu yabancı kaynaklardan alıntıdır (Scognomillo, 2010: 40). Bu döneme "Tiyatrocular" denmesinin asıl sebebi Muhsin Ertuğrul önderliğinde tiyatro oyuncularının filmlerde yer alması ve yine ilk dönemde olduğu gibi bu dönemde de yer yer tiyatro oyunlarının sahne yerine perdeye aksettirilmesidir.

1892 yılında İstanbul'da doğan Ertuğrul on altı yaşında sahneye çıkmakta, ardından da eğitimini arttırmak amacıyla Paris'e ve Almanya'ya gitmekte, döndüğünde kendi tiyatro topluluğunu kurmaktadır (Özön, 1962: 61). Muhsin Ertuğrul'un tiyatro kurumu ile ilişkileri kendisinin yurtdışı çıkışları dolayısıyla ki bu da savaş dolayısıyla Almanya ile sınırlı kalmış olup, kesintilere uğramıştır. Berlin'de rejisörlüğe başlayan Muhsin Ertuğrul, 1919 "Siyah Lale Bayramı" ve aynı yıl "Şeytana Tapanlar" filmlerinden ilham alarak İstanbul'a döndüğünde gerçek bir olaydan yola çıkarak "İstanbul'da Bir Facia'yı Aşk / Şişli Güzeli Mediha Hanımın Facia'yı Katli" filmini 1922 yılında Kemal Film hesabına yönetmiştir (Scognamillo, 2010: 40). Bu filmin Türk Sineması için önemli olan bir yönü gerçek bir olaydan esinlenilmiş olması yanında ilk defa dış çekim kullanılmış olmasıdır (Özön, 1962: 76). Muhsin Ertuğrul, ilk filminde gerçek bir olayın uyarlaması ardından sonraki yapımlarında edebi eserleri beyaz perdeye aktarmıştır. Yakup Kadri'den 1922 yılında "Boğaziçi Esrarı/Nur Baba", Halide Edip Adıvar'dan 1923 yılında "Ateşten Gömlek", Peyami Safa'dan da 1924'te "Sözde Kızlar" Muhsin Ertuğrul tarafından çekilmiştir. Bu filmler arasında Halide Edip'in "Ateşten Gömlek" filminin sinemada özel bir yeri vardır. Film, Müslüman kadınların beyaz perdede gözüktüğü ilk filmidir. 1923 yılına kadar tiyatrodan öğrenci olsalar da sahnede olduğu gibi sinema perdesinde de oynayan kadın oyuncuların hiçbiri Müslüman kadınlar olmamışlardır. Örneğin Afife Hanım 1920'de Apollon oyununda "Jale" takma ismiyle sahneye çıkmasından dolayı karakola götürülmüştür. "Ateşten Gömlek" filmi ise tüm ekibin de

dâhil olduğu milli duygular içerisinde çekilirken kadın oyuncuların Türk olması çabası ile seçilmişlerdir (Özön, 1962: 79).

Bu süreçte yapımcı Muhsin Ertuğrul'un çalıştığı Kemal Film uzun ve konulu film alanının yanında aktüalite filmlere de yönelmiştir. Fuat Uzkınay ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Sinema Kolu ile İzmir'de Büyük Taarruz esnasında ya da savaşların geçtiği yerlerde yapılan çekimler uzun yıllar Kurtuluş Savaşı için ham görüntü arşivini oluşturmuşlardır (Özön, 1962: 81). Kemal Filmin çektiği önemli filmler "İstanbul'da Bir Facia-i Aşk", "Nurbaba yahut Boğaziçi Esrarı", "Ateşten Gömlek" dışında "Leblebici Horror", "Kızkulesi Faciası" ve "Sözde Kızlar" filmleridir. Bu filmler dışında "Zafer Yolları" isimli 4 bölümlük İstiklal Savaşı doküman filmi ile 47 tane Türk filmine dair günlük hazırlanmıştır (Çalapala, 2009: 109).

Türk Sinemasında Kemal Film'in tasfiyesi sonrasına denk gelen dönemde askeri teşkilatın çektiği bazı aktüel filmler harici yaklaşık beş yıllık bir boşluk oluşmuştur. Bu boşluğun sebebi İstiklal Savaşı zaferinin ardından, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyet'in ilanı ile genç bir devlet ama yorgun bir halk ve yönetim olmasıdır. Sinemalarda 1923 - 1928 yılları arasında yabancı filmler oynatılmıştır. 1928'de ise yine işletmecilik ile başlayan bir film şirketi "İpek Film" kurulmuştur (Özön, 1962: 86 - 87; Tilgen, 2009: 119).

İpek Film, iş hayatı faaliyetlerine ipekçilik ile başlamış ardından mağazacılık yaptığı sırada fotoğraf ve film makineleri satarken film işletmeciliğine geçiş yapmıştır. İlk sinemaları olan Beyoğlu'nda "Elektra Sineması"nı 1920'de sonrasında yine Beyoğlu'nda "Elhamra Sineması"nı ve de İzmir'de "Milli Kütüphane Sineması"nı açmışlardır. 1924'te yine Beyoğlu'nda "Opera" ve "Melek" Sinemalarını da açarak bir müddet sonra Anadolu'ya da yayıldıklarından 1927 yılında Türkiye'deki en büyük işletmeci ve film dağıtıcısı konumuna gelmişlerdir (Özön, 1962: 87 - 89). İlk filmlerini 1928'de Muhsin Ertuğrul ile anlaşarak Reşat Nuri'nin çevirisini yaptığı Fransua Carel'in "Bir Gece Faciası" isimli filmini Ahmet Cezmi yönetmenliğinde yine Darülbeyazı oyuncular kadrosuyla "Ankara Postası" ismi ile çekmişlerdir (Tilgen, 2009: 120). Bu film milli mücadelenin bir bölümünü anlattığı için halkın milli duygularına hitap ederek başarılı olmuştur. Bundan cesaret alarak film işine devam edip, yabancı bir uyarlama olarak "Kaçakçılar" isimli polisiye filmi çekmişlerdir. Bu filmin setindeki kovalama sahnesinde oyunculardan birinin vefat etmiş olması bir diğerinin ise yaralanması dolayısıyla filmin çevrilmesine ara verildiği dönemde ise sinemaya sesin gelmesi buluşu yaşanmıştır. Film sessiz bir şekilde tamamlanır ve

ilk sesli ve ilk yurtdışı çekimli Mısır ve Yunanistan'da çevrilen "İstanbul Sokaklarında" filmi 1931 yılında yayınlanmıştır. Filmin yurtdışı çekimleri ve yurtdışında seslendirilmesi dolayısıyla pahalıya gelmesinden kaynaklı İpek Film Türkiye'de seslendirme stüdyosu kurmuştur. Bu stüdyonun ilk eseri 1932 yapımı "Bir Millet Uyanıyor" filmi olmuştur (Özön, 1962: 95 - 96).

"İpekçilerin çevirdikleri filmleri iki gruba ayırmak lâzımdır. Pahalı filmler, ucuz filmler. 'Bir Millet Uyanıyor' (1932), 'Karım Beni Aldatırsa' (1933), 'Söz Bir Allah Bir' (1933), 'Cici Berber' (1933), 'Milyon Avcıları' (1934), 'Leblebici Horhor' (1934) çok masraf edilen filmlerdir ki bu filmler konulan sermayeyi kurtaramamışlardır. O zaman İpekçiler büyük bir buhran geçirdiler. Kendilerini biraz toparladıktan sonra, daha az sermayelerle film çevirmeğe başladılar. Bu devrede sırasıyla 'Güneşe Doğru' (1937), 'Aynaroz Kadısı' (1938), 'Bir Kavuk Devrildi' (1939), 'Allahın Cenneti' (1939), 'Tosun Paşa' (1939), 'Şehvet Kurbanı' (1940), 'Akasya Palas' (1940) çıktı (Çalapala, 2009: 110)."

İpek stüdyosunda, İpek Film'in yapımcısı olmadığı iki film daha yapılmıştır. "Fena Yol" ve "Bataklı Damın Kızı Aysel" bu filmlerdir. Rejisörleri Muhsin Ertuğrul'dur. İpek Film'in yapmış olduğu 6 kısa film de bulunmaktadır. Bunlar "Düğün Gecesi", "İstanbul Senfonisi", "Bursa Senfonisi", "Naşit Dolandırıcı" ve "Karagöz"dür. Yukarıda geçen filmlerin çoğunluğunun yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul yapmış olmakla birlikte "Güneşe Doğru", "Cici Berber", "İstanbul Senfonisi", "Bursa Senfonisi" ve "Düğün Gecesi"nin yönetmeni Nazım Hikmet Ran'dır (Çalapala, 2009: 111; Scognomillo, 2010: 81).

İpek Film, Türkiye'de stüdyolarında çevrilen sesli film den yıllar sonra Yunanistan'da bir film çekmiştir. "Fena Yol" isimli 1933 yapımı film Yunanistan'ın ilk sesli ve sözlü filmi olmuştur. Bu dönemde Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla Basın Yayın Umum Müdürlüğü de "Ankara Türkiye'nin Kalbidir" isimli aktüalite filmini yine aynı stüdyolarda çekmiştir.

Yıl 1937'ye geldiğinde piyasaya Haka Film şirketi girmektedir. Böylelikle yerli film yapımı artmaktadır. Bu dönemde ayrıca yabancı film oyuncular da Türkiye'ye gelip film çekmektedirler (Tilgen, 2009: 122).

Tiyatrocular döneminin sonuna gelindiğinde bu döneme damgasını vuran isim Muhsin Ertuğrul olmaktadır. Tartışmalı bir isim olsa da tüm tiyatro unsurları beyaz perdeye direkt yansıtıldığı için bu döneme "tiyatro" adını vermektedir. Makyaj, oyunculuk, dekor, ışık vb. unsurların hepsi bu dönemde tiyatro sahnesinin kameraya alınması niteliğinde olmuştur. Ertuğrul'un etkisi konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. Özön'ün görüşü; Muhsin Ertuğrul'un sinemaya Temaşa dergisindeki

yazılarından yönelttiği eleştirileri ile başlaması ve kendisinin de sinemada aynı sonuçları alması olmaktadır. Sonuçta Ertuğrul'un sinemaya kattıklarından ziyade kötü alışkanlıklar oluşturduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda oyunculuk ve teknik açılarından da Tiyatrocular Dönemi'ni parlak bulmamaktadır. Diğer bir görüş olarak Muhsin Ertuğrul'un kendi görüşüne de yer veren Scognomillo:

"Muhsin Ertuğrul'un kendi sineması hakkında fazla bir şey söylemediği doğrudur. Bunun bir nedeni belki de söyleyeceği pek bir şeyin olmamasıydı. Bunca yıl sinema diye 'perde' kurmuştur, ama bir 'beyazperde' değil, sadece hareket halinde olan bir 'tiyatro perdesi'. Belki Muhsin Ertuğrul daha fazlasını istemiyordu. Son söz yine Ertuğrul'un: 'Zaman sınırı ve para kazanma hırısı olmadan bir film çevirmeyi ben de isterdim, ama olmadı işte!' (Scognomillo, 2010: 68)."

Tiyatrocular döneminin bitimi önemli bir gelişmeye denk düşmektedir. Türk Sineması sansür ile "Mürebbiye" filminde işgal kuvvetlerinin müdahalesi dolayısıyla yabancı bir kadının kötü gösterilmesi gerekçesinde tanışmaktadır. 1922'de ise Ertuğrul'un "Nurbaba / Boğaziçi Esrarı" filmi Yakup Kadri'nin romanından uyarlama olup bir Bektaşî şeyhinin kötü anlatıldığı tepkisi üzerine set basılarak, dekorlar kırılıp, oyuncuların bir kısmına şiddet uygulaması ile farklı bir sansürle de tanışılmış olmaktadır (Özön,1962: 76; Öztürk, 2006: 64). Bu konuda ilk resmi çalışma 19.07.1932 tarihinde "Sinema Filmlerinin Sansürüne İlişkin Yönetmelik" olarak yapılmıştır. 14.07.1934 tarih 2559 sayılı "Polis Ödev ve Yetkileri Yasası'nın 6. Maddesine uyularak yapılan 09.07.1939 tarih 2/11551 sayılı "Filmlerin ve Film Senaryolarının Sansürüne İlişkin Yönetmelik" ile de devir değişmektedir (Önder; Baydemir, 2005: 115).

1.1.3. GEÇİŞ DÖNEMİ (1939 - 1950/1952)

Türk Sineması'nda, Türkiye gibi önemli olaylarla birlikte dönem değiştirmektedir. 1938'de kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü, Avrupa'nın savaşa hazırlandığı karanlık dönemi temsil eden yılın ardından 2. Dünya Savaşı 1 Eylül 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgali ile Avrupa'da tüm şiddetiyle başlamaktadır. Avrupa, Uzak Doğu, Amerika'da çoğunluğu sivil 55 milyon insanın ölümü ile 1945 yılına kadar da bu savaş devam etmektedir (Holocaust Encyclopedia, t.y.). Yanı başında süregelen bu savaşa taraf olmamak için çaba gösteren Türkiye bir yandan ne kadar savaşın içinde olmasa da etkilerini sosyolojik, ekonomik alanlarda fazlasıyla hissetmektedir. Bu dönemde yurtiçinde oluşturulan filmlerin birçoğu bu atmosfer dâhilinde daha çok millî duygulara, Kemalizm etkisi ile de daha güçlü hitap eden filmler olmuştur. Bir açıdan 1939'da çıkan "Öğretici ve

Teknik Filmler Hakkında Kanun" ile bu şekilde etkilenmesi amaçlanmış olan durum; istenildiği gibi ilerlemeyince sansür yasası uygulanmıştır (Aytekin, 2012: 240). Aynı dönemde Avrupa'daki ölüm kalım mücadelesi dolayısıyla film üretiminin yeni üssü de Amerika Birleşik Devletleri olmaktadır. Bu ülke bir yandan da bu ürünü propaganda aracı olarak çok daha başarılı kullanma yöntemleri bulmuştur. Halen daha Hollywood sineması, liderliğini gerek algı yönetimi gerek de ekonomik açıdan korumaktadır. Bu dönemin diğer bir unsuru da Amerika'dan gelen filmlerin savaş dolayısıyla Avrupa üzerinden değil de Kuzey Afrika, Mısır üzerinden gelmesi bu ülke filmlerinin de ülkeye girişine yol açmıştır (Özön, 1962: 116).

Bu dönemin geçiş dönemi olarak adlandırılmasının asıl sebebi Tiyatro'dan Sinema'ya bir geçiş olmasıdır. Gerek yönetmenler, gerek yapımlar, oyuncular, çekimler, kurgular, senaryolar yavaş yavaş bu dönemde tiyatro etkisinden çıkarak ya da çıkmaya çalışarak sinema özgünlüğüne doğru yol almışlardır. Bu dönemin kendine has yönetmenleri olduğu gibi bu dönem tanınan, sinemacılar döneminde de kendine yer edinen yönetmenler bulunmaktadır. Muhsin Ertuğrul'un bu dönemde de ismi geçmektedir. Ertuğrul'un bu dönemde filmografisi Cahide Sonku ile başrollerini paylaştığı "Şehvet Kurbanı" ile başlamaktadır. Bu filmde bir miktar başarı sağlasa da ikinci filmi olan "Kıskanç" aynı başarıyı getirmemiştir, bu filmde tiyatro öğeleri yine ağır basmaktadır. Bunların ardından müzikli güldürü tarzında "Akasya Palas" ve Münir Nurettin Selçuk ile çevirdiği "Kahveci Güzeli" gelmektedir. İpek Film'den ayrılarak Halk Film için 40'larda "Yayla Kartalı" Doğan Kardeş Film için de iki halk türküsünden esinlenerek "Kızılırmak - Karakoyun" filmlerini çeviren Ertuğrul son olarak Yapı ve Kredi Bankası'ndan alınan kredi ile 1952'de "Halıcı Kız" filmini yaparak sinema hayatını sonlandırmıştır (Onaran, 1994: 36 - 38). Bu dönemde bir diğer tiyatrocusu isim de Münir Hayri Egeli'dir. İlk filmi bir Atatürk gezisidir. 1951 - 1954 yılları arasında "Cem Sultan", "Yavuz Sultan Selim ve Yeniçeri Hasan", "Yıldırım Beyazıt ve Timurlenk", "Nilgün" ve Fransızlar ile ortak yapım olan "Safiye Sultan" filmlerini çekmiştir (Onaran, 1994: 50). Egeli de bu filmlerde yenilik getirmek ya da deneysel çalışmalar üretmek için yola çıkmışsa da "ne sinemacı ne de yönetmendir" (Scognamillo, 2010: 83).

Tiyatro kökenli bir diğer dönem yönetmeni de Ferdi Tayfur'dur. Muhsin Ertuğrul'un yanında yetişmiş olan Tayfur, Muhsin Ertuğrul'un yarım bıraktığı "Nasreddin Hoca Düğünde" filmini 1943'te, 1946'da "Senede Bir Gün"ü çekmiştir (Özön, 1962: 137). Kurtuluş Savaşı filmi olan 1947'de "İstiklal Savaşı"nı ve aynı yıl

müzikli güldürü olan "Kerim'in Çilesi"ni de yine İpek Film çatısı altında yayınlamıştır (Scognamillo, 2010: 85 - 86).

Faruk Kenç ise bu dönemin yeni ve Batılı yönetmenlerindendir. Batıda eğitim almasına rağmen filmlerinde ağırlıklı folklorik öğelere yer vermiştir. Yurtdışı eğitimi ardından 1938'de yurda dönen Faruk Kenç ilk olarak Atatürk'ün cenazesini filme almıştır (Scognamillo, 2010: 85 - 86). İlk filmi Reşat Nuri Güntekin eseri olan "Taş Parçası" ile sinemaya yönelme eğilimi olumlu yorumlanan Kenç, ikinci filmi "Yılmaz Ali"nin polisiye uyarlama olmasından ziyade kamera hareketleri ile dikkat çekmiştir. Ardından "Kıvırcık Paşa", "Dertli Pınar", "Hasret", "Karanlık Yollar", "Hülya" ve "Günahsızlar" filmlerini Ha - Ka Film, Ses Film ve kendi ortaklığı ile kurulan İstanbul Film çatıları altında çekmiştir (Onaran, 1994: 41).

Baha Gelenbevi, Kenç'in Ses Film'de çektiği "Dertli Pınar"da görüntü yönetmeni olup, Kenç ayrılıp kendi şirketini kurduğunda rejisörlüğe "terfi" etmiştir. İlk filmi "Deniz Kızı"nı tamamladığında Tepebaşı'ndaki stüdyonun yanmasıyla film yok olmuş ve tekrar çekilmiştir. Bunun ardından melodram ağırlıklı olarak 1946'da "Yanık Kaval", 1948'de "Çıldıran Kadın" ve 1949'da da "Kanlı Döşek" filmlerini çekmiştir. 1951 yılında tarihsel "Barbaros Hayrettin Paşa", Muhterem Nur'un ilk başrolü olan 1952 "Boş Beşik" ve bir sonraki döneme devreden 1953 yapımı "Kaldırım Çiçeği" ile 1958 "Günahkârlar Cenneti" filmleri mevcuttur (Özön, 1962: 124).

Şadan Kamil, 1943'te yurtdışı öğrenimini tamamlayarak yurda döndüğünde "On Üç Kahraman" filmi ile sinemaya adım atmıştır. Ardından Atlas Film çatısı altında "Toros Çocuğu"nu, 1946 - 47 yıllarında Kerime Nadir'in "Seven Ne Yapmaz" romanını filme çekmiştir. Daha sonra 1951'de Reşat Nuri Güntekin romanı olan "Dudaktan Kalbe", 1952'de "İki Süngü Arasında" ardından sonraki döneme de geçiş yaparak 1954'te "Kaçak", 1955'te de "Bir Aşk Hikâyesi" filmlerini yapmıştır (Onaran,1994: 42; Özön, 1962: 128; Scognamillo, 2010: 92).

Turgut Demirağ tarımcılık eğitim için Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiğinde fikir değiştirip, sinemacılık eğitimi almış ve Hollywood'da Paramount stüdyolarında çalışmıştır. 1945 yılında yurda döndüğünde AND Film şirketini kurmuştur. İlk filmi de Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" ve başka bir hikâyesinden esinlenerek bu eserlerdeki gibi idealist bir öğretmeni anlatan "Bir Dağ Masalı" olmuştur. Film 75.000 lira ile o dönem için yüksek bir maliyete sahiptir. Hâsılat olarak değerini zor karşılarsa

da 1948 yılında Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nin düzenlediği yarışmada En Başarılı Yönetmen, En Başarılı Senaryo, En Başarılı Öykü (Reşat Nuri Güntekin) ve En Başarılı İkinci Film ödülünü almıştır (Onaran, 1994: 42 - 43; Scognamillo, 2010: 98). Turgut Demirağ'ın diğer filmleri fantastik öykülü "Hülya", polisiye - korku "Kanlı Taşlar", Kurtuluş Savaşı konulu "Fato, Ya İstiklal Ya Ölüm" olmuştur. Demirağ'ın Türkiye'nin ilk çizgi filmi olan "Evvel Zaman İçinde" eseri de mevcuttur (Özön, 1962: 130).

Dönem yönetmenlerinden Aydın Arakon ise bu dönemin edebiyat kökenli iki yönetmeninden biridir. "Dümbüllü Macera Peşinde", "Efe Aşkı" ve "Dinmeyen Sızı" filmlerinin senaristliğini yapmıştır. Atlas Film çatısı altında "Çılgılık" isimli korku filminin yönetmenliğini yapmıştır. 1949'da "Efsuncu Baba", 1951 yılında da "İstanbul'un Fethi" ile Fatih Sultan Mehmet'in gemileri karadan yürütmesini filmleştirmiştir. Bu dönemde "Vatan İçin" ve "Kızıl Tuğ" filmlerini çekmiş olan Arakon, 1959'da da "Fosforlu Cevriye" ve "Fosforlu Oyuna Gelmez / Kitiپییوza Tuzak" filmlerini çekmiştir (Özön, 1962, 134 - 135; Onaran, 1994: 45 - 85).

Orhon Murat Arıburnu, ilk ve en iyi filmi olan, rağbet görmüş, sade bir Kurtuluş Savaşı filmi "Yüzbaşı Tahsin'i 1951 yılında çevirmiştir. Edebiyat alanından sinemaya geçen ikinci rejisör olmuştur. 1952'de "Sürgün", 1953'te polisiye "Kanlı Para" ve "Sihirli Boru", 1954'te Zeki Müren'li "Beklenen Şarkı", 1957 komedi filmi "Lejyon Dönüşü", 1959'da da "Tütün Zamanı" filmlerini çekmiştir (Özön, 1962: 137).

Geçiş çağı yönetmenlerinde ağırlıklı olarak melodram, komedi, polisiye ya da Kurtuluş Savaşı filmleri işlenmiştir. Her türden denemeler yapmaları, tiyatro ve sinema arasında bir nevi köprü olmaları, yabancı ve geleneksel öğeleri birleştirmeleri açısından dönemin isimlendirilmesi doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bir kısmı sadece bu dönem içerisinde film çekmemiş Sinemacılar Döneminde de kamera arkasında yer almış olmalarına rağmen filmleri geçiş özelliklerini taşımıştır. Geçiş ve sinemacılar dönemleri şöyle de açıklanmaktadır:

""Geçiş' dönemini kabul edip etmemeniz önemli değildir. Her tarihçi konusunu açıklayabilmek için bazı ayrımlar yapmak zorundadır, zamanla bu ayrımla bir gelenek haline gelerek benimsenir... Aslında 1940 - 1948 ile 1949 ve sonrası arasında kayda değer kesin bir ayrım yoktur. Bununla birlikte 1949'da Lütfi Akad ve Orhan Murat Arıburnu, 1952'de Metin Erksan, Atıf Yılmaz ve Memduh Ün, 1954'te Osman F. Seden sinemaya girmiş. 1949 - 1959 dönemi 'sinema yapma'nın başlangıcı sayılmış ve bu yıllarda Türk Sinemasının ilk gerçek ürünleri ortaya çıkmış olsa da bizce sinemaya gerçek giriş bir öz, biçim ve anlatım bilinçlenmesiyle birlikte 1960'larda gerçekleşmiştir (Scognamillo, 2010: 106)."

1.1.4. SİNEMACILAR DÖNEMİ (1950/1952 - 1970)

Sinemacılar Dönemi Türkiye'de artık "sadece" sinema adına bir şeyler yapılmaya başlandığı dönem olarak kabul edilerek "Tiyatro" ve "Tiyatrocular" etkisinden çıkıldığını belirtmektedir. Sektör oluşumu için Arpad şöyle demektedir:

"Türkiye'de sinemanın bir sanat olarak ilk belirtileri 1947 - 1953 yıllarında ortaya çıkar. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının Türk filmleri gösterecek sinemalara yüzde elliye yakın bir Belediye resmi (vergi) indirimi tanınması, iş adamlarını bu yeni iş koluna sermaye yatırıma çeker. Mısır filmlerinin gösterilmesinin durdurulması, Amerikan ve Avrupa filmlerinden hoşlanmayan geniş yığınları sayıları birdenbire artan Türk filmlerine bağlar. 1919 - 1947 arasında birkaç yılda bir tek Türk filmi veren Türk sinemasının yıllık prodüksiyon sayısı yirmi, otuzu aşar hatta elliye dayanır... Filmlerin rejisörleri de, sinema sanatının kuralları üzerine kafa yormuş, sahne ile beyazperdenin ayrılığını kavramış sanatçılardır (Arpad, 1959: akt.Scognamillo)."

Sinema gelişimi tüm ülkelerin kendi içindeki dinamiklerden etkilense de benzer yollar izlenmiştir. Bu geçişlerin farklı dönemlerde ve boyutlarda olması Tiyatrocular Dönemi'nin uzunluğunun "salt" sinema oluşumunu geciktirdiği görülmektedir (Özön, 1995: 229). 1950'li yıllarda başlayan sinemacılar dönemi artık sinema endüstrisinin oluşumu ve varlığının kanıtlandığı dönemdir. 1950'ler sinemada görüntü, çekim, gösterim, (ilerleyen yıllarda) renklendirme, ses, sahne, dağıtım, yapım, oyunculuk vb. öğelerin "sinema dili"nde ve yapısında kullanılması dönemidir (Kuyucak Esen, 2010: 48). Sinemacılar dönemi sinemaya Lütfi Akad, Metin Erksan, Atıf Yılmaz ve Memduh Ün, Osman F.Seden gibi yönetmenlerin girdiği ve sinema öğelerini kullanarak film yapmaya başladığından bu şekilde isimlendirilmektedir. Bu dönemdeki yönetmenlerin tek meşgalesi sinema olmuştur. Oyuncular da tiyatro sahnesindeki gibi abartılı oyunculuktan uzak sinema perdesine uygun bir rol yapısına bürünmüşlerdir. Ayrıca bu dönemde kamera da daha fazla hareket kazanmış, sinematografik görüntüler de kendi üslubunu bulmuştur. Bunlar dışında ülkede de farklı gelişmeler yaşanmaktadır. Bu dönem içerisinde ülkenin siyasetinde iki darbe öncesi dönem, bir darbe, çok partili sisteme geçiş, Kore Savaşı ve etkileri, ekonomik zorlukların getirdiği toplum hayatındaki değişimler ile sinema açısından maliyetlerin yanında insanların film izleme tercihlerinde de değişimler yaşanmıştır. Film artışı için de Fikret Hakan 1950 yılında 11 şirketin 25 film çektiğini ve başlangıcından itibaren Türk Sineması sektörü için en yüksek rakama ulaşıldığını belirtmektedir (Hakan, 2012: 137).

Ömer Lütfi Akad sinemasında yolculuk, ilk filmi "Vurun Kahpeye" ile 1949 yılında başlamaktadır. Tarihsel anlamda Geçiş Dönemine denk gelmektedir. Filmin

getirdikleri ve dolayısıyla başarısı üzerine rejisörlüğe geçiş yapmıştır. Akad, sinema sektörüne girişinde Sema, Lale ve Erman Film'de muhasebecilik ve yapım amirliği yapmıştır (Onaran, 1994: 54). 1950 yılında operet olan "Lüküs Hayat", 1952'de masal ve melodram olan "Tahir ile Zühre" ve "Arzu ile Kamber" filmlerini çekmiştir. Aynı yıl Erman Film'den ayrılarak Kemal Film'e geçmiştir. Burada senaryo yazarı olarak Osman F. Seden ve görüntü yönetmeni olarak Kriton İlyadis ile iyi bir ekip çalışması sergilemişlerdir. Bu ekip ile ilk filmi "Kanun Namına" olmuştur. 1953'te "Öldüren Şehir" filmine gelene kadar üçü Kemal Film biri Duru Film olan aynı ekiple çekilen "İngiliz Kemal Lavrens'e Karşı", "Katil", "Çalsın Sazlar Oynasın Kızlar" ve "Altı Ölü Var/İpsala Cinayeti" filmleri çekilmiştir. 1954'te Kemal Film adına dört film daha yönetir ve şirketten ayrılır; "Bulgar Sadık", "Vahşi Bir Kız Sevdim", Kardeş Kurşunu", "Görünmeyen Adam İstanbul'da" bu filmlerdir (Scognamillo, 2010: 133 - 136). 1955'te Yaşar Kemal'in hazırladığı bir senaryo'dan yola çıkarak köy hayatının anlatıldığı "Beyaz Mendil" filmini çeker ve genç oyuncu Fikret Hakan başrol oynamıştır. Bu filmin ardından "Meçhul Kadın", "Kalbimin Şarkısı", 1957'de "Ak Altın", "Kara Talih", 1958'de "Meyhanecinin Kızı" ve 1959'da "Zümrüt" gibi farklı senaristlerle çalıştığı filmler çekmiştir. "Yalnızlar Rıhtımı" sinema öğeleri barındıran, sinematografisi başarılı son filmi olmuştur (Özön, 1962: 165).

Atıf Yılmaz (Batıbeki) ilk filminde senaristlik, ikinci filmi "Allah Kerim"de yönetmen yardımcılığı, üçüncü "Kanlı Feryat" filminde yönetmenlik yapmıştır. Sonrasında 1951 - 1952 yıllarında çekilen "Mezarımı Taştan Oyun" filminde yine senaryo yazarlığı yapmıştır. 1952'de ise "İki Kafadar Deliler Pansiyonunda" güldürü filminin yönetmenliğini üstlenmiştir. 1953 yılında Kerime Nadir'in "Hıçkırık" romanını sinemaya uyarlamıştır. Dönemindeki önemi için Onaran: "Sinemacılar Döneminin önemli yönetmenlerinden biri olduğu kadar, Genç Türk Sineması akımının öncülerinden biri olan ve her zaman yeni deneyimlere girişerek kendini tazeleyen bir sinema adamıdır" demektedir (Onaran, 1994: 65).

Yılmaz, o dönemde Türkiye'den de asker gönderildiği için çekilen Kore filmleri kuşağından olan "Şimal Yıldızı" harici, Oğuz Özdeş'in "Aşk İstiraptır", Esat Mahmut Karakurt'un "Kadın Severse", "Dağları Bekleyen Kız", "İlk ve Son" ve de Ethem İzzet Benice'nin "Beş Hasta Var" eserlerinin uyarlamalarında oyuncu çiftler kullanılmıştır. Bunların ardından Kemal Bilbaşar'ın öykülerinden uyarlanan "Gelinin Muradı" filmi de başarılı olmuştur (Scognamillo, 2010: 141). 1958'de "Yaşamak Hakkımdır", "Bir Şoförün Gizli Defteri" ve "Kumpanya" ile 1959'da Kurtuluş Savaşı filmi olan "Bu Vatanın Çocukları", folklorik öğeler içeren "Alageyik" ve

"Karacaoğlu'nın Sevdası", 1960'da da "Ayşecik" başarısı üzerine devamı çekilen "Ayşecik Şeytan Çekici", "Ölüm Perdesi" filmlerini çekmiştir (Özön, 1962: 191). Ardından kendi ortaklığını kurarak çektiği ticari filmleri ise "Suçlu", "Dolandırıcılar Şahı", "Allah Cezanı Versin Osman Bey", "Battı Balık", "Azrail'in Habercisi", "Kızıl Vazo", "Seni Kaybedersem", "Tatlı Belâ", "Beş Kardeşiler", "Cengiz Han'ın Hâzineleri" ve "Kalbe Vuran Düşman" olmuştur (Onaran, 1994: 68).

Kemal Film'in sahibi Kemal Seden'in oğlu olan Osman F. Seden, öğrenim hayatı boyunca içinde bulunduğu şirkette öğrenim hayatı sonrası görev almıştır. Bu yetişme ve ortam için Scognamillo "Dönemin sinemacıları arasında belki de en hazırlıklı olanı Osman F. Seden'dir, çünkü Kemal Film geleneğinin varisidir ve sinema ortamının tam göbeğinde yetişmiştir" demektedir (Scognamillo, 2010: 145). Kemal Film yerli yapımcılığa döndüğünde 1951 yılında ilk olarak "İstanbul Kan Ağlarken (Hrisantos)" filminin senaristliğini yapmıştır. 1952'de başlayan Seden ve Ömer Lütfi Akad işbirliği 3 yıl sürmüştür. 1955'te Akad'ın Kemal Film'den ayrılması ile Seden senaryonun yanında rejisörlüğü de üstlenmiştir. İlk filmi "Kanlarıyla Ödediler" polisiye türünde olmuştur. Bu filmden sonra aynı yıl ardı ardına "Sönen Yıldız", "İntikam Alevi", Zeki Mürenli "Berduş" ve müzikli güldürü "Şehir Yıldızları" filmlerini çekmiştir. Daha sonra da 1957'de "Bir Avuç Toprak", 1958'de "Beraber Ölelim" ile yine Zeki Mürenli "Altın Kafes", "Gurbet" ve "Kırık Plak" filmleri gelmektedir. Önemli filmleri arasında da "Düşman Yolları Kesti", "Namus Uğruna" filmleri, 60'lı yılların melodramları arasında "Aşktan da Üstün", "İki Aşk Arasında", "Bana Annemi Anlat" ve "Affetmeyen Kadın" filmleri olmaktadır (Onaran, 1994: 71; Özön, 1962: 192; Scognamillo, 2010: 145).

Metin Erksan'ı kendi dönemindeki diğer yönetmenlerden ayıran özellik "sinema yazarlığı" kökenli olmasıdır. İlk senaryosu olan "Binnaz" filmi dokuz yıl sonra çekilmiştir. İlk filmi de 23 yaşında genç bir yönetmen olarak 1952 yılında çektiği "Karanlık Dünya / Âşık Veysel'in Hayatı" olmuştur. Bu film sansür kuruluna takılması ile kesintiler, eklemeler sonucunda 1953'te tamamlanabilmiştir. Çıkan sonuçtan memnun kalmayan Erksan tekrar sinema eleştirmenliğine dönmüştür. İki yılın ardından Peyami Safa'dan bir uyarılma olan "Beyaz Cehennem / Cingöz Recai" ile yönetmenliğe dönmüştür. Bunun ardından yine bir uyarılma olan Halide Edip Adıvar'dan "Yol Palas Cinayeti" 1955'te çekilmiştir. "Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi"ni çevirirken askerlik için filmi yarıda bırakmıştır. Askerliğini Ordu Film Merkezi'nde yaparken "Dünya Havacıları Türkiye'de" isimli belgesel filmi çekmiştir. Askerlik dönüşünde yabancı etkilerin bolca görüldüğü "Dokuz Dağın Efesi" filmini

çekmiştir. Bunun ardından gelen "Hicran Yarası" ve "Şoför Nebahat" filmleri melodram ve alışılmadık başkahraman açısından yönetmeni farklı bir noktaya taşımıştır. 1960'ın sonunda "Gecelerin Ötesi" filmi kendisi için başarılı ve umut verici olmuştur (Özön, 1962: 180).

Memduh Ün 1948'de "Damga" filmi ile oyuncu olarak sinemaya adım atmıştır. Yönetmen olarak ilk filmi 1954 yılında "Yetim Yavrular" olmuştur. 1958 yılında ise "Üç Arkadaş" ile çıkış yapmıştır. "Ana Hasreti", bir güldürü olan "Öp Babanın Elini", "Kahpe Dünya", "Zeynep'in İntikamı", "Zeynep'in Aşkı", "Güllü Fatma", "Mahallenin Sevgilisi", "Ölüm Peşimizde", "Bir Serseri", "Yetim Ömer", Atıf Yılmaz senaryosu olan "Çoban Kızı", "Murada Ereceğiz" ve Muhsin Ertuğrul'un "Şehvet Kurbanı" filminin güncellemesi "Bir Serseri" filmleri de ticari eserler olarak kendisinin tecrübeleri olmaktadır. İlk film tecrübesindeki yorumu ise şu şekildedir:

"Oyunculuğa pek hevesli görünmeyen Memduh Ün, yine de oyuncu olarak girdiği sinemaya 1951 yılında "Damga"daki rol arkadaşı Dr. Arşavir Alyanak'la birlikte Yakut Film'i kurup önce yapımcı - senaryo yazarı, sonradan yönetmen - yapımcı - senaryo yazarı (ve gerektiğinde oyuncu) olarak iyice yerleşecekti (Scognamillo, 2010: 149)."

"Üç Arkadaş" haricinde "Ateşten Damla", "Ayşecik", "Kırık Çanaklar" ve "Avare Mustafa" filmleri ise yine önemli yapıtlarındandır (Onaran, 1994: 75; Scognamillo, 2010:150).

60'lar öncesi ise Türk Sineması için talihsiz olaylar da gerçekleşmiştir. 50'li yılların bir gerçeği olarak film depolarında çıkan yangınlar Türk Sineması için büyük kayıp anlamına gelmektedir. Ayrıca 60'lar öncesi filmlere ulaşımın bu kadar az olma sebeplerinden biri olmaktadır. Film şirketlerinin depolarında çıkan yangınlar sonrası İstanbul Belediyesi filmlerin yapılarından kaynaklı yanmaya elverişli durumunu göz önüne alarak filmlerin şirketler tarafından depolanmasını yasaklamış Aynalıkavak'taki mezarlık yakınındaki bir binayı bu iş için tahsis etmiştir. Bu dönemde özel ya da belediye depolarının arşiv için uygunluğu da tartışmalıdır ki bu depoda da bir yangın meydana gelmiş yapımcı, ithalatçı ya da tedarikçi film şirketlerinin çektikleri filmler, yabancı filmler ya da ham negatifleri yok olmuştur. Bu bağlamda özellikle sigortasız şirketlerin girdiği darboğaz sonrası kapanma, küçülme, birleşme gibi durumlar akabinde film şirketlerinin sermaye yapılarında da değişim olmak durumunda kalmıştır (Tunç, 2006: 42).

Türk Sineması'nda 60'lar sonrası 1960 - 1989 yılları arasında çekilen film sayıları farklı kaynaklarda yakın sayılarda olmakla birlikte farklılıklar da

göstermektedir. Yıllar boyunca sinemadaki sayısal yükseliş ve düşüşleri ayrıntılı göstermektedir. Bu dönemde ayrıca renkli filmin de bulunmuş olması dolayısıyla bu ayırım oluşmuş yükselen eğri ile de tamamen renkli filmlere geçiş gerçekleşmiştir(Tablo - 1)

Tablo - 1 1960 - 1989 Film Sayıları (Özgüç, 1990: 121 - 162; Scognamillo, 2010: 160)

Yıl	Film Sayısı (Özgüç)	Film Sayısı (Scognamillo)	Siyah/Beyaz Film Sayısı	Renkli Film Sayısı
1960	81	68	68	-
1961	115	116	116	-
1962	130	127	127	-
1963	127	125	124	1
1964	181	178	177	1
1965	214	214	212	2
1966	239	238	238	-
1967	209	206	199	7
1968	176	177	153	24
1969	231	229	173	56
1970	225	225	147	78
1971	265	266	128	138
1972	301	298	142	156
1973	209	208	30	178
1974	189	188	6	182
1975	225	225	-	225
1976	164	164	-	164
1977	124	124	-	124
1978	126	128	-	128
1979	195	195	-	195
1980	68	68	-	68
1981	72	72	-	72
1982	72	72	-	72
1983	78	78	-	78
1984	124	124	-	124
1985	127	127	-	127
1986	185	185	-	185
1987	185	-	-	-
1988	108	-	-	-
1989	103	-	-	-

60'lar dönemi toplumsal olaylar açısından olumsuz etkileri olan 27 Mayıs 1960 darbesi ile başlamaktadır. Sürecin tarihsel doğrusu içinde dönemin açıklaması ise: "Biraz geniş tutarsak, 1960 Darbesi ile başlayan ve kesin olarak 1980 Darbesi ile sona eren bu dönem daha önceki 10 yıl 1950'ler ile daha sonraki 10 yıl 1980'lerden kesin olarak ayırır" (Başgüney, 2011: 56). 60'lara sinemanın dışa açılımı da denilmektedir. Türk filmlerinin yurtdışında gösterildiği, yarışmalara katılıp, ödüllendirildiği, yurtiçinde de organizasyonların başladığı ya da çoğaldığı

dönemlerdir (Scognamillo, 2016: 98; Hakan, 2012: 214). Sinemacılar Dönemi'nin kendi içerisindeki ayrımı 50'ler ve 60'lar olmaktadır. Sinemacılar döneminin ilk yarısı olan 50'lerde ilk kez ortaya çıkan koşullar ve kişiler, 60'larda artık piyasada var oluş ve deneyim kazanmış olmalarından kaynaklı sektörel bilinç oturmuştur. Nijat Özön'ün ayrımına göre 50'ler ve 60'ların belli başlı filmleri olarak ele alınabilecek yapıtlar Tablo - 2'de verilmektedir (Özön, 1995: 234).

Tablo - 2 1950 - 1959 Yılları Arasında Öne Çıkan Filmler (Özön, 1995: 235)

1952	Kanun Namına	Lütfi Ö. Akad
1953	Altı Ölü Var	Lütfi Ö. Akad
1954	Öldüren Şehir	Lütfi Ö. Akad
1955	Beyaz Mendil	Lütfi Ö. Akad
1957	Gelinin Muradı	Atıf Yılmaz Batıbeki
1958	Üç Arkadaş	Memduh Ün
1958	Yaşamak Hakkımdır	Atıf Yılmaz Batıbeki
1959	Bu Vatanın Çocukları	Atıf Yılmaz Batıbeki
1959	Karacaoğlan'ın Sevdası	Atıf Yılmaz Batıbeki
1959	Ateşten Damla	Memduh Ün
1959	Suçlu	Atıf Yılmaz Batıbeki

Tablo - 2'de önemli nokta üç yönetmenin ağırlık kazanmasıdır ki Sinemacılar Dönemi kaynaklarda Akad ile başlamaktadır. Sayısal veriler ışığında bakıldığında 11 filminden söz edilmektedir, ama bu dönemde çevrilen film sayısının 500 civarı olduğu bilinmektedir.

Sinemacılar döneminin ikinci on yılında yönetmenlerin öne çıkan filmleri Tablo - 3'te görülmektedir. Tablo - 2'ye göre yönetmen dağılımı daha orantılı olmakta, ilk dönem yönetmenlerinin etkileri görülmeye devam etmektedir.

Bu dönem, içinde bulunduğu toplumsal/sosyolojik gelişmelerden farklı olmayan dinamikler içermektedir. Şükran Kuyucak Esen'e göre bu dönemin kendine özgü en önemli özelliği, "sinema üzerine düşünce üretimidir". Ortak ve farklı görüşler çerçevesinde ise "kuram" denilen düşünceler ortaya atılmış olup, bunlar etrafında toplanmalar ve toplantılar yaşanmıştır. Yine aynı kişiye göre kuramların ayrımı da grupların siyasal yaklaşımlarına göre "Ulusal sinemacılar", "Milli Sinemacılar ve "Devrimci Sinemacılar" olmaktadır. Bunların dışında ticari boyutlu olarak da "Yeşilçam Sineması" kalmaktadır (2010: 73 - 74).

Tablo - 3 1960 - 1969 Yılları Arasında Öne Çıkan Filmler (Özön, 1995: 235)

1960	Gecelerin Ötesi	Metin Erksan
1960	Kırık Çanaklar	Memduh Ün
1960	Namus Uğruna	Osman F. Seden
1961	Yasak Aşk	Halit Refiğ
1961	Dolandırıcılar Şahı	Atıf Yılmaz Batıbeki
1962	Yılanların Öcü	Metin Erksan
1963	Susuz Yaz	Metin Erksan
1963	Acı Hayat	Metin Erksan
1963	İkimize Bir Dünya	Nevzat Pesen
1965	Haremde Dört Kadın	Halit Refiğ
1965	Karanlıkta Uyuyanlar	Ertem Göreç
1966	Bitmeyen Yol	Duygu Sağıroğlu
1966	Hudutların Kanunu	Lütfi Ö. Akad
1967	İnce Cumali	Yılmaz Duru
1967	Kızılırmak / Karakoyun	Lütfi Ö. Akad
1967	Ana	Lütfi Ö. Akad
1968	Seyyit Han	Yılmaz Güney

60'lar yeni görüşler kadar artistler, furyalar, dergiler, yarışmalar dönemi olmaktadır. Furyalardan çocuk oyuncu olanlarına örnek teşkil eden Ayşecik, aynı zamanda bir uyarılama olarak başlar ki 70'lerde çeşitlenmiştir. Komediler de ise Turist Ömer, Cilalı İbo, Adanalı Tayfur karakterleri sinemada çokça yer tutmuştur. Aynı zamanda tarihi - fantastik kahramanlar furyasında Tarkan serisi ile Kartal Tibet bulunmuştur. Bu dönemin yurt dışında başarıyı getirenlerinden siyasal sinema, kanunsal yapılanmanın etkisi ile ortaya çıkmıştır (Özgüç, 2014: 75).

Türk Sineması'nın bu dönemdeki ilkleri ya da öncüleri olarak; ilk yurtdışı ödülü Metin Erksan'ın 1963'te çektiği "Susuz Yaz" filmi sansüre rağmen aldığı Berlin Film Festivali büyük ödülü olan "Altın Ayı" başarısı olmaktadır. Aynı film Venedik Film Şenliği'nde de "Merito Bienalle" ödülünü almıştır. Aynı yıl 1964'te Antalya Film Şenliği düzenlenmeye başlanmıştır ve halen devam etmektedir (Özgüç, 1990: 124). 2005 yılında da bu festival uluslararası nitelik kazanmıştır. 1964 yılında düzenlenen ilk "Altın Portakal" ödülleri ise:

En İyi Film: Gurbet Kuşları (Artist Film/Recep Ekicigil)

En İyi Yönetmen: Halit Refiğ (Gurbet Kuşları)

En İyi Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur (Acı Hayat)

En İyi Kadın Oyuncu: Türkan Şoray (Acı Hayat)

En İyi Erkek Oyuncu: İzzet Günay (Ağaçlar Ayakta Ölür)

En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu: Yıldız Kenter (Ağaçlar Ayakta Ölür)

En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu: Ulvi Uraz (Yarın Bizimdir)

Jüri ise Dr. Avni Tolunay, Bn.Tolunay, Dr. Burhanettin Onat, Prof. İsmail Hakkı Onay, Hadi Yaman, Selahattin Burçkin, Mustafa Yücel, Faruk Kenç (Antalya Altın Portakal, 2019) şeklinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 60'larda sinemada tanıştığı bir diğer olgu da örgütlenme olmuştur. 1963 yılında Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti ve Sine - İş (Sinema İşçileri Sendikası) 1965 yılında da Türk Sinematek Derneği kurulmuştur (Özgüç, 1990: 123).

1960'ların başında başlayanlardan biri de dergilerin düzenlediği yarışmalar ile sinemaya adım atan oyuncular olmaktadır. Bunlar sonraki yıllarda da devam etmekle birlikte bu dönemde sinemada halen adından söz edilen usta oyuncuların da ilk oyunculuk deneyimlerini yaşadıkları yıllar olmuştur. 1962 yılında Artist Mecmuasının açtığı yarışmada birinci Filiz Akın (Çekirge, 2007: 27), 1963 yılının birincisi de Cüneyt Arkın olmuştur (TSA, 2019). 1963 yılında Ses Dergisinin yarışması ile sinemaya adım atan Ediz Hun (TSA, 2019), aynı yıl yarışmada kadın kategorisinde birinci Ajda Pekkan, ikinci de Hülya Koçyiğit (Sekmeç, 2011: 40-43) olmuştur. Ses Dergisinin 1967 yılı yarışma finalistlerinden olan Kadir İnanır (TSA, 2019) da yarışma ile ünlü olan oyuncularından olmaktadır. 70'li yıllarda yönetmenliğe geçecek olan Kartal Tibet, Türkan Şoray, Gönül Yazar gibi önemli isimler de bu dönem sinemaya adım atmışlardır (Özgüç, 1990: s.y.).

Bu dönemin yönetmenlerinin birçoğunun izi sonraki dönemde azalacaktır (Özön, 1985: 376). Gerek akımlar gerek yaşları gereği sinemadan uzaklaştıklarında yerlerini genç dönemde yeni yönetmenlere bırakırlarken Türk Sineması için yaptıkları olumlu katkılar özellikle yurt içinde çığır açmış Türk Sinemasını aynı zamanda da dünya çapında bir noktaya taşımıştır. Türk Sineması denince Türkiye'de öncelikle bu isimler akla gelmektedir. Sinemanın ise bu dönemdeki yükselişini ileriki yıllarda sürdürememesinin farklı sebepleri de bulunmaktadır. Bu dönemin sonlarına doğru televizyonun evlere girmesi, yaygınlaşması, siyasi ve ekonomik olguların değişmesi ve bunların maliyetlere de yansması, konu ya da senaryo öyküsü sıkıntıları, yapılmayan yatırımlar ya da ihracat gibi hamleler ve de Yeşilçam'ın seks filmleri furyasına girmesi ile sinema bir dar boğaza girmeye başlamaktadır.

"1960'lar ve 1970'lerin ilk birkaç yılı, bir bakıma Türk Sinemasının en parlak dönemidir. Bu dönem boyunca seyirci sayısı hızlı bir artış gösterdi. Bu artışa

paralel olarak il ve ilçelerde pek çok sinema salonu açıldı... Örneğin, 1961 yılında İstanbul'da 68'i kapalı, 145'i açık olmak üzere 213 salon varken bu sayılar 1975'de 137 kapalı, 236 açık, toplam 373'e ulaşmıştır. Salonların çoğalmasının sonucu ise film üretimine yönelik, artan bir talep oldu. Böylece film şirketleri, film işletmecileri ve film sayısı da giderek çoğaldı. Artık 'sinemacılık' kendini karlı bir iş alanı olarak kanıtlamıştı (Abisel, 2005: 104)."

1.1.5. 70'Lİ YILLAR

70'li yılları kapsayan dönemde Türk Sineması bir anlamda "Karşıtlıklar Dönemi"ni yaşamaktadır. Bu isimlendirme Şükran Kuyucak Esen tarafından yapılmış olup şu şekilde açıklanmaktadır:

"... 1970'li yıllar Türk sineması için ilginç bir dönemdir. Bir yandan Yılmaz Güney'in ve onun izindeki Genç Sinemacılar'ın ortaya çıkardıkları, gerçekçi olmayı amaçlayan, o güne adar yapılmamış sertlikte siyasal eleştiri içeren filmler çekilmeye başlanmıştır... Diğer yandan, sinemanın klasik Yeşilçam seyircisi, yani popüler filmlerin izleyicisi sinemadan uzaklaştığı için, ticari sinemacıların, yapımcıların çözüm yolu olarak buldukları seks filmleri salonları kaplamıştır... Dönem sinemasının tipik özelliğini oluşturan bu iki tür arasındaki paradoks zihinlerde bazı sorular oluşturmaktadır (2010: 133 - 134)."

Bu dönemde geçmiş dönemin sonlarında oluşmaya başlayan "renkli" sinema gün be gün artmaktadır. Tablo - 1'de de görülen 1967 yılında gerçek anlamda başlayan renkli sinema 1975 yılında artık tüm perdeyi kaplamaktadır. Bu döneme damga vuran yönetmen "Yılmaz Güney" olup, önceki dönemin yönetmenleri de bu dönemde çalışmaya devam ederek yerini yavaş yavaş yeni akımdaki genç yönetmenlere bırakmışlardır. Genç/Yeni sinema döneminde bir diğer önemli olgu da televizyonun ortaya çıkması ya da Türkiye'ye girmesi ve bu dönemin sonlarına doğru da yaygınlaşması ve bunun sinema üzerindeki etkileri olmaktadır (Özön, 1985: 377 - 390).

"Gerçekten de, özellikle 1975'ten sonra, Türkiye'nin ve Türk Sinemasının bu en çalkantılı, en bunalımlı yılları, aynı zamanda eytişimsel (diyalektik) biçimde, ilk kez topluca, genç sinemacıların birbirinden ilginç çalışmalarına da tanık oldu... Bununla birlikte, sinemamızın ve toplumumuzun en elverişsiz koşullarında, çabalarının en büyük bölümünü de bu koşulları ve engelleri aşmaya harcayarak, kısa bir süre içinde birçok ilginç yapıtın ortaya konulabilmiş olması yabana atılabilir bir olay değildir (Özön, 1985: 392)."

Eski kuşaktan bu dönemde yer alan, çalışmaya devam eden yönetmenlerden; Lütfi Ömer Akad, Metin Erksan, Atıf Yılmaz B., Osman F. Seden, Memduh Ün, Nevzat Pesen, Orhan Elmas, Ertem Göreç sayılmaktadır. Yılmaz Güney, Halid Refiğ, Duygu Sağıroğlu, Süreyya Duru, Vedat Türkali, İhsan Yüce, Şerif Gören, Zeki Ökten, Fevzi Tuna, Yücel Çakmaklı, Bilge Olgaç, Türkan Şoray Kartal Tibet ise bu dönemin orta kuşak yönetmenlerinden kabul edilmektedir. Ömer

Kavur, Erden Kıral, Yavuz Özkan, Ali Habip Özgentürk, Tunç Okan, Korhan Yurtsever, Tarık Dursun K(akınç), Tuncel Kurtiz isimleri de genç kuşak yönetmenler olarak sayılmaktadır (Onaran, 1994: 106 - 177). Bu isimlerin içerisinde aynı zamanda oyuncu olanlar mevcut olmakla birlikte bazı yönetmenler de az sayıda film ile sektörden çekilmiş ya da sadece oyunculuğa devam etme yolunda karar almışlardır. Onaran'ın eserinde 80 sonrası içinde ayrıca yer verilen ama bu dönemde her akımda ya da türde veyahut oyuncularda da olan bir diğer yapımcı - yönetmen ise Ertem Eğilmez olmaktadır.

Bu dönemde arabesk filmler, önceki dönemin devamı niteliğinde çocuk ana karakterli filmler, toplumsal güldürü ve eleştirel filmler gerçekçilik, ulusal, milli sinema gibi akımların da etkisi ile çoğalmıştır.

Toplumsal ya da sosyolojik olarak bu dönem de sinemacılar dönemi gibi siyasi bir müdahale ile başlamaktadır. 1971'de 12 Mart Muhtırası olarak anılan bir askeri müdahale daha söz konusu olmaktadır. Bir yandan da 68'ler ruhu sokaklardadır ve dünyada da bu yönde özgürlük rüzgârları esmektedir ki bundan Türkiye'de payına düşeni almaktadır. Bir yandan dünyadaki soğuk savaş ikliminin en sert yansıdığı yıllar olmakta birlikte Kıbrıs sorunu ve Kanlı 1 Mayıs olarak tarihe geçen gösteri sonrasında da Türkiye coğrafyası üzerindeki olaylar 70'li yıllara damgasını vurarak 80'lerin yine bir askeri müdahale ile açılmasını sağlayacaktır (Kuyucak Esen, 2010: 130 - 133). Bu olaylar sinemayı da etkilemektedir. Yılmaz Güney ve Gerçekçilik akımı da bu dönemde ağırlık kazanmaktadır. Seks filmleri ya da arabesk filmler furyası da bu dönemin zorlu ekonomik şartlarından yetişmiş olgulardır. Dönemin sinema açısından zorlu bir gerçeği de sansürdür. Daha önceki dönemlerde de film yapımcı ve yönetmenlerini zora sokan bu kurul ya da unsur çeşitli yollar ile delinmeye çalışılmakta olduğu kadar defalarca düzenlenen ya da yasaklanan filmlere sebep olmaktadır. Bir yandan da yaşanan ekonomik etkenlerin sinema sektörüne yansısı ile Sinemacılar döneminin yükselişinin bu dönemde hem sinema hem film şirketleri açısından zorlukları şöyle özetlenmektedir: "1970'li yıllardan itibaren etkili olan enflasyon - devalüasyon sarmalı film maliyetlerinin sekiz kat artmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye'de sinemacılık endüstrisinin 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren krize girmesinin hem talep hem de arz yönlü nedenleri bulunmaktadır (Kalemci ve Özen, 2011: 65)."

Dönemin önemli filmleri, yönetmenleri ve oyuncularını arasında Yılmaz Güney başta gelmektedir. Yılmaz Güney oyuncu, senarist, yönetmen olarak sinemada yer

almıştır. Bu dönemde birçok kez cezaevine girip çıkmış olan Yılmaz Güney burada yazdığı senaryoları dışarı çıktığı dönemlerde ya da dışarıdaki arkadaşları aracılığıyla hayata geçirmektedir (İyem, 2019: 6).

1970 yılında Ertem Göreç'in çektiği "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler" filmi masal filmleri furyasında bir başlangıcı temsil etmektedir. Star temalı filmlerde Atıf Yılmaz, Zeki Müren ile film çekmeyi tercih etmektedir. Yılın filmi ise Yılmaz Güney'in "Umut" olmaktadır. 1971 yılına gelindiğinde Yılmaz Güney 4 filmde yer almaktadır: "Acı", "Ağıt", "Baba" ve Filiz Akın ile "Umutsuzlar" (Hakan, 2012: 331). Lütfi Ömer Akad, Yıldız Kenter ve Neşe Karaböcek ile "Anneler ve Kızları" filmi ile perdedeyken Memduh Ün "Üç Arkadaş"ın ikinci çevrimini yapmaktadır. Önceki yıl başlayan masal filmleri bu yılda artarak devam etmektedir. Oyuncu Fikret Hakan da ilk filmini bu dönemde çekmiştir. 1972'de oyuncularından Türkan Şoray ilk yönetmenlik deneyimini "Dönüş" filmi ile yaşamıştır. Ertem Eğilmez, Nejat Saydam, Duygu Sağıroğlu, Atıf Yılmaz, Halit Refiğ ve Lütfi Ömer Akad'da bu yılın üretken yönetmen ve yapımcılarından olmaktadır (Scognamillo, 2016: 105). Tablo - 1'de görüldüğü üzere Türk Sineması 1972 yılında rekor sayıda filme sahne olmaktadır. 1972 ve 1973 seks filmleri furyasının da işaret fişeklerinin yakıldığı yıllar olmaktadır. 1973 yılında Akad, "Gelin" ve "Düğün" ile ertesi yıl "Diyet" ile tamamlanacak olan üçlemenin ilk iki örneğini sunmaktadır (Scognamillo, 2010: 177). Ertem Eğilmez'in "Canım Kardeşim" filmi Tarık Akan'ın oyunculuğunu kanıtladığı ve Emel Sayın ile kamera karşına geçtiği "Yalancı Yarım" filmleri salonlarda yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda da Türk Sinemasında çoklu star kadrosu ve müzikleriyle çığır açacak olan Rifat Ilgaz'ın ünlü eserinden uyarlama "Hababam" serisinde de Eğilmez ve Akan birlikte çalışmaktadır (İyem, 2019: 6). 1974 yılında Türk Sineması oyuncu olarak Gülşen Bubikoğlu ve Kemal Sunal, yönetmen olarak Ömer Kavur ve Tunç Okan isimleriyle tanışmaktadır. Tunç Okan yurtdışında göç konulu çektiği "Otobüs" filmi ile birçok ödül alarak başlangıç yapmaktadır. Şerif Gören, Yılmaz Güney senaryosu olan "Endişe" filmini yönetirken, Güney de "Arkadaş" filmi ile birçok filmde yer almaktadır (Özgüç, 1990: 137). 1975 yılında ağırlık kazanan seks filmleri furyası 1976'da da hızla devam etmektedir. Ertem Eğilmez "Hababam" serisine devam ederek sinemaya bir nefes alma ya da yaşama alanı açmaktadır. Cüneyt Arkın ve Kartal Tibet ise bu yıl ilk yönetmenlik deneyimlerini kazanırken, Tibet bu konuda yıllarca örnekler vermektedir. 1977 yılı Atıf Yılmaz'ın üretkenliği ile birçok farklı deneme yaptığı ama geleceğe imzasını "Selvi Boylum Al Yazmalım" ile attığı yıl olmaktadır. 1978 ise kendine yer açmaya çalışan gerçekçilik akımı ile toplumsal sorgulamaların

da güldürü ya da melodramların içine yerleştiği yapımların yılı olmaktadır. Kartal Tibet'in "Sultan"ı aşk ile gecekondu kültürünü birleştirirken, Atıf Yılmaz'ın "Kibar Feyzo"su feodal düzene bir eleştiri olmaktadır. Zeki Ökten'in Yılmaz Güney senaryosu ile Ali Özgentürk yardımıyla ortaya çıkan eseri "Sürü" klasikler arasında yerini almaktadır (Scognamillo, 2010: 178 - 180). "Maden" ile Erden Kıral, "Kanal" ile Zeki Ökten başarılı bir yıl olması için katkıda bulunurlarken bu filmlerin hepsinde oyuncu olarak bulunan Tarık Akan'ın payı da görülmektedir. Bu yılın bir özelliği de arabesk şarkıcıların başrolde yer aldığı, şarkıların isimlerinden süregelen filmler de sektörde yayılmaya başlamaktadır (Özgüç, 1990: 142). 1979 yılında da sinemada görülen yine cinsel ağırlıklı filmler, onları takip eden arabesk furya ve toplumsal anarşi yılı olmaktadır. Takvimler 1980'i gösterdiğinde film sayısı 68'e düşmekte ve 17. Antalya Film Festivali 12 Eylül Askeri Müdahalesi dolayısıyla yapılamamaktadır (Çetinkaya, 2014: 413).

1.1.6. 80'Lİ YILLAR

1980 yılı Türkiye yakın tarihi için hem siyasi hem toplumsal açıdan sorunlu bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemde toplumun iç dinamiklerinde oluşan ayrışma ve değişim, siyasi açıdan askeri müdahalenin etkilerini uzun yıllar devam ettirecektir. 1980'ler dönemine sinemada "gerçekçilik ya da devrimci sinema" akımının etkisi ile girilmiştir. Televizyonun ağırlık kazandığı bir dönemde ailelerin daha ekonomik olan bu izlenceyi tercih etmesi dolayısıyla eril - sokak topluma hitap ederek gösterim üstünlüğünü elinde tutmakta olan seks filmleri furyası askeri darbe ile son bulmaktadır (Kuyucak Esen, 2010: 179). Arabesk furya ise toplumun içinde bulunduğu ruh hali ile ezilen kesim tarafından kabul görmeye devam etmektedir. Aynı zamanda bu dönemin bir diğer gerçeği de "video" olacaktır. Öncelikli olarak kadınlara, ardından aileye yönelik bir etki de buradan gelecek ayrıca ekonomik rekabet koşulları da sinema ile aynı olmaması dolayısıyla uzun bir süre üstünlüğü elinde tutacaktır (Tunç, 2006: 69).

"70'lerin sonunda işletmeciler Yeşilçam'a neredeyse hiç avans vermez oldular. Siyasal ve toplumsal yaşamdaki kaotik hava seyirciyi iyice evine kapatınca Türk sineması tarihinin belki de en büyük bunalımına girmiş oldu... 1979 yılında Türk sinemasında beklenen tek bir şey vardı: Mucize... Ne mutludur ki bu mucize gerçekleşti. Mucizenin adı 'video'ydü (Abisel, 2005: 104)."

"Milli sinema" akımı içerisinde "dini akımların" etkisinde olan filmler de yer almaktadır. Bu dönemin bir diğer özelliği de tarihi ya da tarihi kahramanlık filmlerinin

azalmakta olmasıdır (Özgüç, 2005: 37). Kurtuluş Savaşı, askeri, belge ya da kahraman seri filmler 90'ların sonuna kadar yer bulmamıştır.

1980 yılının olaylar örgüsünü ilerleyen yıllarda daha çok görecektir olan sinemanın 80'lere damgasını vuran olayı ise 1982'de "Yol" filmi Türkiye'ye ilk Altın Palmiye'yi Cannes'dan getirmektedir (Festival de Cannes, 2019).

1980'lerin Türk Sinemasına kazandırdığı diğer unsurlardan bu döneme değin yapımları olan yönetmenler Atıf Yılmaz, Osman Fahir Seden, Memduh Ün, Orhan Elmas, Ertem Göreç olmaktadır. Orta Kuşak yönetmenlerden ise Yılmaz Güney, Zeki Ökten, Şerif Gören, Halid Refiğ, Süreyya Duru, Fevzi Tuna, Bilge Olgaç, Ertem Eğilmez, Erdoğan Tokatlı, Orhan Aksoy, Nejat Saydam, Melih Gülgen, Ülkü Erakalın, Hulki Saner de eserler vermiştir. Yeni Kuşak yönetmenler olarak bu dönemde sinemaya adım atanlardan da Ömer Kavur, Erden Kıral, Yavuz Özkan, Tunç Başaran, Yavuz Turgul, Sinan Çetin, Orhan Oğuz görülmektedir. Oyunculuk kökenli yönetmenler olarak ise bu dönemde Kartal Tibet, Türkan Şoray, Cüneyt Arkın, Kadir İnanır, Zeki Alasya, Müjdat Gezen, İlyas Salman, İbrahim Tatlıses, Ferdi Tayfur ve Tuncel Kurtiz göze çarpılmaktadırlar. Televizyon dünyasından gelen film yönetmenlerinden de Yusuf Kurçenli, Ünal Küpeli, Osman Sınav, Mahinur Ergun, Tomris Giritlioğlu isimleri geçmektedir. Türk - İslam sentezi üzerine "dini akım"daki yönetmenler olarak Yücel Çakmaklı, Mesut Uçakan isimleri sayılmaktadır. Bu dönem içerisinde tek film yaparak ön plana çıkmayı başarabilenlerden Işıl Özgentürk ve Yeşim Ustaoglu, Barış Pirhasan, Selim İleri, Reha Erdem, Semir Aslanyürek, Canan Gerede, Mustafa Altıoklar ve Zeki Demirkubuz isimleri sıralanmaktadır (Onaran, 1995: s.y.).

Bu yılların öne çıkan filmlerinden 1980 yılında Ertem Eğilmez "Banker Bilo", Memduh Ün "Devlet Kuşu", Atıf Yılmaz "Talihli Amele", Kartal Tibet "Zübük" filmleri başrollerinde İlyas Salman, Kemal Sunal ve Şener Şen gibi komedyenlerin güldürüleri ön plana çıkmaktadır. Sinan Çetin "Bir Günün Hikayesi" isimli ilk filmi ile seyirci karşısına çıkmaktadır. Arabesk filmleri ağırlıktadır. Orhan Gencebay, İbrahim Tatlıses, Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses farklı yönetmenler ile çalışarak birçok filmde yer almaktadır.

1981'e geldiğimizde Ali Özgentürk'ten "At", Ömer Kavur'dan "Ah Güzel İstanbul" ve "Kırık Bir Aşk Hikâyesi", Sinan Çetin'den de "Çirkinler de Sever" görülmektedir. Türkan Şoray bu yılda da yönetmen koltuğunda "Yılanı Öldürseler" ile

Yaşar Kemal romanını hayata geçirmiştir. Şerif Gören "Herhangi Bir Kadın", Kartal Tibet "Gırgıriye" ile güldürü örneği verirken, Ertem Eğilmez "Hababam Sınıfı Güle Güle" ile seriyi sonlandırmaktadır.

1982 yılında, Erden Kıral ancak beş yıl sonra gösterilebilecek filmi "Hakkâri'de Bir Mevsim", Zeki Ökten "Faize Hücum", Şerif Gören "Alişan" ve "Tomruk", Sinan Çetin "Çiçek Abbas" ve "Göl", Memduh Ün ise "Kaçak", Atıf Yılmaz "Dolap Beygiri" ve "Mine", Halit Refiğ de "Leyla ve Mecnun" ile "O Kadın" filmleri ile yer bulmaktadır.

Yıl 1983, Türk Sineması seyircisini koruma savaşı vermektedir; Şerif Gören "Derman" ve "Güneş'in Tutulduğu Gün", Halit Refiğ ise madde kullanımına dikkat çekmek için "Beyaz Ölüm" ve dönem filmi olan "İhtiras Fırtınası" ile perdede yer almaktadır. Atıf Yılmaz, Arzu Film - Ertem Eğilmez ile "Şekerpare" güldürüsünde, Türkan Şoray ile "Seni Seviyorum" melodramında bulunmaktadır. Kartal Tibet de "Şalvar Davası" ile güldürü ve toplumsal gerçeklik, feodal eleştiri türüne bir örnek daha vermektedir.

1984'e gelindiğinde Yavuz Turgul ilk filmi "Fahriye Abla"yı, Zeki Ökten "Pehlivan"ı çekmektedir. Şerif Gören bu yılda "Fırar", "Gizli Duygular" ve "Güneş Doğarken" isimli 3 eser verirken, Halit Refiğ "Alev Alev" ile hâsılat yapmaktadır. Atıf Yılmaz kadın filmlerinden "Bir Yudum Sevgi" ve "Dağınık Yatak" filmlerini sunmaktadır. Ertem Eğilmez "Namuslu", Feyzi Tuna "Tutku", Yusuf Kurçenli "Ölmez Ağacı" bu yılda seyirciyle buluşturmaktadır.

1985 yılında film sayılarında artış olmakla birlikte uluslararası açılım artmaktadır. Atıf Yılmaz "Dul Bir Kadın" ile "Adı Vasfiye", Ömer Kavur da "Körebe" ve "Amansız Yol", Şerif Gören ise "Kan", "Kurbağalar" ve "Yılanların Öcü" ile üç film ile yılı kapatmaktadır. Nesli Çölgeçen "Züğürt Ağa" ile bir klasik oluştururken, Sinan Çetin "14 Numara" ile genelev hikâyesi anlatmaktadır.

1986 yılını diğer yıllardan farklı kılan yön artık 12 Eylül ile bir hesaplaşma yaşanmaya başladığı yıl olmaktadır (Kuyucak Esen, 2010: 181). Zeki Ökten "Ses", Şerif Gören "Sen Türkülerini Söyle", Sinan Çetin "Prensese" ile Zeki Alasya "Dikenli Yol" bu etkinin eserleri arasına yer almaktadır. Ömer Kavur'dan "Anayurt Otel" edebiyat uyarlamalarında önemli örneklerdendir. Atıf Yılmaz "Aaahh Belinda!", "Asiye Nasıl Kurtulur?" ve "Değirmen" filmlerini çekmiştir. Süreyya Duru'dan "Fatmagül'ün Suçu Ne?", Zeki Ökten'den "Davacı", Sinan Çetin'den "Gökyüzü", Halit

Refiğ'den "Teyzem" ve Yavuz Turgul'dan "Muhsin Bey" de aynı yılın önemli yapıtları arasında yer almaktadır (Scognamillo, 2010: 182 - 188).

1987 yılında Atıf Yılmaz "Kadının Adı Yok" ve "Hayallerim, Aşkım ve Sen" yapımları ile görülmektedir. Şerif Gören'in Orhan Gencebaylı "Sen de Yüreğinde Sevgiye Yer Aç" ve eleştirel bağlamda "Katırcılar" ve "On Kadın" eserleri ile birlikte Halit Refiğ "Kurtar Beni" ile sahnede yer bulmaktadır (Onaran, 1995: s.y.).

108 filmin çekildiği 1988 yılında Mahinur Ergun ve ressam Gülsüm Karamustafa ilk filmlerini çekmişlerdir. Ankara Film Şenliği'nin ilki düzenlemiştir. Şenlikte, en iyi film ve en iyi yönetmen ile Orhan Oğuz "Herşeye Rağmen" filmi aynı zamanda Şerif Sezer'e en iyi kadın oyuncu, Talat Bulut'a en iyi erkek oyuncu ve Cahit Berkay'a da en iyi müzik ödülünü kazandırmıştır. Ayrıca o yılın Kültür ve Turizm Bakanlığı ödülleri de yine Orhan Oğuz "Herşeye Rağmen" ile Süreyya Duru "Ada" filmi ile Erden Kıral "Av Zamanı", Şahin Kaygun "Dolunay", Halit Refiğ "Kurtar Beni", Nesli Çölgeçen "Selamsız Bandosu", özel ödülü de Lütfi Ö. Akad almıştır (Özgüç, 1990: 158 - 160).

1989 yılında Atıf Yılmaz önceki yıl değişik senaryosuyla dikkatleri üzerine çektiği "Arkadaşım Şeytan"dan sonra "Ölü Bir Deniz" ile perdede, Osman F. Seden Gülşen Bubikoğlu'nun oynadığı "Suçlu" filmi ile devam etmekte, Memduh Ün "Bütün Kapılar Kapalıydı", Halit Refiğ de "Karılar Koğuşu" filmlerini bu yıl sunmaktadır (Onaran, 1995: s.y.). Yıla damgasını vuransa Ertem Eğilmez'in "Arabesk" isimli komedi - eleştiri tarzında yapımı bir milyarı aşan hâsılatı ile rekor kırmış ve Türk Sineması geçmişini de kara bir mizah ile sorgulamıştır (Özgüç, 1990: 161).

1.1.7. 90'LI YILLAR

90'lara gelindiğinde Türkiye'de toplum da sinema da arayış içerisindeydi. Sinemada sayısal olarak aşağı yönlü eğilim 80'lerin sonundan itibaren görülmektedir. Bu trendin sonucu olarak 90'larda Türk Sineması için kriz yılları denilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Bunun sebepleri içerisinde video yerini 90'lı yıllarda CD (compact disc) gibi daha teknolojik, daha fazla kayıt alabilen, ses ve görüntüyü daha kaliteli iletebilen aletlere yerini bırakmaktadır. Bunlar dışında sinemada önemli düşüş yaşatan bir diğer olgu ise 1990 yılında hayata geçen özel televizyonculuk ile devlet televizyonu TRT'nin artan kanal sayısı ve özel kanalların çeşitlenmesi sonucu oluşan rekabet dolayısıyla izleyiciyi yakalamak adına yapılan yayıncılıktır (Sarı, 2009: 2090). 90'lı yıllarda Türkiye'de sinemanın bir diğer özelliği

de yeni bir kuşağın ortaya çıkışıdır. 90'ların ilk yarısının rakamlarında kriz ölçütü görülmektedir(Tablo - 4).

Tablo - 4 1990'larda Film Sayıları (Scognamillo, 2010: 368; Pösteği, 2012: 92-106)

Yıl	Scognamillo		Pösteği	
	Film Sayısı	Gösterime Giren	Film Sayısı	Gösterime Giren
1990	74	12	74	26
1991	33	17	33	15
1992	39	10	39	13
1993	82	11	82	11
1994	82	16	84	15
1995	37	10	37	10
1996	37	10	37	10
1997	-	-	25	13
1998	-	-	23	10
1999	-	-	21	14

Kanalların çeşitliliği ile "televizyon filmleri" literatüre yerleşmektedir. Bir diğer yandan da bu, televizyon kanallarının sinema sektöründeki düşüş dolayısıyla desteklediği filmlerdir. TRT'nin filmleri yapımcılığını direkt üstlendiği filmler olup, sinema filmi olarak da gösterime giren filmler olmaktadır. Bu dönemde film desteklerinde en önemli kurumlardan biri de Kültür Bakanlığı olmuştur. Kültür Bakanlığının desteklediği filmler ise %50'si hibe, kalan %50'si de 5 yıl vadeli %15 faizli geri ödemesi olan film başına 500 milyon TL.'lik kredi verilmesi olarak düzenlenmiştir. Aynı zamanda dönem dönem fonlar, vakıflar, dernekler de film desteklerinde bulunmuşlardır (Scognamillo, 2010: 368 - 373).

Tablo - 5 Televizyon Kanallarının Desteklediği Filmler (Scognamillo, 2010: 373)

Kanal	Film	Yönetmen	Yıl
TRT	Suyun Öte Yanı	Tomris Giritlioğlu	1991
	Hoşça kal Umut	Canan Evcimen İçöz	1993
	İşgal Altında	Ünal Küpeli	1993
	Yalancı	Osman Sınav	1993
	Yaz Yağmuru	Tomris Giritlioğlu	1993
	Aylaklar	Altuğ Savaşal	1994
	Batık Aşklar Müzesi	Adnan Azar	1994
	Cadı Ağacı	Fide Motan	1994
	Gerilla	Osman Sınav	1994
	Düş, Gerçek ve de Sinema	Tülay Eratalay	1995
	Özlem, Düne...Bugüne...Yarına	Tülay Eratalay	1995
	80. Adım	Tomris Giritlioğlu	1995
	Yahya Kaptan	Engin Temizer, Hilmi Akyalçın	1995
	Deniz Bekliyordu	Sunar Kural Aytuna	1996

	Solgun Bir Sarı Gül	Canan Evcimen İçöz	1996
	Yaban	Nihat Durak	1996
ATV	Ağrı'ya Dönüş	Tunca Yönder	1993
	Ay Vakti	Mahinur Ergun	1993
	Bir Sonbahar Hikayesi	Yavuz Özkan	1993
	İz	Yeşim Ustaoglu	1993
	Manisa Tarzanı	Orhan Oğuz	1993
	Bir Aşk Uğruna	Tunca Yönder	1994
Kanal 6	Cazibe Hanımın Gündüz Düşleri	İrfan Tözüm	1992
	Düş Gezginleri	Atif Yılmaz	1992
	İki Kadın	Yavuz Özkan	1992
	Zıkkımın Kökü	Memduh Ün	1992
	Amerikalı	Şerif Gören	1993
	Gece, Melek ve Bizim Çocuklar	Atif Yılmaz	1993
	Kız Kulesi Aşıkları	İrfan Tözüm	1993
Kanal D	Yengeç Sepeti	Yavuz Özkan	1994
	Bir Kadının Anatomisi	Yavuz Özkan	1995
TGRT	Kurdoğlu	Yücel Çakmaklı	1991
	Bısr - i Hafi / Bir Zamanlar Sarhoştı	Yücel Çakmaklı	1992
Show Tv	Tersine Dünya	Ersin Pertan	1993

Tablo - 4'te 1990'lı yıllarda çevrilen filmlerden 1990 yılında gösterilen 26 filmin bazıları; Şerif Gören "Abuk Sabuk Bir Film", Yavuz Turgul "Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni", Memduh Ün "Bütün Kapılar Kapalıydı" filmleridir. Kartal Tibet "Gülen Adam", Halit Refiğ "Hanım" ve "Karılar Koşuşu", Yusuf Kurçenli "Karartma Geceleri", Barış Pirhasan "Küçük Balıklar Üzerine Bir Masal", Mesut Uçakan "Reis Bey" ve "Yalnız Değilsiniz" olmaktadır.

1991 yılında yapılan 33 filmin gösterime giren 15 filminden önemli yapıtlar arasında Ömer Kavur "Gizli Yüz", Tunç Başaran "Piano Piano Bacaksız" bulunmaktadır. Ayrıca Yücel Çakmaklı "Sahibini Arayan Madalya", Tevfik Başer "Sahte Cennete Veda", Mesut Uçakan "Sonsuza Yürümek" ve Oğuzhan Tercan "Uzlaşma" da izlenen filmler olmuştur.

1992 yılında gösterime giren 13 filminden bazıları İrfan Tözüm "Cazibe Hanımın Gündüz Düşleri" ve "Devlerin Ölümü", Mesut Uçakan "Çöküş", Atif Yılmaz "Düş Gezginleri", Tevfik Başer "Elveda Yabancı", Yavuz Özkan "İki Kadın", Yücel Çakmaklı "Kurdoğlu", Ümit Elçi "Mem ü Zin" yapımlarıdır.

1993 yılında çekilen 82 filminden gösterime giren 11'inin yönetmenleri Şerif Gören, Sinan Çetin, İsmail Güneş, Orhan Oğuz, Yavuz Turgul, Mesut Uçakan, Erden Kıral, Tunç Okan, Seçkin Yaşar, Başar Sabuncu ve Memduh Ün olmaktadır.

1994 yılında gösterime giren 15 film olmuştur. Başlıca "Bize Nasıl Kıydınız" Metin Çamurcu, "Kız Kulesi Âşıkları", Orhan Oğuz, "Şahmaran" Zülfü Livaneli, "Yengeç Sepeti" Yavuz Özkan filmleridir. Ağırlıklı dram ve ilişkiler işlenmiştir.

1995 yılına gelindiğinde 37 film çekilmiş 10'u gösterime girmiştir. Faik Ahmet Akıncı "İş", Sinan Çetin "Bay E", Yavuz Özkan "Bir Kadının Anatomisi" en çok izlenenlerdir.

1996 yılında da 10 film seyirci ile buluşmuştur. "Eşkiya" ile Yavuz Turgul son yıllarda dahi tüm zamanların en çok hâsılat yapan filmlerinin arasında yer almaktadır. Ayrıca bu yılda 5'er yönetmen 2 film projesi kapsamında Ömer Kavur, İrfan Tözüm, Yusuf Kurçenli, Erden Kıral ve Zeki Ökten "Aşk Üzerine Söylenmemiş Herşey" ile Orhan Oğuz, Ali Özgentürk, Barış Pirhasan, Memduh Ün ve Atıf Yılmaz'ın bulunduğu "Yerçekimli Aşklar" filmlerinde buluşmuştur.

1997 yılındaki filmlerden bazıları "Ağır Roman" Mustafa Altıoklar, "Hamam" Ferzan Özpetek, "Kasaba" Nuri Bilge Ceylan, "Masumiyet" Zeki Demirkubuz, "Nihavend Mucize" Atıf Yılmaz ve "Usta Beni Öldürsene" ile Barış Pirhasan perdede yer almıştır.

1998 yılında bir önceki yıl gibi üretim düşük olmuştur. Ömer Vargı'nın çektiği Cem Yılmaz ve Mazhar Alanson'un başrollerinde olduğu "Her Şey Çok Güzel Olacak" filmi 1 milyon seyirciyi aşmıştır (Tablo 6).

1999 yılında yapımlar az olmakla birlikte sinema hareketlenmeye başlamaktadır. Mustafa Altıoklar "Asansör", Ferzan Özpetek "Harem Suare", Reha Erdem "Kaç Para Kaç", Nuri Bilge Ceylan "Mayıs Sıkıntısı", Sinan Çetin "Propaganda", Tomris Giritlioğlu "Salkım Hanımın Taneleri" filmleri ses getirmiş ve Şerif Gören'in "Yol"u tekrar gösterim yapılmıştır (Pösteki, 2012: 92 - 106).

90'lı yıllarda yapımlar, rakamsal olarak üretim açısından önceki dönemlerin gerisine düşse de sinemaya yeni katılan yönetmen ve yapımcılar da görülmektedir. 90'lı yılların ikinci yarısında sinemaya seyirci çekmek konusunda tanıtım, müzik, ünlü oyuncular gibi unsurlar da sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun dışında toplumsal gerçekliğe yönelik bu dönemin önemli yapıtları da bulunmaktadır. Yapılan filmlerin dışı açılımı henüz gelişmemiş olmakla birlikte içeride yoğun izleyiciye ulaşmada henüz "kıpırdanma" aşamasındadır. Bu izleyicinin ise farklı konulara değinen ya da daha yerel unsurları içeren yapımları takip ettiği görülmektedir. Daha fantastik

yapımlarında başlaması Türk Sineması'nda özgün senaryoların da yer bulmaya başlamış olması adına da umut vaat etmektedir.

90'lı yılların ikinci yarısında sinemaya gelen hareketlenme seyirci sayılarına da yansımaktadır. Yapım kalitelerinin de yükseldiği, oyunculukların ve senaryoların yeni denemelerde bulundukları bu dönemde Türk Sineması 2000'li yıllara hazırlanmaktadır. Bu dönemde artık teknolojinin de işin içine iyice girmeye başlaması ile Hollywood yapımlarının bu olgulardan daha fazla yararlanması ile baskın bir tutum sergilenmiştir(Tablo - 6).

Tablo - 6 1990'lardaki Filmlerin Seyirci Sayıları (Scognamillo, 2010: 374)

Film	Yıl	Seyirci Sayısı
Kurdoğlu	1991	78.269
Mem û Zin	1992	130.000
Sonsuza Yürümek	1992	145.000
Amerikalı	1993	354.656
Berlin in Berlin	1993	235.000
Gölge Oyunu	1993	100.200
İz	1993	205.735
Sarı Tebessüm	1993	54.023
Bize Nasıl Kıydınız	1994	156.738
Kız Kulesi Aşıkları	1994	58.320
Bay E	1995	137.000
Eşkiya	1996	2.565.123
İstanbul Kanatlarımın Altında	1996	471.300
Işıklar Sönmesin	1996	95.072
Mum Kokulu Kadınlar	1996	239.000
Ağır Roman	1997	374.000
Hamam	1997	132.714
Mektup	1997	73.000
Nihavend Mucize	1997	77.315

1.1.8. 2000'Lİ YILLAR

2000'li yılların takvimsel ve teknolojik olarak heyecan ile karşılanması sinemada daha öncesinde tasvir edilen bir dünyanın içinde yer alıp alınamayacağı merakından da ileri gelmektedir. Türk Sineması ise 80'lerin toplumsal ortamından kaynaklı olmak üzere, televizyonun da evde kalmaya ikna ettiği seyircisiyle sinemadan uzaklaşan izleyiciyi 90'lı yılların ortamında sinemaya çekimi sınırlı kalmıştır. Scognamillo'nun deyimiyle "80 ve 90'lar 12 Eylül eksenli oldular", 2000'ler ise toplumsal ve siyasal farklı bir öncelikler listesi hazırlamıştır: siyasal bozulma, Güneydoğu olayları, toplumun dezavantajlı grupları, büyük şehirlerdeki kozmopolit

yaşamın getirdiği değişimler, ekonomik kriz gibi uzayıp giden bir liste olmaktadır. 2000'li yıllar 1999 yılından gelirken 17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri ile sarsılan ülke ve hemen ardından gelen hem siyasi hem ekonomik krizler ile boğuşan bir Türkiye ortamıdır. Böyle bir ortamda gelen 21. yüzyılda sinema da "kendi olanaklarını oluşturan bir 'yeni kuşak sineması' olma yolunda ilerlemektedir..." bunların çerçevesinde ise çeşitliliği çok renkli olmaktadır (2010: 451 - 452)

Tablo - 7'de 2000'li yılların gösterime giren yerli filmleri yer almaktadır. Bu tabloda 2 ayrı kaynaktan derlenen sayıların bir kısmı farklılık göstermektedir. Fakat iki kaynağın da gösterdiği üzere istikrarlı bir yükseliş sergilendiği de sayılar tarafından ifade etmektedir. İki kaynağın da verisinin olduğu yıllarda sayılar farklı da olsa paralel bir yükseliş içerisinde oldukları görülmektedir. Kaynakların göstermiş olduğu bir diğer sayısal veri de Türk Sinemasının 60'lı ve 70'li yıllarının sayısal verilerini yakalamaya yaklaştıkları da görülmektedir.

2000 yılında gösterime giren 7 filme bakıldığında Bora Tekay'ın "Fasulye" filmi, Tunç Başaran'ın Metin Akpınarlı toplumsal eleştirisi "Abuzer Kadayıf", Ömer Kavur'dan "Melekler Evi", Nesli Çölgeçen'in macera filmi olan "Oyunbozan" bir kısmıdır. Serdar Akar'ın bir topluluk çerçevesinde hikâyelerin anlatıldığı futbol ana temalı ve bol ödüllü filmi "Dar Alanda Kısa Paslaşmalar" (IMDb, 2019) ile Yılmaz Güney'in yapımcılığını ve yönetmenliğini yaptığı son filmi olan "Duvar" 16 yılın ardından gösterime girmiştir ("Duvar' 16 yıl sonra", 2000). Sinan Çetin'in yaklaşık 1,5 milyon kişinin izlediği 3 milyon hâsılat yapan filmi Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalını içeren "Komser Şekspir" bu yılda gösterime girmiştir (Özgüç, 2014: 852).

Tablo - 7 2000'lerde Gösterime Giren Yerli Filmler (Pösteği, 2012; Box Office, 2019)

Yıl	Pösteği	Boxoffice	Yıl	Pösteği	Boxoffice
2000	7	-	2010	67	66
2001	19	-	2011	64	75
2002	11	-	2012	-	60
2003	20	-	2013	-	88
2004	15	-	2014	-	112
2005	28	29	2015	-	136
2006	35	34	2016	-	139
2007	40	43	2017	-	151
2008	68	51	2018	-	173
2009	54	70			

2001 yılında Ali Özgentürk filmi olan "Balalayka" çekimleri için Trabzon'a gidecek olan oyuncuların arasındaki Kemal Sunal'ın kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmesi nedeniyle başrolünü Uğur Yücel oynamıştır (Özgentürk, 2001: 33). Derviş Zaim'in siyasal eleştirisi "Filler ve Çimen", Ferzan Özpetek'in ikinci filmi olan "Cahil Periler", Handan İpekçi'nin yine sosyal eleştiri filmi olan "Büyük Adam Küçük Aşk" filmleri ilk anda göze çarpmaktadır. Osman Sınav'ın televizyon dizisi olarak çektiği "Deli Yürek" ise "Deli Yürek: Bumerang Cehennemi" ile sinemaya taşınmıştır (Pösteki, 2012: 120). Yılmaz Erdoğan'ın ilk filmi olan ve 3 milyondan fazla izleyiciye ulaşan ve "uçan kamera" tekniğinin ilk defa kullanıldığı filmi "Vizontele" de bu yıla aittir (Özgüç, 2014: 855).

2002 yılında ise "Uzak" filmi ile dikkatleri çeken Nuri Bilge Ceylan hâsılât yurtiçi ve yurtdışında 30'dan fazla ödül almıştır (IMDb, 2019). Levent Kırca'nın ilk uzun metrajlı filmi "Son" (Özgüç, 2014: 864), ayrıca Zeki Demirkubuz'un (2006) "Karanlık Üzerine Öyküler" adını verdiği üçlemesinin ikinci filmi olan "İtiraf" öne çıkanlar arasında olmaktadır.

2003 yılının filmleri ve seyirci sayıları Tablo - 8'de seyirci sıralamasında çoktan aza doğru gösterilmiştir.

Tablo - 8 2003 Yılı Filmleri (Pösteki, 2012: 124; Box Office, 2019)

Film	Yönetmen	Seyirci
Asmalı Konak	Abdullah Oğuz	1.791.396
O Şimdi Asker	Mustafa Altıoklar	1.657.051
Rus Gelin	Zeki Alasya	657.546
Gönderilmemiş Mektuplar	Yusuf Kurçenli	371.641
İnşaat	Ömer Vargı	263.481
Ömerçip	Zeki Alasya	254.650
Abdülhamit Düşerken	Ziya Öztan	204.018
Karşı Pencere	Ferzan Özpetek	181.479
Şeytan Bunun Neresinde	Levent Kırca	124.959
Gülüm	Zeki Ökten	98.816
Hititler	Tolga Örnek	73.645
Eski Açık Sarı Desene	Ömer Ali Kazma	34.526
Temmuz'da	Fatih Akın	23.260
Çamur	Derviş Zaim	17.101
Karşılaşma	Ömer Kavur	6.875
Kısa ve Acısız	Fatih Akın	6.367
Fırsat	Paxton Winters	4.299
Martılar Açken	Bülent Pelit	349
Gönlümdeki Köşk Olmasa	Elisabeth Pygard	258

2004 yılına gelindiğinde 2 devam filmi görülmektedir. Biri 70'li yılların Ertem Eğilmez ve Rifat Ilgaz ortaklığından çıkan ünlü "Hababam Sınıfı"nın devamı olan yönetmen koltuğunda da Kartal Tibet'in oturduğu "Merhaba Hababam Sınıfı" ile "Vizontele"nin devam filmi "Vizontele Tuuba" dikkat çekmektedir. Cem Yılmaz'ın komedi tarzında oynadığı bilim - kurgu öğeleri de barındıran Ömer Faruk Sorak'ın çektiği ve 4 milyon kişinin izlediği "G.O.R.A." filmi bu yılın önemli yapıtları içerisinde yer almaktadır (Box Office, 2019). Yağmur - Durul Taylan kardeşlerin ilk sinema filmi olan "Okul" farklı bir korku bağlamında ilerlerken, yine farklı bir yapım ve ilk film olan "Neredesin Firuze"nin yönetmen koltuğunda Ezel Akay oyunculuklarında ise birçok önemli isim görülmektedir. Bu yılın diğer önemli yapımları arasında "Mustafa Hakkında Herşey" ile Çağan Irmak, "Bekleme Odası" ile Zeki Demirkubuz, Fatih Akın'ın yaklaşık 30 ödüllü filmi "Duvara Karşı" (IMDb, 2019), Uğur Yücel'in yönetmen koltuğunda oturduğu "Yazı Tura", Orhan Oğuz'dan fantastik - korku "Büyü" diğer yapımlardır (Pösteki, 2012: 128).

2005 yılının öne çıkan filmi "Babam ve Oğlum" yaklaşık 4 milyon izleyiciye ulaşmış, ödüller almış (IMDb, 2019) ve seyirciyi bolca ağlatmış hem 12 Eylül hesaplaşması hem de melodram olarak, dizi yönetmenliğinden gelen Çağan Irmak'ın ikinci sinema filmi olmuştur (Maktav, 2016: 75). 2005 yılının bir milyondan fazla hâsılat yapan 12 filminden 7 tanesinin ağırlıklı komedi olması da dikkat çekici bir noktadır. Zirvede Çağan Irmak'ın "Babam ve Oğlum", ardından Yılmaz Erdoğan'ın geniş kadrolu "Organize İşler" filmi gelmektedir. Organize İşler filminin bir özelliği de teknolojik kullanımlar olmuş, filmde ilk olarak gece uçuşu ve ilk kez 1:2,35 sinemaskop gösterim formatı uygulanmıştır. Bunların ardından "Hababam Sınıfı Askerde" filmi ile Ertem Eğilmez'in oğlu Ferdi Eğilmez serinin devam filmini yönetmiştir (IMDb, 2019). Diğer komedi filmlerinden, Oğuzhan Tercan "Hırsız Var", "Maskeli Beşler İntikam Peşinde" ile Murat Aslan, "Döngel Kârhanesi" ile Hakan Algül'ün ilk sinema filmidir (Özgüç, 2014: 899), "Şans Kapıyı Kırınca" ile Tayfun Güneyer ve de Abdullah Oğuz "O Şimdi Mahkûm" ile karşımıza çıkmaktadır. Atif Yılmaz'ın son filmi olan "Eğreti Gelin" (Der. Aslan, 2007: 173 - 177), Yavuz Turgul'dan "Gönül Yarası" ile melodram türünü izlerken, 5 yönetmenli "Anlat İstanbul" da İstanbul'daki gündelik yaşamı batı edebiyatındaki ünlü 5 masal ile anlatan bir film olmaktadır. Belgesel olarak da Tolga Örnek'ten "Gelibolu" dikkat çekmektedir (Pösteki, 2012: 130).

2006 yılında askeri bir film olan 14 milyon dolarlık bir bütçeye sahip televizyon dizisi devamı olan "Kurtlar Vadisi: Irak" 4 milyondan fazla izleyiciye

ulaşarak en çok izlenen film olmuştur (Box Office, 2019). Hababam serisinin devamı yine Ferdi Eğilmez'den "Hababam Sınıfı 3,5", Cem Yılmaz'ın yönettiği "Hokkabaz" ve eğitim ve sınav sistemi eleştirisi olan mer Faruk Sorak'ın "Sınav" filmi de en çok izlenenler arasında yer almaktadır (Box Office, 2019). Reha Erdem "Beş Vakit" ve Nuri Bilge Ceylan "İklimler" ise yurtiçi ve yurtdışı dlleri bol olan filmler olarak öne çıkmaktadır (IMDb, 2019). Yüksel Aksu'nun "Dondurmam Gaymak" filmi ise başrol oyuncusu dışında amatör oyuncular ile çalışması açısından ilgi çekmiştir (zg, 2014: 905).

2007 yılında film sayısı artmaya devam etmektedir. Mahsun Kırmızıgül'n ilk filmi olan "Beyaz Melek" 2 milyon seyirci ile buluşarak en çok izlenen film olmaktadır. şener şen'in oynadığı mer Vargı filmi "Kabadayı" da ona yakın bir hâsılat elde etmiştir. Murat Aslan'ın serisinden "Maskeli Beşler: Irak", Mustafa şevki Doğan'ın "Son Osmanlı Yandım Ali" ve Faruk Aksoy'dan "ılgın Dersane" hem en çok izlenenlerden olmakta, hem de komedi türünün bu alanda liderliğini korumaktadır (Box Office, 2019). "Beynelmilel", "Zincirbozan" gibi yapımlar da yakın dönem tarih eleştirisi olarak perdede yer almışlardır (zg, 2014: 912 - 920).

2008 yılında 1 milyondan fazla seyirciye ulaşan film sayısı artmakta olup, toplamda o yıla ait filmlerin hâsılatı 272.681.251 TL'ye ulaşmakta ve 35 milyondan fazla izleyici sinemaya gitmektedir. Serinin ilk filmi olan "Recep İvedik" bu yılın en çok izlenen filmi olmaktadır (Box Office, 2019). Vizyona giren 51 filmin 34' dram filmleri olmaktadır. " Maymun" ile Nuri Bilge Ceylan ise "Altın Palmiye"ye katılmaya hak kazanmış ve ilk kez filminde profesyonel bir oyuncu kadrosu ile çalışmıştır; ayrıca Oscar dlleri olarak bilinen 81.Akademi dlleri için de aday adayı olmuştur (Ceylan, 2012: s.y.).

2009 yılında yine ilk sırada serinin 2. filmi olan şahan Gökbakar'ın "Recep İvedik" karakterinin yer aldığı film görülmektedir. Mahsun Kırmızıgül filmi olan "Güneşi Gördüm" toplumsal eleştiri, doğu gerçeği, LGBT bireyler vb. konulara değinerek en çok izlenenler arasında 2.film olmaktadır. Askeri bir film olan "Nefes: Vatan Sağolsun" da doğudaki terör olaylarını asker gözünden anlatarak yaklaşık 2,5 milyon izleyiciye ulaşmıştır. Yılmaz Erdoğan'ın "saadet zinciri" eleştirisi odağındaki filmi "Neşeli Günler" de en çok izlenenlerin arasındadır (Box Office, 2019). "Kurtlar Vadisi: Gladio" ise devlet - mafya ilişkilerini sorgulamakta, Tomris Giritlioğlu'nun uyarılama olan "Göz Sancısı" filmi de yakın tarih 6-7 Eylül olaylarına ışık tutmaya çalışmaktadır (TSA, 2019).

2010 yılında 66 film vizyona girmiştir. Bunların 24'ü dram türünde çekilirken, 18'i komedi, 6'sar tanesi macera ve tarih filmleri, korku - gerilim türünde 5, belge filminde 4, dini motifli dramlar ise 3 tane olmaktadır. En çok izlenen ilk 10 film içerisinde ise ağırlıklı 5 filmin komedi olduğu diğer filmlerin de 3'ü macera 2'si ise tarih filmleri olmuştur. Tarih filmlerinin en çok izlenenlerin içinde olan iki filminden biri "Veda" Zülfü Livaneli yönetmenliğinde diğeri "Dersimiz Atatürk" belge filmi ise Hamdi Alkan tarafından yönetilmiştir. Bu iki filmin ortak özelliği ise Atatürk temasında olmasıdır. Hâsılatı düşük kalmakla birlikte Atıf Yılmaz'ın ünlü filmi "Selvi Boylum Al Yazmalım" tekrar gösterime girmiştir (Box Office, 2019).

2011 yılında en çok izlenen film "Eyyvah Eyvah 2" olmuştur. Bu yılın dikkat çeken filmleri, yurtiçi ve yurtdışında ödöl alan "Gölgeler ve Suretler" filmi, yine aynı şekilde Sinan Çetin'in "Kâğıt", Nuri Bilge Ceylan'ın "Bir Zamanlar Anadolu'da" filmleridir (IMDb, 2019). Ayrıca bu yılda Şerif Gören, Necati Cumalı eserinden uyarılma "Ay Büyürken Uyuyamam", Yüksel Aksu "Entelköy Efeköy'e Karşı" filmlerini çekmişlerdir (Özgüç, 2014: 964-968).

2012 yılında Türkiye'de gösterilen 60 filmi 33.367.207 kişi izlemiş ve toplamda 294.265.805 TL hâsılat yapmıştır (Box Office, 2019). Lider konumdaki en çok izlenen film, yönetmenliğini ve yapımcılığını Fatih Aksoy'un yaptığı yaklaşık 18.000.000 \$'lık bütçesi ile İstanbul'un fethini anlatan "Fetih 1453" isimli yapımı olmuştur (IMDb, 2019). 2.sırada ise sahne gösterisini sinemada yayınlayan Cem Yılmaz'ın "CM101MMXI Fundamentals"ı gelmektedir (Box Office, 2019). 2012 yılının ödülleri ise Altın Portakal'da Ulusal kategoride En İyi Film "Güzelliğin On Par'etmez" ve En İyi Yönetmen ödölü "Zerre" filmi ile Erdem Tepegöz almıştır (Antalya Altın Portakal, 2019). Adana Altın Koza Film Festivali 2012 yılında En İyi Film ödölünü "Babamın Sesi" filmine, En İyi Yönetmen ödölünü de "Gözetleme Kulesi" filmi ile Pelin Esmer'e vermiştir (Adana Altın Koza, 2019). O, yıl 31.si düzenlenen İstanbul Film Festivali'nde Ulusal'da da Emin Alper'in "Tepenin Ardı" ile En İyi Yönetmen ödölünü de "Yeraltı" filmi ile Zeki Demirkubuz almıştır (İKSV, 2018). 2012 Sinema Yazarları Derneği Ödülleri'nde de En İyi Film "Tepenin Ardı", En İyi Yönetmen de "Yeraltı" ile Zeki Demirkubuz olmuştur (SİYAD, 2019).

2008 itibarıyla sinema rakamlarında özellikle seyirci ve doğru korelasyon ile hasılatla yükseliş yaşanmaya başlamakta ama 2016 yılına kadar yavaş bir ivme ile hareket etmektedir. Bu artış, bütçelerin sinema ya da gerçekliği perdede yansıtmaya açısından başarısı da etkili olmaktadır. 2016 - 2017 ve 2018 yıllarında gerek film

sayıları gerek seyirci sayıları gerekte hâsılat rakamları bir sıçrama yaşamaktadır. Özellikle 2014 sonrası film sayısı 100'ü geçmekte ve yıllık ortalamada 80'ler dönemine yaklaşmaktadır(Tablo - 9).

Tablo - 9 2005 - 2018 Yılları Film Rakamları (Box Office, 2019)

Yıl	Film	Seyirci	Hâsılat
2005	29	11.139.847	71.087.403,00 TL
2006	34	14.318.997	96.194.486,00 TL
2007	43	11.543.104	84.510.111,00 TL
2008	51	35.208.154	272.681.251,00 TL
2009	70	29.544.563	231.882.440,00 TL
2010	66	31.269.939	272.431.271,00 TL
2011	75	27.253.086	238.988.714,00 TL
2012	60	33.367.207	294.265.805,00 TL
2013	88	29.588.082	275.543.049,00 TL
2014	112	38.990.509	396.165.711,00 TL
2015	136	41.081.959	435.669.790,00 TL
2016	139	36.511.338	410.869.722,00 TL
2017	151	62.195.813	728.085.112,00 TL
2018	173	58.534.348	723.664.102,00 TL

2013 yılının en çok izlenen ilk beş filmi Selçuk Aydemir'den "Düğün Dernek", Togan Gökbakar'ın "Celal ile Ceren'i, Yılmaz Erdoğan'dan bu kez dram olan "Kelebeğin Rüyası", Levent Demirkale'nin yönettiği "Selam" ve Sermiyan Midyat'ın hem yönetip hem başrollerinden birinde oynadığı aynı yılın başında ilki vizyona giren "Hükümet Kadın 2" filmleridir (Box Office, 2019). 2013 yılının ödülleri de 50. Uluslararası Antalya Film Festivalinde En İyi Film ödülünü 2 film almıştır: "Cennetten Kovulmak" ve "Kusursuzlar". En İyi Yönetmen ödülünü de yine "Kusursuzlar" filmi ile Ramin Matin almıştır (Antalya Altın Portakal, 2019). 32. İstanbul Film Festivali ödülleri de Uluslararası yarışmada En İyi Film ödülünü Lenny Abrahamson filmi olan "Ne Yaptın Richard", Ulusal yarışmada Onur Ünlü filmi "Sen Aydınlatırsın Geceyi" En İyi Film ödülünü almıştır (İKSV, 2018). 20. Uluslararası Adana Altın Koza Film Festivali'nde En İyi Yönetmen ödülünü Reha Erdem "Jin" filmi ile almıştır (Adana Altın Koza, 2019). SİYAD ödülleri de En İyi Film "Zerre" seçilirken, En İyi Yönetmen de "Jin" ile Reha Erdem seçilmiştir (SİYAD, 2019).

2014 yılında en çok izlenen ilk beş filmi Togan Gökbakar'dan "Recep İvedik 4", Hakan Algül'den "Eyyvah Eyvah 3" ile iki devam filmi olurken, Cem Yılmaz'ın yönetip oynadığı "Pek Yakında", Çağan Irmak'ın "Unutursam Fısılda" ve yine Hakan Algül'den "Deliha" olmuştur (Box Office, 2019). Bu filmlerin ortak özelliği ise hepsinin

komedi türünde olmasıdır. Bu yılın ödüllü filmleri ise 51. Uluslararası Antalya Film Festivali'nde Ulusal yarışmada "Kuzu", Uluslararası yarışmada "Test" olmaktadır (Antalya Altın Portakal, 2019). 33. İstanbul Film Festivali'nde Uluslararası yarışmada "Blind/Körlük", Ulusal yarışmada "Ben O Değilim" ödül almıştır (İKSV, 2018). 21. Uluslararası Altın Koza Film Festivali'nde "Toz Ruhü" (Adana Altın Koza, 2019), SİYAD ödülleri de "Kış Uykusu" (SİYAD, 2019) en iyi film olmuştur. Bu yılın en önemli özelliklerinden biri de Nuri Bilge Ceylan'ın "Kış Uykusu" filminin 1982 yılında "Yol" filminden sonra Türkiye'ye gelen 2. Altın Palmiye'yi kucaklamış olmasıdır (Festival de Cannes, 2019).

2015 yılında Türkiye'de en çok izlenen ilk beş yerli film Selçuk Aydemir'in "Düğün Dernek 2", Kıvanç Baruönü filmi "Kocan Kadar Konuş", Cem Yılmaz'ın oynayıp yönettiği "Ali Baba ve 7 Cüceler", Hamdi Alkan'ın serinin devam filmi olan "Selam: Bahara Yolculuk" ve Burak Aksak'ın "Bana Masal Anlatma" filmleri olmaktadır (Box Office, 2019). 2015 yılının festival ödülleri de 52.si düzenlenen Uluslararası Antalya Film Festivali'nde Ulusal kategoride En İyi Film "Sarmaşık" olurken, En İyi Yönetmen de bu filmin yönetmeni Tolga Karaçelik olmuştur (Antalya Altın Portakal, 2019). 2015 yılında İstanbul Film Festivalinde yarışmalar ve kapanış törenleri iptal edildiğinden bu yılda ödül alan film yoktur ("Kültür Bakanlığı'ndan İKSV açıklaması", 2015). 22. Altın Koza Film Festivali'nde En İyi Film "Abluka" En İyi Yönetmen de Tolga Karaçelik seçilmiştir (Adana Altın Koza, 2019). SİYAD ödülleri de En İyi Film "Abluka" olurken yönetmeni Emin Alper de En İyi Yönetmen seçilmiştir (SİYAD, 2019).

2016 yılının en çok izlenen ilk beş filminde 3.600.000 kişinin izlediği "Dağ 2" birinci sırada, ikinci 2 milyon seyirciye ulaşan "Kardeşim Benim" filmi, yine 2 milyon izleyici tarafından izlenen "Dedemin Fişi", iki milyona yakın izleyicilerle "Osman Pazarlama" ve "Görümce" filmleri olmaktadır (Box Office, 2019). 53.sü düzenlenen Uluslararası Antalya Film Festivali'nde Ulusal kategoride En İyi Film ve bu film ile En İyi Yönetmen ödülü "Mavi Bisiklet" ve Ümit Köreken'e gitmiş, Uluslararası kategoride de En İyi Film ödülü "Tereddüt" filminin olmuştur (Antalya Altın Portakal, 2016). 35.si düzenlenen İstanbul Film Festivali'nde Uluslararası yarışmada "Bin Başlı Canavar" ödül alırken, Ulusal yarışmada "Toz Bezi" filmi ve "Kalandar Soğuğu" ile Mustafa Kara En İyi Yönetmen ödülünü almıştır (İKSV, 2018). 23. Uluslararası Altın Koza Film Festivali'nde En İyi Film "Koca Dünya", En İyi Yönetmen de Mehmet Can Mertoğlu olmuştur (Adana Altın Koza, 2019). SİYAD Ödülleri de En İyi Film "Ana

Yurdu" olurken, En İyi Yönetmen de filmin yönetmeni Senem Tüzen olmuştur (SİYAD, 2019).

Tablo - 10 2017 Yılı En Çok İzlenen İlk 5 Yerli Film (Box Office, 2019)

Sıra	Film Adı	Filmin Tüm Hâsılatı	Filmin Tüm Seyircisi
1	Recep İvedik 5	85.986.157 TL	7.437.050
2	Ayla	66.055.256 TL	5.589.872
3	Aile Arasında	64.556.712 TL	5.289.051
4	Çalgı Çengi İkimiz	32.540.648 TL	2.798.016
5	Yol Arkadaşım	22.603.509 TL	2.060.866

2017'de izlenme oranları Tablo - 10'da bulunmaktadır. "Recep İvedik 5" filmi aynı zamanda 1989 yılından itibaren tüm zamanların izlenme rekorunu da kırmıştır (Box Office, 2019). O yıl yerli film izleyenlerin yaklaşık %12'si bu filmi izlemiş ve yine yılın tüm yerli film hâsılatının yaklaşık olarak %12'sini bu film yapmıştır. Antalya Film Festivali'nin 54.sü düzenlenirken yarışma kategorilerinde düzenlenmeye gidilmiş, Ulusal kategori kaldırılmış, böylelikle En İyi Film Çin'e ait Vivian Qu'nun yönettiği "Melekler Beyaz Giyer" filmine verilmiş, En İyi Yönetmen de İranlı Mohammad Rasoulof seçilmiştir (Antalya Altın Portakal, 2019). 36. İstanbul Film Festivali'nde Ulusal yarışmada En İyi Film "Sarı Sıcak" olurken, En İyi Yönetmen "Tereddüt" filmi ile Yeşim Ustaoglu olmuştur (İKSV, 2018). 24. Altın Koza Film Festivali'nde En İyi Film ödülü "Aşkın Gören Gözlere İhtiyacı Yok" ile En İyi Yönetmen ödülü de bu filmin yönetmeni Onur Ünlü'ye verilmiştir (Adana Altın Koza, 2019). SİYAD ödülleri 50. düzenlenirken En İyi Film ve Yönetmen ödülleri Reha Erdem filmi "Koca Dünya"ya verilmiştir ("SİYAD ödülleri dağıtıldı", 2018).

2018 yılının en çok izlenen filmi Ketc ve Can Ulkay'ın birlikte yönettiği biyografik eser olan "Müslüm" olmaktadır. İkinci film ise Cem Yılmaz'ın senaryosunu yazdığı Kıvanç Baruönü'nün yönettiği komedi ve bilimkurgu öğeleri içeren "Arif v 216" olurken, Selçuk Aydemir'in yönettiği "Ailecek Şaşkınız" filmi de bunların ardından gelmiştir. Devam filmleri olan "Yol Arkadaşım 2" ile Gupse Özay'ın kendi yönetip oynadığı "Deliha 2" de en çok izlenenler arasındadır (Box Office, 2019). 55. Uluslararası Antalya Film Festivali'nde 3 Faces / 3 Yüz En İyi Film Ödülü'nün sahibi olurken, En İyi Yönetmen ödülü de Hirokazu Koreeda'nın olmuştur (Antalya Altın Portakal, 2019). 37. İstanbul Film Festivali'nde Ulusal yarışmada "Borç" filmi ve "Yol Kenarı" ile Tayfun Pirselimoglu ödül almıştır (İKSV, 2018). 25. Uluslararası Adana Film Festivali'nde "Sibel" filmi ve "Kelebekler" filmi ile Tolga Karaçelik en iyiler olmuştur (Adana Altın Koza, 2019). 51.si verilen Sinema Yazarları Derneği'nin

ödülleri de En İyi Film, Yönetmen, Senaryo, Erkek Oyuncu, Yardımcı Erkek Oyuncu ve Yardımcı Kadın Oyuncu dallarında Nuri Bilge Ceylan "Ahlat Ağacı" filminin olmuştur ("51. SİYAD Ödülleri", 2019). "Ahlat Ağacı" filmi bunlar dışında Cannes Film Festivali başta olmak üzere bir çok yurtdışı festivalde ödüllere aday olmuştur (IMDb, 2019).

BÖLÜM 2 - SOSYOEKONOMİ

Türkiye Araştırmacılar Derneği'nin (TÜAD) yapmış olduğu "SES Ölçeği" de denilen "SosyoEkonomik Statü" çalışmasında iki bağlamda "meslek" ya da "iş" ve "eğitim" sosyoekonomik statüyü belirlemiştir (S.E.S., 2012). Ekonomist Dr. Mahfi Eğilmez öncelikli olarak ekonomik yapıların tarihi, gelişimi, değişimi alanlarında bir tespit ve anlatı yapmakta, ardından sosyolojik tespit, değişim ve anlatım yapmaktadır (2018: 5). Sosyoekonomik perspektif derlemesinde ise sosyoekonomi çerçevesinden bakmak için ilk bölümde sosyoloji bilimine, ikinci bölümünde de ekonomi, politika ve kültür yapılarına kitapta yer vermiştir (Dolgun, 2001: 5). Ekonominin sosyolojik olayları tahlilinde de ayırım veya birleştirme; olaylar, dönemler bağlamında ele alınmıştır (Alkin, 2014: s.y.). Bu bağlamda örgütsel yaklaşımlardan biri de Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), araştırmalarında sosyolojik olgular ele alınmıştır. Örgütün özellikli araştırması "Daha İyi Yaşam Girişimi: Refah Ve İlerleme Ölçümü" başlığında yapmış olduğu "İyi Yaşam Endeksi - Better Life Index" olmaktadır. OECD raporunda "Uzun yıllardır, insanların refahına ve toplumsal gelişimine odaklanan OECD, yalnızca ekonomik sistemin işleyişine değil aynı zamanda insanların ve hane halklarının farklı deneyimlerine ve yaşam koşullarına da bakmaktadır" denilmektedir (OECD, 2019). "Ekonomi" ve "Sosyal"ın birbirlerinden etkilenmeleri ve birlikte hareket etmeleri yaklaşımının oluşturduğu kavramsal genişleme "sosyoekonomi" kavramının da önemini göstermektedir. OECD'nin bu çalışmada ele aldığı kriterler; konut, gelir, meslek, topluluk(sosyal destek ağı), eğitim, çevre, sivil katılım, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş - yaşam dengesi olarak ölçümlenmektedir ("OECD Better Life", 2019).

"Sosyoloji" ve "Ekonomi" terimleri öncelikle ayrı ayrı açıklanmaktadır. "Sosyoloji" için "Toplum bilimi" tanımlaması yapılmaktadır (Sosyoloji, 2019). "Ekonomi" için ise bir kaç tanımlama yapılmıştır. TDK' da ilk tanım olarak "insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü" olmaktadır. İkinci tanım da ise "bir ülkede, bölgede ya da bir bütün olarak dünyada mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım, değişim, yeniden üretim ve tüketiminin gerçekleştirildiği sistem" olarak geçmektedir (TDK, t.y.). Ekonomi tüm tanımlamalara göre özetle; öncelikle üretimi gerçekleştirmekte, ardından da bunun paylaşımı, el değiştirmesi ve bundan doğan ilişkiler ağını ifade etmektedir. Sosyoloji de toplumun ilişkilerini incelemekte olduğundan sosyoekonominin tanımını yaparken toplum ilişkilerinin ekonomik bağlamda incelenmesi olmaktadır. TDK' da "aynı anda

hem toplumsal alanı hem ekonomik alanı veya aralarındaki ilişkileri ilgilendiren" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, t.y.). Dünya Bankası'nın hazırladığı "Dünya Gelişim Göstergeleri" raporunda ise başlık ve alt başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır (World Bank, 2019):

- Yoksulluk ve Eşitsizlik: yoksulluk, refah, tüketim, gelir dağılımı
- İnsanlar (Demografi): nüfus dinamikleri, eğitim, emek, sağlık, cinsiyet
- Çevre: tarım, iklim değişimi, enerji, biyolojik çeşitlilik, su, arıtma
- Ekonomi: büyüme, ekonomik yapı, gelir ve tasarruf, ticaret, emek verimliliği
- Devletler ve Pazarlar: iş hayatı, borsalar, askeri, iletişim, nakliye, teknoloji
- Küresel Bağlantılar: borç(yükü), ticaret, yardım bağımlılığı, mülteci, turizm, göç.

Sosyoekonomik gelişmişlik, Sosyal İktisadi Gelişmeler başlığı altında ölçütler usulünce istatistiksel olarak değerlendirilmesi sonucu elde edilen değerlere göre belirlenen gösterge olarak Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı kurumu tarafın aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018).

- Sosyal Göstergeler
- Demografik Göstergeler
- Eğitim ve Kültür Göstergeleri
- Kalkınma Yardımları Göstergeleri
- Sosyal Koruma ve Gelir Dağılımı Göstergeleri
- Sağlık Göstergeleri
- İktisadi Göstergeler
- Bilim, Teknoloji ve Yenilik Göstergeleri
- Enerji ve Madencilik Göstergeleri
- İmalat Sanayi Göstergeleri
- Tarım ve Gıda Göstergeleri
- Ulaştırma Göstergeleri

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı kurumunun bir önceki yapısal formu olan Kalkınma Bakanlığı'nın destekçileri arasından bulunduğu, İstanbul Kalkınma Ajansı'nın da desteklediği, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi projesi olan "Mahallem İstanbul" isimli internet sitesi ve mobil uygulama da İstanbul sınırları içerisinde mahallelerin sosyoekonomik gelişmişlik endeksini çıkarmıştır ("Mahallem İstanbul", t.y.). Uygulama, "Mahallem SEGE", "Mahallem POI" ve "Mahallem Info" sekmeleri içermektedir. Sekmeler içerik olarak:

- Mahallem SEGE: Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi olarak tanımlanmaktadır. Alt kırımlarında tüm İstanbul mahallelerinin nüfus demografisi, yaş demografisi - kuşaklar, medeni durum demografisi, nüfus yoğunluğu - hane halkı demografisi, bina sayıları, eğitim demografisi, eğitim altyapısı, sağlık, sosyal yaşam, altyapı ve ulaşım, ekonomik durum, siyasi eğilimler, mahalle erişim endeksleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi yer almakta olup grafikler halinde sıralama yapılabilmektedir.

- Mahallem POI: kentsel yaşamda ve kamusal alanda eğitim, sağlık ve sosyal yaşam kapsamında verilerin, haritalandığı bir alan olmaktadır. Alt kırımlarında; hastane, toplum sağlığı merkezi, sinema, tiyatro, kültür sanat merkezi, AVM, bankalar, metro, pazar yeri, ilkokul, ortaokul, lise, ASM, parklar yer almaktadır.

- Mahallem Info: Mahallelerin tek tek arama butonu ile arandığı sosyoekonomik gelişmişlik endeksi alt kırımlarda mahalle bazında tüm veriye erişmek mümkündür. Mahalle yaşam endeksi, eğitime erişim endeksi, kültür sanat erişim endeksi, ulaşım endeksi, ekonomik ortama erişim endeksi, sağlıkta erişim endeksi, nüfusu (ilçe ile pasta grafik ile), cinsiyet oranı (infografik ile), nüfus piramidi (cinsiyet ve yaş grupları ayrımında çubuk grafik ile), yaş bağımlılık oranı (iş gücü nüfusu/toplam nüfus), ortalama yaş oranı, kuşaklar (yüzde), eğitim demografisi (okuryazar oranı, ortalama eğitim süresi, bin kişi içinde toplam üniversite mezunu sayısı), sağlık (aile sağlığı merkezi, devlet hastanesi, özel hastane -bulunma), kültür sanat (kültür sanat merkezi, sinema, tiyatro - bulunma), market yoğunluk endeksi, konut endeksi (ölçek satılık ve kiralık), 2011 genel seçim sonucu (parti oranları - pasta grafik ile) bulunmaktadır.

2.1. SOSYOEKONOMİK GÖSTERGELER

Sosyoekonomik özellikler toplumların birçok sosyal alanda ekonomi ile ilişkili olarak kalkınma oranını göstermektedir. Bireysel de kişilerin yaşam düzeylerini belirlemektedir.

S.E.S. projesi özelinde örneğin bir kişi ev kadını, ek geliri yok ve yardım alıyor ise bu kişi de eğitimini 2 yıllık bir yüksekokulda tamamlamışsa C2 kategorisine girmektedir. Yine aynı şekilde 13 ast ile çalışan maaşlı bir yönetici ilkokul mezunu ise C1, örgün eğitim veren bir üniversite mezunu ise A kategorisinde yer almaktadır. Bu sınıflandırmaların detaylandırılması da şu şekildedir:

"A - S.E.S. Grubu: Hemen hepsi üniversite mezunu, %30 dolaylarında lisansüstü... Yarıya yakın kısmı ücretli çalışan nitelikli uzman (avukat, doktor, mühendis vb.), %10'a yakını 20'den fazla çalışanı olan beyaz yakalı, 1/4'ü irili ufaklı işyeri sahibi (bunların yarıya yakınının yanında çalışanı yok), Eşi olanların AGG (asıl gelir getiren kişi)'lerin %40'a yakınının eşi çalışıyor, hanelerin %20'si para biriktiriyor. %30'u tatilini tatil köyü/otele giderek değerlendiriyor. Hanelerin yarısına yakınında kitaplık/kütüphane var.

B - S.E.S. Grubu: Üniversite/lisansüstü oranı %60'larda... %35 civarında 2 yıllık (yüksek okul) veya lise mezunu. %60'ı memur, teknik personel, uzman (yönetici olmayan), %15'i irili ufaklı işyeri sahibi (bunların çoğunun yanında 1 - 5 arası çalışanı var), Eşi olanların AGG'lerin %30'unun eşi çalışıyor. Hanelerin %13'ü para biriktiriyor. %20'si tatilini tatil köyü/otele giderek değerlendiriyor. Hanelerin %30'unda kitaplık/kütüphane var.

C1 - S.E.S. Grubu: %60'ı lise mezunu (bunun içinde %20'si meslek lisesi); %10'u yüksek okul ve üstü. %40'ı esnaf, %30'u kalifiye işçi (lise eğitilmiş), %15'e yakını memur, teknik eleman, %15'e yakını emekli. Eşi olanların AGG'lerin %13'ünün eşi çalışıyor. Hanelerin %5'i para biriktiriyor. %20'si tatilini tatil köyü/otele giderek, %40'a yakını yakınlarını ziyaret ederek değerlendiriyor. Hanelerin %20'ye yakınında kitaplık/kütüphane var.

C2 - S.E.S. Grubu: %20'ye yakını lise mezunu... Ortaokul ve daha düşük eğitilmiş oranı %80. Çoğunlukla ilkököl mezunu, düzenli çalışan işçi (%60'lar dolayında), %10 kadarı tek başına seyyar olarak çalışıyor, %20'si de emekli, çalışmıyor, Eşi olanların AGG'lerin eşinin çalışma oranı %10'un altında. %70'i tatile çıkmıyor, çıkanlar yakınlarını ziyaret etmek için memlekete gidiyorlar (%25), Hanelerin %10'unda kitaplık/kütüphane var.

D - S.E.S. Grubu: %70'in üzerinde ilkököl mezunu veya ilkököl terk, gerisi ortaokul. %30 kadar emekli, çalışmıyor, %20'nin üzerinde işçi(çoğunlukla parça - başı çalışan(çalışan), %30'u küçük çaplı çiftçi, %10'a yakını ev kadını, %80'i tatile çıkmıyor gerisi memlekete gidiyor.

E - S.E.S. Grubu: %95'i ilkököl mezunu veya ilkököl terk, %30'a yakını işsiz (ve çoğu yardımla geçiniyor), %40'ı emekli, çalışmıyor; %30'u emekli, işçi olarak çalışıyor. Geri kalan %20'nin üzerinde hanede AGG ev - kadını (düzenli geliri olmayan yardımla geçinen (S.E.S., 2012)."

Şekil - 1 S.E.S. Projesi Grupları (S.E.S., 2012)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ASIL GELİR GETİREN KİŞİ	İlkokul Terk	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu Normal	Lise Mezunu Meslek	2 yıllık Y.Okul	Üniversite Açıköğr.	Normal	Lisans Üstü
EMEKLİ İSE:	(Önceki işine göre aşağıda kodlanacak, SES atanacak)								
** Emekli - çalışıyor									
** Emekli - çalışmıyor	(Önceki işine göre SES'in 1 kademe aşağısına atanacak: TABLO 2 Emekli Çalışmıyor tablosu)								
KISIM A -- GELİR GETİREN BİR İŞİ YOK, ÇALIŞMIYOR									
1a İşsiz - şu an çalışmıyor - ek gelir yok, yardım alıyor	E	E	D	D	D	C2	C2	C2	C2
1b İşsiz - şu an çalışmıyor - düzenli ek gelir var	D	D	C2	C2	C2	C1	C1	C1	C1
2a Ev kadını - ek gelir yok, yardım alıyor	E	E	D	D	D	C2	C2	C2	C2
2b Ev kadını - düzenli ek gelir var	D	D	C2	C2	C2	C1	C1	C1	C1
3 Öğrenci (gelir getiren bir işi olmayan)			D	C2	C2	C2	C2	C2	C2
KISIM B - ÜCRETLİ - MAAŞLI ÇALIŞIYOR									
4a İşçi/hizmetli - parça başı işi olan (düzensiz, zaman-zaman çalışan)	E	D	D	C2	C2	C2	C1	C1	B
4b İşçi/hizmetli - düzenli işi olan (özel bir sebep olmadıkça aynı işi yapan)	D	C2	C2	C1	C1	C1	B	B	B
5 Ustabası/kalfa - kendine bağlı işçi çalışan	D	C2	C2	C1	C1	B	B	B	B
6 Yönetici olmayan memur / teknik eleman / uzman vs	D	C2	C2	C1	C1	B	B	B	B
7 Yönetici (1-5 çalışanı olan)	C2	C1	C1	C1	C1	B	B	A	A
8 Yönetici (6-10 çalışanı olan)	C2	C1	C1	C1	B	B	B	A	A
9 Yönetici (11-20 çalışanı olan)	C1	C1	C1	B	B	B	A	A	A
10 Yönetici (20'den fazla çalışanı olan)	C1	C1	B	B	B	A	A	A	A
11 Ordu mensubu (uzman er, astsubay, subay)			C2	C2	C1	B	B	A	A
12 Ücretli Kademeli Nitelikli uzman (avukat, doktor, mimar, Mhendis, Akademisyen vs)							A	A	A
KISIM C - KENDİ HESABINA ÇALIŞIYOR - SERBEST MESLEK - NİTELİKLİ UZMAN									
13 Çiftçi (kendi başına/ailesiyle çalışan)	D	D	D	C2	C2	C2	C1	B	B
14 Seyyar - Kendi işi (free lance dahil), dükkanda hizmet vermiyor	C2	C2	C2	C1	C1	C1	B	B	B
15 Tek başına çalışan, dükkân sahibi, esnaf (taksi şoförü dahil)	C2	C1	C1	C1	C1	B	B	A	A
16 İşyeri sahibi- 1-5 çalışanlı (Tic, Tarım, İmalat, Hizmet)	C2	C1	C1	B	B	B	B	A	A
17 İşyeri sahibi- 6-10 çalışanlı (Tic, Tarım, İmalat, Hizmet)	C1	C1	C1	B	B	B	A	A	A
18 İşyeri sahibi- 11-20 çalışanlı (Tic, Tarım, İmalat, Hizmet)	C1	C1	B	B	B	B	A	A	A
19 İşyeri sahibi - 20'den fazla çalışanlı (Tic, Tarım, İmalat, Hizmet)	C1	C1	B	B	B	A	A	A	A
20 Serbest nitelikli uzman (avukat, mühendis, mali müşavir, doktor, eczacı vs)							A	A	A

2.1.1. EĞİTİM

Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçen tanımı ile eğitim "çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye" anlamına gelmektedir (TDK, t.y.). Eğitimi sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinde ele alan OECD'nin bakışı ise "Eğitim, bireylere topluma ve ekonomiye etkin bir şekilde katılmak için gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri sağlamada kilit bir rol oynar. Ek olarak, eğitim, insanların sağlık, toplumsal katılım, politik ilgi ve mutluluk gibi alanlarda yaşamını iyileştirebilir" şeklindedir. Bu tanımlamaya göre yapılan sınıflandırmanın göstergeleri ve bunların sayısal değerlerinin sonuçları ülkelerin durumunu göstermektedir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında eğitimde geçirilen yıllarda açıkçası 5 yaşından 39 yaşında kadar kişinin katıldığı örgün eğitim açısından 38 ülke arasında 13. sırada 17,9 yıl ile yer almaktadır. Öğrenci becerilerinde de Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA'da 425 puan ile 38 ülkeden 35. olmaktadır. 25 - 64 yaş aralığında eğitimsel kazanımlarda da %38,5'lik bir oran ile 38 ülke içerisinde 37. sırada yer almaktadır. Bütün bunların toplamında 2,6 puan ile 38 ülke içerisinde 35. sırada yer almaktadır ("OECD Better Life", 2019).

2.1.2. MESLEK

Türk Dil Kurumu mesleğin tanımını "belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş" şeklinde yapmaktadır (TDK, t.y.). Meslek denilen olgu içerisinde hem eğitimi hem de ekonomiyi barındırmaktadır. En geniş ifadeyle ekonomiye katılmak için eğitim almak ve sonucunda da meslek sahibi olup katılım sağlamak gerekmektedir. OECD'nin iş göstergeleri, işten çıkarılma ya da işsiz kalma oranı, ortalama kişisel kazanç, uzun vadeli işsizlik oranı olarak iş gücünde yer edinmesi gereken 15 - 64 yaş aralığında olan ve 1 yıldan uzun süredir iş arayan kişiler ve yine 15 - 64 yaş aralığında çalışan kişi oranı olmaktadır. Bu oranlara göre Türkiye, iş teminatında %13 oranında 35. sırada yer almaktadır. Kişisel kazanç oranı, tam zamanlı çalışan kişilerin ortalama yıllık kazançlarının hesaplanmasında Türkiye 22.848 dolar olarak hesaplanmış olup, bu oran OECD ülkeleri ortalamasında 44.290 dolar olmaktadır. En az kazanılan ülke 11.554 dolar ile Güney Afrika, en çok kazanılan ülke de 62.636 dolar ile Lüksemburg olmaktadır. Uzun dönemli işsizlik oranında ise Türkiye %2,2 ile 38 ülke içerisinde 23. sırada

yer almaktadır. Çalışma oranında ise Türkiye iş gücünün %50,6'sını kullanabilmektedir. Tüm bunların gösterge olarak alındığı meslek başlığında Türkiye 4,5 puan ile 35. Sırada yer almaktadır ("OECD Better Life", 2019).

2.1.3. GELİR

Kişilerin yaşamak için besin, barınma, giyinme gibi ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaçları karşılamak için maddi girdilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun için bir girdiye ihtiyaç duymaktadırlar. Türk Dil Kurumu gelir için iki karşılık sunmaktadır. Birincisi "bir kimseye veya topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen para, varidat"; ikincisi de "bir ekonomik birimin belli bir süre içinde kazandırdığı aylık, kira vb. getiri, varidat, irat" şeklinde olmaktadır (TDK, t.y.). İkinci tanımlama ekonomik terim olarak yapılmaktadır ve "belli bir süre" ve "kazanç" kavramları üzerinden geliri açıklamaktadır. OECD'nin gelir tanımında; "para mutluluğu satın almaz, ama yüksek yaşam standartlarına, sağlık, eğitim, barınma gibi ihtiyaçlarda daha iyiye yol açar" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Gelir ölçümlemesinde kullanılan göstergelerden ilki "hane halkı net finansal serveti" diğeri de "hane halkı net düzeltilmiş harcanabilir geliri" olmaktadır. Hane halkı net finansal servetinin değerini bulmak için hane halkının tüm finansal varlıkları, tasarrufları, yatırımlarından borçlarını çıkarmak, hane halkı net düzeltilmiş harcanabilir gelirinin bulunması için de hane halkının yıllık kazancından ödediği vergilerin eksiltilmesi yöntemi izlenmektedir. Türkiye bu hesaplamalarda 38 OECD ülkesi içerisinde hane halkı net finansal servetinde 4.429 dolar ile 37, hane halkı net düzeltilmiş harcanabilir gelir sıralamasında 17.067 dolar ile 30. sırada yer almaktadır. Gelir sıralamasında toplamda Türkiye bu sıralamada 34. Olmaktadır ("OECD Better Life", 2019).

2.1.4. KONUT

Her canlının hem güvenlik hem de yaşam şartları için barınma ihtiyacı bulunmaktadır. Yeme içme gibi barınma da zorunlu ihtiyaçlardandır. Bunun satın alımında da (sürelî ya da mülki) değişik faktörlerin etkisi ile değer değişimleri ve aynı zamanda hane halkı ya da kişinin gelirinin oranı rol oynamaktadır. Bu bağlamda OECD göstergelerinde 3 değişken bulunmaktadır.

- "1. Konut harcamaları, içinde yaşayanların konut için ve konut dolayısıyla gelirlerinden yaptıkları harcama gideri oranı.
2. Temel imkânlara sahip olma şartı, tuvaletin evlerin içinde olma oranına göre değerlendirilmektedir.

3. Kişi başına oda sayısı da konuttaki kişilerin paylaşımlı da olsa kişi başına düşen oda sayısı olmaktadır ("OECD Better Life", 2019)."

İlk göstergede Türkiye %20 oranında olmaktadır. İkinci göstergede %93,5 ve son göstergede de kişi başına 1 oda düşmektedir. Toplamda Türkiye 5.2 puanlama ile 29. sırada yer almaktadır (Housing, 2019).

2.1.5. SAĞLIK

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık "yalnızca hastalığın olmayışı ya da kendini iyi hissetme hali değil, tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik halidir" (WHO, 2019). Bu tanımlamaya göre sağlıklı olmak iş, eğitim ve sosyal hayata da daha fazla erişim sağlamakta aynı zamanda üretkenlik artışı ve sağlık harcamalarının azalması ile ülke ekonomisine de katkı yapmaktadır. OECD sağlık verisi için kullanılan göstergeler de rapor edilmiş sağlık durumu ve yaşam beklentisi şeklinde olmaktadır. Rapor edilmiş sağlık durumunda kişilerin iyi ve çok iyi olarak sağlık durumlarını belirtmeleri baz alınmakta, yaşam beklentisinde de ülkelerdeki yaşama sürelerine bakılmaktadır. Bu göstergelerde Türkiye %66,4 ile iyi olma durumu rapor etmekte, 78 yıllık yaşam süresi ortalamasına da sahip olmaktadır. 38 ülke içerisinde de 24. sırada yer almaktadır ("OECD Better Life", 2019).

2.1.6. DİĞER FAKTÖRLER

OECD "Daha İyi Yaşam Endeksi"ne göre alınan sosyoekonomik faktörlerde ana unsurların dışında kalan maddeler bu şekilde sıralanmaktadır.

Topluluk - Sosyal Çevre: İnsan, sosyal bir varlıktır. Sosyal çevre, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre "kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam" ve sosyolojik tanımında "hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü" olarak geçmektedir (TDK, t.y.). Sosyoloji bilimi de toplum bilimi olduğundan ilişki ile insan ve çevre ilişkisi aslen iç içe geçmiştir. Araştırmalar insanların çevreleri ile kaliteli ilişkilerin sağlık, duygu durumları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu konuda OECD'nin yapmış olduğu göstergede sosyal çevre faktörü "ihtiyaç halinde güvenilebilecek insan yüzdesi" ile ölçümlenmektedir ve bu oranda en düşük Kore %75,9, en yüksek İzlanda %98,3, Türkiye de %85,6 ile 33. sırada yer almaktadır ("OECD Better Life", 2019).

Çevre - Doğa: Doğa, "kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsi, tabiat" olarak tanımlanmakta ikinci maddede de "insan eliyle

büyük değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre" olarak geçmektedir (TDK, t.y.). Bir önceki madde ile birlikte bu tanımda da sosyal çevre gibi doğa da insanın etkileşim halinde içinde olduğu ortamı olmaktadır. OECD endeksinde iki gösterge ile hesaplanmaktadır: "Su kalitesi" ve "hava kirliliği". Su ve hava insanın yaşamsal faaliyetleri için olmazsa olmazı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu iki unsurun sağlıklı olması gereklidir. Su kalitesi ölçümlenirken yerel suyun kalitesinden memnun olduğunu bildirenlerin yüzdesi alınmaktadır ve Türkiye'de bu oran %63 olmaktadır. Hava kirliliği de ölçümlenirken akciğerin en derin kısmına solunacak kadar küçük minik partikül madde olan PM2,5 havadaki ortalama konsantrasyonu ölçümlenmektedir ki Türkiye'de bu oran 20 mikrogramdır. Bu partiküllerin havada çoğalıyor olması erken ölüm riskleri ile orantılı olmakta ve bu sebeple gerçekleşen ölümlerde OECD çevresel tahminlerine göre 2050 yılında 2000 yılına göre 1 milyon artış olacağı düşünülmektedir ("OECD Better Life", 2019).

Sivil Katılım: İnsanların sosyal varlıklar oldukları, sosyal bir ortamda yaşadıkları gerçeklerinden dolayı bu ortamların düzenlenmesi için toplumların kurallara ihtiyacı vardır. Bu kuralları düzenleyen ve uygulayan otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da tarih boyunca değişik yönetim şekilleri ortaya çıkarmıştır. Bugün yaygın olanı ise demokratik yönetim şekilleridir ki bunda da toplum katılımı esastır. TDK'ya göre demokrasinin sosyolojide anlamı "halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi" olmaktadır (TDK, t.y.). Bu biçimde, yönetime katılan insanlar yöneticileri seçmektedirler. Demokrasinin sağlanması ve politikanın amacına ulaşması için çoğunluk katılımı esas olmaktadır. Yöneticilerin seçildikten sonraki icraatlarına duyulan güven, sosyal uyum ve refah için önemlidir. İnsanlar, artık vatandaş oldukları ve seçtikleri yönetimlerden her zamankinden daha fazla şeffaflık talep etmektedirler. OECD ise sivil katılım maddesinde iki göstergeye başvurmaktadır: Biri yasaların ve düzenlemelerin yapımında paydaş katılımı, ikincisi de seçmen katılımı oranı olmaktadır. İlkinde; Türkiye, Almanya, Fransa, Danimarka gibi ülkeler ile aynı puanda yer almaktadır. İkinci gösterge olan seçmen katılımı ise Türkiye'de OECD ortalaması olan %69'un üzerinde %85,2 oranında gerçekleşmektedir. Türkiye, Sivil katılımında birçok Avrupa ülkesinden önde yer alıp, 6,7'lik bir puan ile 38 ülke içerisinde 6. sırada yer almaktadır ("OECD Better Life", 2019).

Hayat Tatmini: Duyguların ölçülmesi çok öznel bir durumdur. Öznel veriler, bir bireyin sağlık, eğitim, gelir, kişisel tatmin ve sosyal koşullarının kişisel bir değerlendirmesini sağlayabilmektedir. Özellikle anketler, yaşam doyumu ve mutluluğu ölçmek için kullanılmaktadır. Yaşam memnuniyeti, insanların yaşamlarını

mevcut duygularından ziyade nasıl bir bütün olarak değerlendirdiklerini ölçmektedir. Türkiye bu durumda OECD göstergelerine göre 5,5 oranla 38 ülke içerisinde 34. sırada yer almaktadır ("OECD Better Life", 2019).

Güvenlik: TDK güvenliği toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu olarak açıklamaktadır (TDK, t.y.). Toplumsal katılım ile politik yönetim seçilmekte, bu yönetim de yasaları düzenlemekte ve uygulamaktadır. Kişisel güvenlik, bireylerin refahı için temel bir unsurdur ve insanların fiziksel olarak saldırıya uğraması veya farklı suçlara maruz kalmaları riskini içermektedir. Suç, fiziksel acı, travma sonrası stres ve endişe gibi can ve mal kaybına yol açabilmektedir. Suçun insanların refahı üzerindeki en büyük etkilerinden biri, neden olduğu kırılganlık hissi olmaktadır. Ülkelerin cinayet oranlarına ve geceleri sokaklarında yürürken insanların kendilerini ne kadar güvende hissettiklerini belirtmiş oldukları yüzdelerle bakılmaktadır. Türkiye cinayet oranlarında OECD ortalaması olan 3,6'dan çok daha düşük olan 1,7 puandadır. Geceleri yalnız yürürken kendini güvende hisseden insanların yüzdesi ise %60,6 olmaktadır ("OECD Better Life", 2019).

İş - Yaşam Dengesi: İş unsurunun insan hayatında maddi ve manevi kazanımlar açısından önemli bir yeri mevcuttur. Sağlıklı bir hayat için iş olduğu kadar özel hayatta da sosyal çevre katılımı gerekmektedir. Bunu inceleyen OECD'nin göz önüne aldığı iki gösterge vardır. Biri uzun çalışma saatleri diğeri de kişinin kendisine ayırdığı vakittir. OECD ülkeleri içerisinde haftada 50 saat ve daha uzun çalışanların en fazla olduğu ülke %33,8 oranla Türkiye'dir. Boş zaman ya da kişisel bakım için ayrılan vakitlerde yine OECD ülkeleri içerisinde bunun en düşük olduğu ülke de Türkiye olmaktadır. 12,6 saat ile sona gelmektedir. Bu göstergelerin sonuçlarına göre Türkiye iş - yaşam dengesinde en son sırada gelmektedir ("OECD Better Life", 2019).

2.2. TÜRKİYE TARİHİNDE SOSYOEKONOMİK GELİŞMELER

Türkiye'nin sosyal ve ekonomik tarihinde ekonomik olgular ile sosyal olgular birbiri ile iç içe girerek belirli dönemlerde belirli değişimler yaratmışlardır. Bu değişimler, gerek küresel gelişmelerden etkilenerek gerek iç sistemlerin işleyişlerinden etkilenerek bazen birbirleri peşi sıra bazen de birlikte oluşmuştur. Ekonomik sistemler sosyal bir varlık olan insanın varoluşundan bu yana kendini göstermiştir. Bundan oluşumlardan kaynaklı devinimlerde ana rolleri politika ve

ekonomi paylaşmış ardından da bilim gibi, din gibi alanlar da değişimi tetiklemişlerdir (Ritzer, 2001: 33).

Ekonomi ve sosyal olguların birlikteliğini anlatırken felsefe eğitilmiş ekonomik doktrin sahibi Karl Marx şunu söylemektedir:

"Her tarihi dönemin kendi yasaları vardır... Toplum belli bir gelişme dönemini tamamlar tamamlamaz, belirli bir aşamadan bir ötekine geçerken, başka yasaların da etkisi altına girmeye başlar. Kısacası ekonomik yaşam, karşımıza, biyolojinin öteki kollarındaki evrim tarihine benzer bir olgu sunar... Üretici güçlerin değişik derecelerde gelişmeleri ile toplumsal koşullar ve bunlara yöne veren yasalar da değişir (1975: 25)."

Türkiye'deki değişimler, sistemler, devinimler birbirini tetiklemiş ya da desteklemiştir. Buna göre tarihsel dönemler kendi iç dinamiklerinde açıklanmaktadır.

2.2.1. OSMANLI'NIN SON YILLARI

Osmanlı Devleti'nin 600 yıldan fazla olan ömrü, devlet yapısına, olaylarına göre beş bölüme ayrılmaktadır. Bunlar:

- Kuruluş (1299 - 1453),
- Yükselme (1453 - 1579),
- Duraklama (1579 - 1699),
- Gerileme (1699 - 1792)

- Dağılma/Yıkılma (1792 - 1922) devirleridir (Cezar, 2010: s.y.). Her devri yaklaşık 100 yıl süren Osmanlı Devleti'ni tanımlarken "Osmanlı Devleti tarihin gerçek anlamdaki son universal, yani beynelmilel, cihanşümul imparatorluğudur (2006: 43)" diyen İlber Ortaylı'nın söylemi önem kazanmaktadır. Halil İnalcık da bunu destekler şekilde; "Osmanlı Devleti'ni yıkan olaylar, Avrupa'nın 'Doğu Meselesi', 'Hasta Adam' dediği... tezgâhladığı bir kurmaca buhranlar silsilesinden başka bir şey değildir. Bu buhranlardan yalnızca askerî emperyalist devletler değil, dost sandığımız Batı devletleri de ekonomik bakımdan ve kendi nüfuzlarını pekiştirmek bakımından yararlanmaya çalışmışlardır (2017: 107)." diye bahsetmektedir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılma ya da dağılma süreci tarihi dönem ayrımına göre 100 yıldan fazla bir süreyi kapsamaktadır. Yıkılma süreci başlangıcı olarak görülen 1792 yılı, 1789 yılında tahta çıkan Üçüncü Selim dönemi içindedir. Aslında bu dönemde gerek askeri, gerek eğitim, gerekse de ekonomik ıslahatlar, düzenlemeler yapılmak istenmiştir. Ardından tahta çıkan İkinci Mahmud da yine aynı şekilde

ortaokullar, askeri okullar, tıp okulu kurmuş olup, toplumda kıyafetlerde değişikliğe gitmiştir. Onun ardından gelen Abdülmecid ise 1839 ile 1861 yılları aralığında tahtta otururken, eğitimi gereği o dönemin medeni kavram karşılığı kelime olarak "Batı" âlemine karşı bir hayranlık beslemekte olup, yenilikçi fikirler sahibidir. Sultan Abdülaziz 1861'de ölen abisinin yerine tahta geçerek 1876'ya kadar devlet yönetiminde bulunmuş olup, sanat ve spor özel ilgi alanlarıdır. Beşinci Murat 1876 yılında kendisi gibi harcama yapmayı seven amcası Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ile meşrutiyet yanlıları tarafından tahta çıkarılmış lakin 93 gün süren bir saltanat yaşamıştır. Aynı yıl tahta geçen İkinci Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin son döneminde 33 yıl yönetimde kalarak devleti ayakta tutmuştur. Diğer sultanlar gibi iyi eğitilmiş olan İkinci Abdülhamid cömert, hayırsever ve şefkatli yapısı ile de bilinmektedir. Kültür, eğitim ve ulaşım gibi alanlarda da birçok anıt bırakmıştır. Güzel sanatlar akademisi, ticaret ve ziraat okulları, ilk ve orta dereceli okullar, dilsiz ve kör okulları, kız meslek okulları onun döneminde yaptırılmış aynı zamanda vilâyetlere liseler, kazalara ortaokullar kurup, ilkokulları da köylere kadar ulaştırmıştır. İstanbul'da Şişli Etfal Hastahanesi'ni ve Dârülaceze'yi kendi bütçesinden yaptırmıştır. Hamidiye adı verilen içme suyunun da altyapısının yaptırılarak İstanbul'a gelmesi yine İkinci Abdülhamid döneminde gerçekleşmiştir. Karayolları ağını tün Anadolu'da genişleten İkinci Abdülhamid, demiryolları hatlarının da Bağdat'a ve Medine'ye ulaşmasını sağlamıştır. Büyük şehirlerde de toplu ve raylı taşıma olan atlı tramvay hatları yaptırmıştır. Sultan Mehmed Reşat, ağabeyi İkinci Abdülhamid'in 31 Mart ayaklanması ile tahttan indirilmesi (Yıldız Teknik Üniversitesi, t.y.) ile İttihat ve Terakki Partisi desteğiyle tahta çıkmıştır. Döneminde 1. Dünya Savaşı yaşanmıştır. Son Padişah olan Mehmed Vahdettin ise 1918 yılında hem İkinci Abdülhamid'in ölümü hem de Sultan Mehmed Reşad'ın ölümü üzerine tahta çıkmış, 1922 yılında da tahttan inmiştir ("Osmanlı Padişahları", 2019).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yenilikler ya da atılımlar yapılmaya çalışılsa da toprak kayıpları ile gelir değişkenlikleri oluşmuş, dünyadaki değişimlerden kaynaklı siyasi, kültürel, ekonomik etkilenmeler yaşanmış, 1. Dünya Savaşı etkileri ağır olmuş dolayısıyla da devletin yıkılması önlenememiştir.

Bu süreçte iç ve dış değişkenlerde ortaya çıkan etkin ayırım ise 1789'da gerçekleşen Fransız Devrimi (Hobsbawm, 1975: 63) sonrasında etkilenen siyasi fikirler tüm dünyaya yayılmış, böylelikle ulus devletler, milliyetçilik akımları, kapitalizmin etkisiyle dünya ekonomisi ile birleşme düşünceleri toplumlarda ağırlık kazanmıştır. 19. Yüzyılın ilk çeyreğinden sonra dünyada serbest ticaretin ağırlık

kazanması ile Osmanlı Devleti'nin de dış dünyaya verdiği ayrıcalıkların etkisi görülmeye başlanmış, Tanzimat Fermanı ile hukuk, eğitim, maliye ve bürokrasi alanlarında gidilen yenilikler de ekonomik ve siyasi krizlere çare olamamıştır. 1870'lerden 1908 Meşrutiyet Dönemine kadar olan süreçte ise ekonomik büyüme yavaş olsa da milliyetçi akımlar ve liberalizm etkileri hafiflemiş, devlet yapısı özüne dönmüş ve dünya konjonktürüne uyum sağlanmıştır. 1908 Meşrutiyet Dönemi ise İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidara geldiği, devletin ideolojik ve siyasi açıdan karmaşık olduğu bir dönemdir. 1913 - 1918 dönemi İttihat ve Terakki Partisi'nin meclisteki çoğunluğu alması ile tek parti dönemi olarak geçmektedir. Ardından da 1. Dünya Savaşı patlak vermiştir. 1918 - 1922 dönemi hem Sultan Mehmed Vahdettin dönemidir hem de 1. Dünya Savaşı sonrası ülkenin farklı güçlerce paylaşılma, yenilgi bedellerini ödeme ve ardından da direnişe geçme dönemi olmaktadır (Zürcher, 2000: 16).

Osmanlı Devleti'nin yönetim şekli teokratik ve monark bir devlet yapısıdır (Armağan, 2011: 5). Teokrasi, "siyasi iktidarın, Tanrı'nın temsilcileri olduklarına inanılan din adamlarının elinde bulunduğu toplumsal ve siyasi düzen" demektir. Monarşi de, "siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik" anlamındadır (TDK, t.y.). Osmanlı Devleti'nin miras yolu ile devralınan yönetimi, elinde bulunduran tek bir yöneticinin olduğu ve de dini kurallar çerçevesinde yönetildiği tanımlanmaktadır. Osmanlı Devleti bu yapılardaki devletlerden iki noktada farklılaşmaktadır. İlki teokrasinin Osmanlı'ya devrolunduğu Arap dünyasından biraz daha farklı olmasıdır. Bunun sebebi ise geniş bir coğrafyada hüküm sürülmesi sebebiyle halk yapısındaki çeşitliliktir. İkinci kısım da aynı koşullarda kaynaklı, hukuk sisteminin hem teokrasiye uygun "şer'î hukuk ya da şariat" olması hem de tarihsel koşullar ve halk yapısı sebebiyle ihtiyaç ve gündelik yaşamın içinden gelen "örfî hukuk" sisteminin olmasıdır.

Devlet yönetiminde ise Osmanlı Devlet'i temelde iki sistemi işletmiştir. Bu sistemlerden biri "tımar", devlet; toplaması gereken vergileri, taşra topraklarında "yerinde dağıtım" ile asker ve devlet görevlilerine bırakmaktadır. İkinci sistem olan "kul" sisteminde de "tımar" ile hizmetlerinin karşılığını alan görevlilerin direkt padişaha bağlanmasıdır. Kısaca bu sistemlerden "kul" merkezi örgütlenmeyi, "tımar" da taşra örgütlenmesini temsil etmektedir. Bu iki sistem devletin mali, askeri, zirai, idari ve de ekonomik yapılarını belirlemiş olup, sosyal sınıflandırmayı da sağlamıştır. Bu sistemlerin etkili yürütülmesi ve padişahın yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin de uygulanması için Osmanlı Devleti'nde yönetim kademesinde Mülkiye, İlmiye,

Kalemiye ve Seyfiye sınıfları bulunmaktadır. Mülkiye, üst düzey sivil kamu görevlilerini ve temsil ettikleri padişahın yürütme gücünü; İlmiye, din, şariat âlimlerinden oluşan padişahın yargı gücünü temsil edenlerdir. Kalemiye sınıfı devletin bürokrasi ve maliye işlerini yapanların, Seyfiye de askeri sınıfın oluşturduklarıdır.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'dir ve yıkılına kadar geçen tüm padişahlar onun soyundan gelmektedir. Tarihi kaynaklarda devletin adı "Devlet - i Âl - i Osman" olarak geçmektedir. Monarşi esasına göre de Osmanlı Devleti'nde ilk on dört padişah babadan oğula geçme suretiyle, daha sonrasında da soy varisleri arasında "ekberiyet" ve "erşediyet" Türkçesi, yaşça büyük olan ve akıl sağlığı yerinde, yetişkin olanın tahta geçmesi mümkün olmuştur (Armağan, 2011: 143 - 146).

Osmanlı Devleti'nde sosyal bir devlete göre yönetime düşen görevler daha az miktardadır. Devletin görevlerinden en önemlisi adaleti sağlamaktır. Ticari ölçüleri denetlemek, maliye politikaları ile düzeni korumak, ana arterlerdeki özellikle İstanbul'daki gıda tedarikinin sağlanması ve büyük bayındırlık işleri ile devlet ilgilenmektedir (Zürcher, 2000: 30).

Osmanlı Devleti'nin toplumsal sınıflarında öncelikli olan, yönetimin en başı olan hanedan ailesidir. Osmanlı Hanedanı dışında vergi ödemeyen ve silah taşıma hakkı olan yönetici ya da seçkinler sınıfı ile Osmanlıca'da "reaya" olarak isimlendirilen halk sınıfı mevcuttur. Bu yönetici seçkinler de kendi içlerinde ayrılmaktadırlar. Devlet yönetimi içerisinde bahsedildiği üzere bürokrat, asker, din âlimi gibi ayrımları mevcuttur. Halk da kendi içerisinde ayrımında dini, mesleki, yaşamsal açılardan ayrılmaktadır. Kentlerdeki köylerdeki farklı, gayrimüslimler Müslümanlardan farklı, loncalar, aşiretler farklı kurallar ve kanunlar ile yaşamaktadırlar (Zürcher, 2000: 27 - 31).

Osmanlı Devleti'nin dış borçları devletin yıkılışında önemli rol oynamaktadır. Ekonomik dengelerin bozulduğunun ve bu bozulmanın döngüsel devam ettiğinin göstergesi niteliğindedir. Osmanlı Devleti'nin dış borç ödemesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından da devam ettirilmiş olup, ilk borç alımının 100 yıl, Cumhuriyet'in kurulmasının ise 30 yıl sonrasına kadar devam etmiştir (Eğilmez, 2018: 132). Osmanlı Devleti son döneminde bütçe dengesini oluşturmakta zorlanarak gelir

kaynağı olarak dış borçlanmaya gitmiştir. Bu şekilde de bir döngüye girilmiştir(Tablo - 11).

Tablo - 11 Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları (Özdemir, 2017: 125 - 126)

Yıl	Borçlanmanın Nedeni	Alınan Borç	Ele Geçen	Faizi (%)
1854	Kırım Savaşı Finansmanı	3.300.000	2.640.000	6+1
1855	Kırım Savaşı Finansmanı	5.500.000	5.500.000	4+1
1858	Kâğıt paraların tedavülden kaldırılması	5.500.000	4.180.000	6+1
1860	Birikmiş iç ve dış borçların ödenmesi	2.240.942	1.400.588	6+2
1862	Kâğıt paraların tedavülden kaldırılması	8.800.000	5.984.000	6+2
1863	Kâğıt paraların tedavülden kaldırılması	8.800.000	6.248.000	6+2
1865	Dış ve iç borçların ödenmesi	6.600.000	4.356.000	6+2,44
1865	Dış ve iç borçların uzun vade değişimi	40.000.000	20.000.000	5
1869	Bütçe açığının kapatılması	24.444.442	13.200.000	6+1
1870	Rumeli demiryolu yapılması	34.848.000	11.194.920	3
1871	Dış borç taksitlerinin ödenmesi	3.270.000	4.577.100	6+1
1872	Dış borç taksitlerinin ödenmesi	5.302.220	5.222.686	9
1873	Dış borç taksitlerinin ödenmesi	6.936.600	6.832.551	5
1873	Bütçe açığının kapatılması	30.555.558	16.500.000	6+1
1874	Borç yapılandırması için tahvil ihracı	44.000.000	19.140.000	5+1
1877	Rusya ile savaşın giderleri için	5.500.000	2.860.000	5
1886	Alınan avansın ödenmesi için	6.500.000	6.500.000	5+1
1888	Almanya'dan alınan askeri malzeme	1.650.000	1.155.352	5+2
1890	Eski borçları yenileriyle değiştirmek için	8.609.964	6.457.473	4+1
1890	Dalgalı borçların yapılandırılması	4.999.500	4.400.000	4+1
1891	1877 borçlanmasının yapılandırılması	2.663.000	2.397.000	4
1893	Bütçe açığının kapatılması	1.000.000	700.000	4+1
1894	Şark demiryolları borcu ödemesi için	1.762.000	1.260.600	4
1894	Önceki borçların yapılandırılması için	631.000	580.000	3,5+0,35
1896	Girit isyanını bastırmak için	3.272.720	2.771.000	5+0,5
1902	1886 borçlanmasının yapılandırılması için	3.467.000	2.713.600	4+1
1903	Konya - Bağdat Demiryolu ödemesi için	2.376.000	2.376.000	4+0,09
1903	1888 borçlanmasını yapılandırmak için	2.640.000	2.151.600	4+0,45
1903	Borçların yapılandırılması	32.738.772		4
1904	Bütçe açığının kapatılması	2.750.000	2.159.000	4+0,5
1905	Eski borç sözleşmesi şartları nedeniyle	5.306.664	4.248.932	4+0,5
1905	Almanya'dan alınan askeri malzeme	2.640.000	2.098.800	4+0,5
1906	1890 tarihli tahvillerin yenilenmesi	2.751.000	1.368.000	4
1908	Bağdat demiryolları için	9.988.000	9.988.000	4+0,88
1908	Bütçe açığının kapatılması	4.711.124	3.910.000	4
1909	Bütçe açığının kapatılması	7.000.000	5.845.000	4
1910	Soma - Bayındır demiryolu yapımı için	1.712.304	1.489.000	4
1911	Hüdeyde - Sana demiryolu yapımı için	1.000.000	820.000	4
1911	Bütçe açığının kapatılması	7.040.000	5.737.000	4
1913	Konya Ovası sulaması için	818.970	818.970	5+1,107
1913	Tersanenin geliştirilmesi amacıyla	1.485.000	1.485.000	5,5
1914	Borçların yapılandırılması	22.000.000	19.520.000	5+0,5

Borç ödemesinde devlet yönetiminin zorlanması kaynaklı ekonomik bozulmalar sosyolojik unsurlarda da etkili olmuştur. Dönemsel bazda gelişme olarak okuryazarlık oranı, eğitim süresi ve insan ömrü ile ilgili veriler Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ardından yükselme eğrisi ivme kazanmıştır(Tablo - 12).

Tablo - 12 Türkiye'nin İnsani Gelişmişlik Göstergesi (Pamuk, 2017: 32)

Yıllar	1820	1913	1950	1980	2010
Kişi Başına Gelir (1990 ABD Dolarıyla satın alma paritesine göre düzeltilmiş)	720	1150	1600	4750	10500
Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)	28 - 29	32 - 33	44	57	74
Okuryazarlık Oranı (yüzde)	5%	10%	33%	68%	94%
Yetişkin nüfusun ortalama okul süresi (yıl)	?	1	1,4	2,9	6,5

Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) verisi "bir ülkede belirli bir dönem içinde (3 ay, 1 yıl) üretilen bütün nihai malların piyasa fiyatları üzerinden toplanmasıyla oluşan toplam değer" şeklinde açıklanmaktadır (Eğilmez, 2012: 38). Kişi başı gelir ve ülke geliri olan GSYH toplumsal refah açısından önemli göstergelerdir. Kişi başına düşen gelir ve nüfus bilgileri ekonomik ve sosyolojik değişim açısından da önem arz etmektedir. GSYH 'nın yüksek olması ile kişi başı gelirin arasındaki ilişki toplumda gelirin ya da refahın eşit veya bozuk dağılımını göstermektedir. Nüfus değişimi ile de oranlara bakıldığında Osmanlı gibi son dönemleri savaşlar ile geçmiş bir toplumun ardından da yeni kurulan bir Cumhuriyet'te savaş yorgunu olması kaynaklı cinsiyet ya da iş gücü dağılımında önemli rol oynamaktadır. Bu da toplumsal refahın artışı için yönetsel politikaları okumak anlamında yol göstermektedir (Tablo - 13).

Tablo - 13 1500 - 2016 Ekonomik Göstergeleri (Eğilmez, 2018: 133)

Yıllar	GSYH (milyon USD)	Kişi Başı Gelir (USD)	Nüfus	Yıllar	GSYH (milyon USD)	Kişi Başı Gelir (USD)	Nüfus
1500	3.780	600	6.300.000	1960	63.417	2.247	28.217.000
1600	4.740	600	7.900.000	1970	110.071	3.078	35.758.000
1700	5.040	600	8.400.000	1980	181.165	4.022	45.048.000
1820	6.478	643	10.074.000	1990	305.395	5.399	56.561.000
1923	9.882	712	13.877.000	2000	433.992	6.446	67.329.000
1940	29.855	1.625	17.821.000	2010	640.727	8.225	77.900.000
1950	34.279	1.623	21.122.000	2016	862.456	10.879	79.278.000

Sosyoekonomik yapının temelinde yer alan eğitim göstergeleri Osmanlı Devleti'nde eşit bir dağılım göstermemektedir. Toplamda bakıldığında İstanbul ve

Taşra arasında özellikle yüksek öğrenimde farklılık yüksek olmakla birlikte orta ve ilk eğitimde nüfus yapısı açısından daha eşit bir dağılım olmaktadır (Tablo - 14).

Tablo - 14 Osmanlı Devleti Okul Göstergeleri (Güran, 2017: 148)

1913 - 1914 Öğretim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
İstanbul			
Yüksek Okullar	15	5.152	494
Ortaokul ve Liseler	38	8.649	1.019
İlkokullar	274	48.198	1.500
Taşra			
Yüksek Okullar	3	464	37
Ortaokul ve Liseler	163	12.937	1.899
İlkokullar	11.746	519.929	14.593
İstanbul+Taşra			
Toplam Yüksek Okul	18	5.616	531
Toplam Ortaokul ve Lise	201	21.586	2.918
Toplam İlkokul	12.020	568.127	16.093
Genel Toplam	12.239	595.329	19.542

Osmanlı Devleti'nin son döneminde sürecin ana hatlarına bakıldığında devletin yıkılışını hazırlayan sosyal ve siyasi nedenlerden biri; devlet, geniş bir coğrafyada hüküm sürdüğünden toplum yapısı birçok farklı unsurları içermektedir. Bu da daha önce hukuk sisteminde olduğu gibi farklı inanışların getirdiği özellikler ile yönetimi farklılaştırmakta aynı zamanda toplu yapısının homojenleşmesini önlemektedir. Dış dünyadaki gelişmelerin de hızlandığı 19. yüzyılda Osmanlı Devleti gelişmelerin hızına uyum sağlamakta sıkıntı yaşamış, içişlerine olan etkilerini öngörmekte ve önlemini almakta gecikmeler ve sorunlar yaşanmıştır. Ülke içinde yapılmış olan reform hareketleri homojen olmayan toplumda sosyolojik olguları bütünlüyememiş, Fransız Devrimi ardından gelen Avrupa'daki hareketlerin etkisi ile çıkan sorunları, sistemin getirdiği yapıdan kaynaklı doğu bölgelerindeki toplulukların oluşturduğu sorunları önlememiştir (Zürcher, 2000: 59 - 65). Sanayi devrimi sonrasındaki kapitalist sistem, üretim unsurları, yeni nesil ürünler ve pazarlar gibi ekonomik bağlamdaki gelişmelerin takibinde geç kalınmıştır. Siyasal hareketler hesaplaşmalara dönüştüğünde monarşi sistemine parlamenter eklemeler yapılsa da tecrübe ve görüş eksiklikleri ya da fikir farklılıkları gibi unsurlar dolayısıyla değişkenlikler tam anlamı ile içselleştirilememiştir. Dış dünyadaki kapitalist sistemin değişmesi ile devlet üzerinde diplomatik oyunlara dönüşmesi de Sykes - Picot, Mondros, Sevr, Ankara ya da Mudanya gibi anlaşmalar halinde Osmanlı Devleti

ekseninde haberli ya da habersiz kayıplara yol açmıştır (Eğilmez, 2018: 102 - 110). Askeri, ekonomik, ulaşım, teknoloji, siyaset, diplomasi gibi birçok farklı unsurun değiştiği dünyada Osmanlı Devleti 1. Dünya Savaşı'ndan da yenilgi ile ayrıldığında kötü bir manzara ile karşı karşıya kalmıştır (Karpata,2010: 90 - 117; Zürcher, 2000: 116 - 208).

2.2.2. CUMHURİYET'İN KURULUŞU

1918 yılında sona eren 1. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti yenilgi ile ayrılarak Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile büyük bir toprak kaybı ve ülke içerisinde farklı devletlerin işgalini kabul etmek durumunda kalmıştır (Karpata, 2010: 119). "Türk ulusal direniş hareketinin 1918 ve 1919 yıllarındaki bölgesel kongrelerden 1922'deki zafere kadarki gelişiminin öyküsü, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın hareketin kesin önderi olarak da ortaya çıkışının öyküsüdür (Zürcher, 2000: 228)."

Bu olayların hemen akabinde 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal, Samsun'a çıkarak Erzurum ve Sivas'ta iki kongre ile örgütlenmeleri kısa süre içerisinde gerçekleştirerek 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni kurmuştur (Ortaylı, 2010: 63; Karpata, 2010: 120 - 123). Yunanistan'ın işgali İzmir ile sınırlı kalmayıp, Anadolu'nun içlerine doğru harekete geçmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarının rejim değişikliğine gitmesine karşı olan "muhafazakârlar" ve destekleyen "yenilikçiler" olmak üzere farklı görüşler, Milli Mücadele esaslarında ortak paydada buluşmuştur. Yunan ordusuna karşı verilen savaşlar zafer ile sonuçlanarak Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması ile son bulmaktadır. 1922 yılında Lozan'da Ankara Hükümeti'nin katılımı ile İtilaf devletleri ile görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler esnasında tek bir hükümet olması gerekliliğinden yola çıkılarak 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Görüşmelerin sonucunda maddesel olarak; Musul sonuca bağlanmamış, Hatay Türkiye toprakları dışında kalmış, Ege Adalarından Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adası Türk tarafında kalmış, Boğazlar Meselesi geçici çözüme bağlanmış ve kapitülasyonlar kaldırılmış, Osmanlı Devleti dış borçları Türkiye'nin ödemesi koşulu ile Lozan Anlaşması sağlanmıştır. Üç ana başlık altında ise toprak, sınır ve askeri meseleler, ekonomik meseleler ve azınlık meseleleri olarak görüşmeler yapılmıştır. Meclis içindeki ayrılıklar da bazı kanun değişiklikleri ve seçimler ile sonuçlanarak 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ve 1924'te halifeliğin kaldırılması ile çözümlenmiştir (Karpata, 2010: 120 - 130; Zürcher, 2000: 234 - 238; Eğilmez, 2018: 112 - 115).

Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk'ün ölümü, 1923 - 1938 yılları arasında yapılan değişim hareketleri yapısal reformlar içermektedir. Reformlar, siyasal, eğitim, hukuk, ekonomi, sanayi ve kültür - sanat - spor alanında olmuştur. Siyasal alanda reformlar; Cumhuriyet'in ilanı, hilafetin kaldırılması ve laikliğin ilke olarak kabul edilmesi olmaktadır. Eğitim alanındaki reformlar ise öğretim birliğinin kabul edilmesi ve ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi, karma eğitime geçilmesi, millet mektepleri açılarak okur - yazarlık oranının halk arasında arttırılmasının hedeflenmesi, Latin alfabesine geçilerek uygulanması şeklinde sıralanmaktadır. Hukuk alanında yapılan reformlar ise Danıştay'ın kurulması, Türk Medeni Kanunu ile cinsiyet eşitliği sağlanması, önce belediyelerde ardından genel seçimlerde kadının hem seçme hem seçilme hakkının varlığının kabul edilmesidir. Ekonomi alanında Türkiye Cumhuriyeti olarak kendi bastığı ilk madeni paranın piyasaya sürülmesi, Aşar Vergisi'nin kaldırılması, Kabotaj Kanunu ile yabancı gemilerin ayrıcalıklarının kaldırılması, Anadolu Demiryolu Şirketi'nin ve Haydarpaşa Limanı'nın yabancılardan satın alınması, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulması ise ilk sıradaki reformlar olmaktadır. Sanayi alanında ise demir ve çelik sanayinin kurulması, Kayseri'de uçak ve motor fabrikası kurulması, uluslararası ölçü birimlerinin kabul edilmesi gibi değişimler yapılmıştır. Kültür - sanat ve spor alanında da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası kurulması, Topkapı Sarayı'nın müze haline getirilmesi ve ziyarete açılması, ilk tiyatroyun kurulması, uluslararası saat ve takvim sistemine geçilmesi, halkevlerinin açılması ve Ankara'da devlet konservatuarının açılması ile sanatçı yetiştirilmesi gibi yapısal değişimler yapılmıştır (Eğilmez, 2018: 135 - 136).

Genel toplamda 1914 yılında 347.372.040 lira devlet borç almış durumdadır. Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını devralan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluş yıllarında bu borçların ödenmesi ile karşı karşıya kalmıştır (Tablo - 15). Lozan Anlaşmasına göre Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyememe durumunda kaldığında kurulan Düyün-i Umumiye Kurumu devletlerin bileşiminden oluştuğundan, devletin borçlanması konusunda da bu devletler arasında paylaştırılmış bir yapı bulunmaktadır. En büyük kısım ise Türkiye Cumhuriyeti'ne yüklendirilmiştir. Yine bu anlaşmaya göre borçların 1912 öncesinde olan kısmının %62'si sonrasındakilerin de %77'si ödenmiştir (Eğilmez, 2018: 140).

Kurulan yeni devlet ekonomik olarak sadece borç yükü altında değil aynı zamanda yıllarca süren savaşların getirdiği maliyetler ve demografik değişimlerin getirdiği mali yüklerin de altında kalmıştır. Savaşların getirdiği ölümler sonucu üretim

- emek eksenindeki dengesizlikler yanı sıra yapılan anlaşmaların sonucunda nüfus mübadeleleri ve ticaret alanındaki değişimler de ekonomik sorunlara eklenmiştir (Zürcher, 2000: 238 - 241).

Tablo - 15 Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları Ödeme Planı (Ekinci, 2009: 354)

Yıllar	Osmanlı Borç Ödemesi (Bin TL)	Genel Bütçeye Oranı (%)	Yıllar	Osmanlı Borç Ödemesi (Bin TL)	Genel Bütçeye Oranı (%)
1929	14.445	6,8	1943	24.402	2,4
1930	4.960	2,4	1944	1.016	0,1
1931	4.340	2,4	1945	-	-
1932	300	0,2	1946	1.065	0,1
1933	5.224	3,0	1947	1.114	0,1
1934	5.457	2,7	1948	711	0,1
1935	6.530	2,5	1949	1.210	0,1
1936	5.467	2,0	1950	-	-
1937	4.609	1,5	1951	-	-
1938	4.037	1,8	1952	-	-
1939	4.050	1,0	1953	-	-
1940	4.168	0,8	1954	-	-
1941	3.964	0,7			
1942	3.826	0,4	Toplam	100.895	-

Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda ekonomi üzerinde ilk dönem liberal politikalar ardından devletçi politikalar uygulanmıştır. Liberal politikalar dönemi Osmanlı'nın son döneminde uygulanan karma bir yapıda olan sistem ile benzerlikler içermektedir. Bu sistemin devletçiliğe evrilmesi, Lozan Anlaşması koşullarının hafiflemesi ya da sona ermesi ile oluşmuştur. Asıl amaç ise kendi kendine üreten ve yeten bir ekonomiyi dışa kapanmadan ama dışa bağımlı da kalmadan oluşturmak olmuştur. Bu dönemde uygulanan liberal politikalar "milliyetçi", devletçilik ilkesi ise "devlet kapitalizmi" olarak adlandırılabilir. Aynı zamanda sermaye desteği için kurulan İş Bankası, Sümerbank, Etibank gibi kurumlar da hem özel sektöre teşvik sağlamak hem de devletin işletmelerine katkıda bulunmak için oluşturulmuştur (Karpas, 2010: 165 - 186). Oluşturulan yapıda istihdamın sağlanması ve istikrarlı bir şekilde artması hedeflenmiştir (Tablo - 16).

Tablo - 16 1923 - 2009 Yılları Aralığında İstihdam ("İstatistik Göstergeler", 2010: 136 - 137)

Yıl	Kişi	Yıl	Kişi
1923	5.031.000	1970	13.768.000
1930	5.975.000	1980	16.523.000
1940	7.259.000	1990	18.539.000
1950	8.790.000	2000	21.580.000
1960	11.945.000	2009	21.277.000

Dış ticarete yönelik tanımlamalardan ithalat, dışarıdan alınan mal ve hizmet, ihracat, dışarıya satılan mal ve hizmet demektir. Dışarıdan alınanlar dışarıya satılanlardan fazla ise dış ticaret açığı, satılanlar alınanlardan fazla ise dış ticaret fazlası var demektir (Eğilmez, 2012: 122). Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret dengesinde genel bir açık görülmektedir. İlk dönem olan liberal politikaların sonucunda dış ticaret açığı, sonraki devletçilik politikaları sonucu olarak da dış ticaret fazlası verilmiştir (Tablo - 17).

Tablo - 17 İthalat - İhracat ve Dış Ticaret Göstergeleri ("İstatistik Göstergeler", 2010: 431 - 434)

Yıl	İthalat		İhracat		Dış ticaret dengesi
	Değer Bin \$	Dolar Kuru (TL/\$)	Değer Bin \$	Dolar Kuru (TL/\$)	
1923	86.872	1,67	50.790	1,67	- 36,1
1924	100.462	1,93	82.435	1,93	- 18
1925	128.953	1,87	102.700	1,87	- 26,3
1926	121.411	1,93	96.437	1,93	- 25
1927	107.752	1,96	80.749	1,96	- 27
1928	113.710	1,97	88.278	1,97	- 25,4
1929	123.558	2,07	74.827	2,07	- 48,7
1930	69.540	2,12	71.380	2,12	1,8
1940	50.035	1,38	80.904	1,38	30,9

Türkiye, ilk kurulduğu yıllarda bir tarım ülkesi olmuştur. Tarımın ekonomideki payı düşerken sanayinin payının yükselmesi de dönemsel değişimlerin bir diğer göstergesidir (Tablo - 18). Bu göstergenin içerisinde bu dönemin nüfustaki cinsiyet değişimi, taşra değişimi ve yatırımların öncelikleri göz önüne alınmaktadır. Sanayi devrimine geç kalınan bir toplumda sanayi yatırımlarına da ağırlık verilmiştir.

Tablo - 18 GSMH İçerisinde Sektör Payları ("İstatistik Göstergeler", 2010: 682)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1923	43,1%	10,6%	46,3%
1930	46,8%	10,0%	43,2%
1940	44,8%	14,6%	40,6%
1950	40,9%	13,1%	45,9%
1960	37,5%	15,7%	46,8%
1970	30,7%	17,5%	51,7%
1980	24,2%	20,5%	55,4%
1990	16,3%	25,9%	57,9%
2000	13,1%	27,8%	59,0%
2006	11,1%	29,3%	59,6%

Yapılan reformların içerisinde önemli maddelerden biri olan eğitim, Cumhuriyet'in kurulduğu yıl itibariyle 2000'li yıllarda dâhil son yıllara okul sayıları

Tablo - 19'da gösterilmektedir. Bu tabloda da dönemlerin politikalarına göre sayılar değişkenlik göstermektedir. Bunlar dışında artan nüfus oranları da Türkiye Cumhuriyeti'nin genç nüfus oranı ile birleştiğinde 80'ler ve 90'larda hızlı artan orta öğretim ile 2000'lerin başında da yüksek öğretimdeki artış dikkat çekmektedir. Bu değişimler sadece nüfus ile açıklanamamakta aynı zamanda dönemsel politikalar sonucunda da oranlar değişim göstermektedir. 2000'li yıllarda da ilköğretimde yaşanan düşüş de bu şekilde açıklanabilmektedir.

Tablo - 19 1923 - 2009 Yıllarında Okul Sayıları ("İstatistik Göstergeler", 2010: 67 - 76)

Öğretim Yılı	İlköğretim	Genel Ortaokul	Genel Lise	Mesleki ve Teknik Okullar	Toplam Orta Öğretim	Yüksek öğretim Kurumları	Genel Toplam
1923/'24	4.894	72	23	64	159	9	5.062
1930/'31	6.598	83	57	59	199	17	6.814
1940/'41	10.596	238	82	103	423	20	11.039
1950/'51	17.428	406	88	326	820	34	18.282
1960/'61	24.398	745	194	530	1.469	55	25.922
1970/'71	38.234	1.848	518	917	3.283	150	41.667
1980/'81	45.660	4.320	1.167	1.864	7.351	321	53.332
1990/'91	51.055	5.780	1.778	2.795	10.353	408	61.816
2000/'01	36.072		2.747	3.544	6.291	1.084	43.447
2009/'10	33.310		4.067	4.846	8.913	1.617	43.840

Siyasal durum bu dönemde parlamenter sistem olsa da tek bir partinin yönetimindedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar olan dönemde Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi çok partili sisteme geçiş denemeleri olmuşsa da tek partiden oluşan bir meclis ile 1950'ye kadar yönetim devam etmiştir (Karpata, 2010:151).

2.2.3. ÇOK PARTİLİ SİSTEME GEÇİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'ni kurulduğunda ülkede toplumsal yapıda hem Osmanlı'dan miras hem de keskin sınırlar ve yazılı belgeler dâhilinde olmayan sınıflar:

- Köylüler - çiftçiler
- Sanayi işçileri
- Toprak sahipleri, işadamları (sanayici ve esnaf), aydınlar (subay, bürokrat, eğitimci vb.) şeklindedir (Karpata, 2010: 187 - 222).

Türkiye 1950'ye gelindiğinde ağırlıklı dış dünyanın demokrasi baskısı (Karpata, 2010: 231) ve iç dinamiklerdeki değişimler ile sistemsel değişikliklere gidip

farklı partiler kurularak çok partili bir seçime sisteme geçmiştir. 1950'de yapılan seçimleri kazanan Demokrat Parti, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki gibi liberal politikalar izleyerek bazı yenilikler ya da değişimler getirmiştir. Ekonomi politikasındaki başlıca uygulamalar şunlardır:

- "1. Tarımın makineleşmesi ve bu konuda teşvik politikası uygulanması,
2. Kredi olanaklarının artırılması ve bu amaçla para arzının genişletilmesi,
3. İthalatın sınırlandırılması ve yerli sanayinin korunması,
4. Altyapı yatırımlarına girilmesi,
5. Dış yardım sağlanması ve bunların kalkınma amaçlı kullanılması (Marshall yardımı gibi) (Eğilmez, 2018: 143)."

2. Dünya Savaşı sonrası yıllara gelindiğinde toplumsal sınıfların hepsi ile ilgili ekonomik ya da sosyolojik devlet yönetimine dair sıkıntılar dile getirilmektedir. Örnek olarak köylü sınıfın laiklik ilkesinden anladığı ile yaşam şekillerinin farklılığı sorun yaratmakta ya da modernleşme araçlarından faydalanması istenilen hızda ve olgunlukta olmamaktadır. Sanayi'de çalışan işçi kesimin çok kalabalık olmamakla birlikte ekonomik bağlamda iyileşme göstermesi ya da örgütlenme durumu istenilen düzeyde olmamaktadır. 1942'de getirilen Varlık Vergisi denilen kanunun da gayrimüslim sermayeden ziyade yerli burjuvaziye etkilemiş olması hoşnutsuzlukların sebepleri içerisinde yer almaktadır (Zürcher, 2000: 299).

Ekonomik bağlamda "Türkiye 2. Dünya Savaşı yıllarında silahlı bir tarafsızlık politikası izledi. Bu politika ülkeyi sıcak savaşın tahribatından koruduysa da savaş ekonomisinin dışında tutamadı (Pamuk, 2017: 199)."

Dönemin sosyolojik resmini ise İlber Ortaylı "Türkiye'nin Yakın Tarihi" eserinde şöyle anlatır:

"1950 başlarında Türkiye halkı büyük şehir İstanbul'daki ahşap ve bahçeli evlerde otururdu. Ankara'da öyleydi. Apartman istisnai yaşam biçimiydi... Şehrin çevre semtlerinde ve hele ki yeni türeyen gecekonduarda elektrik yoktu... Mahalle hamamları hayatın vazgeçilmez manzarasıydı. Halkımızın yüzde sekseninin köylü... Halkın önemlice kısmı okuma - yazma bilmiyordu... Liseler güçlüydü, sayıları arttıkça kaliteleri düştü. Türkiye'de eğitilmiş insan batıcıydı, ama bu biraz ezberciydi; zira batı dili bilenler parmakla gösterilirdi... 1950 - 60 arası çok ilginç ve az düşünülen bir dönemdir (2010: 125 - 127)."

Türkiye İstatistik Kurumu kaynaklarında yer alan verilerde hem cinsiyet ayrımları hem de bölgesel yaşam olarak il - ilçe merkezlerindeki ile belde - köy bölgelerinde yaşayan kişi sayıları farklılaşmaktadır. Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllarda erkek nüfus ve kırsal nüfus yapısını, 50'li yıllarda başlayan 80'li yıllarda hızlanan "köyden kente" göç olgusunu göstermektedir (Tablo - 20).

Tablo - 20 İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu ("İstatistik Göstergeler", 2010: 10)

	Sayım	Nüfus			Toplam İçindeki Oranı		
	Yılı	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Merkez/Belde
Toplam - Total	1927	13.648.270	6.563.879	7.084.391	48,1	51,9	-
	1935	16.158.018	7.936.770	8.221.248	49,1	50,9	-
	1940	17.820.950	8.898.912	8.922.038	49,9	50,1	-
	1950	20.947.188	10.527.085	10.420.103	50,3	49,7	-
	1960	27.754.820	14.163.888	13.590.932	51,0	49,0	-
	1970	35.605.176	18.006.986	17.598.190	50,6	49,4	-
	1980	44.736.957	22.695.362	22.041.595	50,7	49,3	-
	1990	56.473.035	28.607.047	27.865.988	50,7	49,3	-
	2000	67.803.927	34.346.735	33.457.192	50,7	49,3	-
İl ve İlçe merkezi	1927	3.305.879	1.710.482	1.595.397	51,7	48,3	24,2%
	1935	3.802.642	1.969.968	1.832.674	51,8	48,2	23,5%
	1940	4.346.249	2.332.558	2.013.691	53,7	46,3	24,4%
	1950	5.244.337	2.817.318	2.427.019	53,7	46,3	25,0%
	1960	8.859.731	4.771.433	4.088.298	53,9	46,1	31,9%
	1970	13.691.101	7.312.714	6.378.387	53,4	46,6	38,5%
	1980	19.645.007	10.272.130	9.372.877	52,3	47,7	43,9%
	1990	33.326.351	17.247.553	16.078.798	51,8	48,2	59,0%
	2000	44.006.274	22.427.603	21.578.671	51,0	49,0	64,9%
Belde ve köy	1927	10.342.391	4.853.397	5.488.994	46,9	53,1	75,8%
	1935	12.355.376	5.966.802	6.388.574	48,3	51,7	76,5%
	1940	13.474.701	6.566.354	6.908.347	48,7	51,3	75,6%
	1950	15.702.851	7.709.767	7.993.084	49,1	50,9	75,0%
	1960	18.895.089	9.392.455	9.502.634	49,7	50,3	68,1%
	1970	21.914.075	10.694.272	11.219.803	48,8	51,2	61,5%
	1980	25.091.950	12.423.232	12.668.718	49,5	50,5	56,1%
	1990	23.146.684	11.359.494	11.787.190	49,1	50,9	41,0%
	2000	23.797.653	11.919.132	11.878.521	50,1	49,9	35,1%

Bu dönemin tarıma dayalı büyümede ve dış yardımların sağlanmasında Marshall yardımı ile ülkeye ilk gelen yenilik traktörler olmuştur. Ülkede Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında önem atfedilen demiryolları da yerini dış pazarlardan otomotiv sektörüne yer açmak amacıyla karayollarına bırakmıştır. Bununla birlikte köyler gerçek anlamda şehirlere bağlanmıştır. Bu bağlanma da nüfus istatistiklerinde görülen göç olgusuna yer açmıştır (Zürcher, 2000: 325 - 327).

Tüm yatırımlar ve politikalar ışığında Türkiye'nin ekonomik bağlamda dünyadaki yeri yıllar içerisinde gelişme göstermiştir (Tablo - 21).

Tablo - 21 Dünyada ve Türkiye'de Kişi Başına Gelir (Pamuk, 2017: 210, 248)

	Kişi Başına Gelir			Kişi Başına Gelirin Yıllık Artış Hızı (%)	
	1913	1950	1980	1913 - 1950	1950 - 1980
Batı Avrupa	3.460	4.570	13.150	0,8%	3,6%
ABD	5.300	9.550	18.600	1,6%	2,2%
Gelişmiş Ülkeler	3.960	6.250	14.900	1,2%	3,4%
Doğu Avrupa	1.700	2.100	5.800	0,6%	3,4%
Sovyetler Birliği	1.500	2.850	-	1,7%	-
Japonya	1.400	1.920	13.400	0,9%	6,7%
Çin	-	480	1.050	-	2,8%
Hindistan	-	620	940	-	1,4%
Güney Kore	-	850	4.100	-	5,4%
Ortadoğu	-	1.550	4.620	-	2,9%
Asya	700	720	1.500	0,1%	2,9%
Afrika	640	890	1.500	0,9%	1,8%
Güney Amerika	1.500	2.500	5.450	1,4%	2,6%
Gelişen Ülkeler	720	850	1.920	0,5%	2,7%
Dünya	1.500	2.100	4.500	0,9%	2,6%
Türkiye	1.150	1.600	4.750	0,8%	3,1%

Tablo - 19'da 1950/51 ile 1960/61 öğretim dönemleri arasında görülen okul sayılarındaki yüksek değişimin sebeplerinden biri bu dönemde hükümetin ilkokulların yapımına köylerde önem vermiş ve köylünün daha önce mecbur olduğu okul inşaatında çalışma zorunluluğunun kaldırılmış olmasıdır. Bir diğer önemli unsur da ortaöğretimde mesleki eğitime tarımsal gelişme ve yerli sanayi korunması kapsamında önem verilmesi olmuştur. Ayrıca dini eğitim veren okulların açılmış olması bu okulların hem artmasına hem de rağbet görmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda özel okullar da bu dönemde açılmaya başlanmıştır. Ortaöğretimde yaşanan sorun ise bu döneme değin liselerden çıkan öğrencilerin üniversite seçme oranları yüksek iken bu dönemde okul artışı sebebiyle yükseköğretim kurumları bu geçişi karşılayamayarak seçme - eleme yoluna gitmek durumunda kalmıştır. Eğitimde yaşanan diğer gelişmelerden biri de köy enstitülerinin ve halk evlerinin kapatılması ile yurtdışından gelen uzmanlarca eğitim sistemi ile ilgili raporlar hazırlanmasından da bahsetmek gerekmektedir (Tangülü, 2012: 389 - 410)(Tablo - 22).

Türkiye için bu dönem gelişen önemli olaylardan biri de uluslararası topluluklardan NATO'ya katılması olmuştur ve bunun sonucu olarak soğuk savaş döneminin gerçek çatışması Kore Savaşı'na da asker göndermiştir (Zürcher, 2000: 341). Ayrıca 6 - 7 Eylül olayları olarak anılan 6 - 7 Eylül 1955 tarihlerinde gerçekleşen bazı gayrimüslim vatandaşların ev ve iş yerlerine yapılmış saldırılar da

gerçekleşmiştir (Ortaylı, 2010: 128 - 133). Bu olayların başlangıcı ve de sebebi ise 1953 - 54 yılları aralığında İngiltere'nin yönetiminde olan Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılımı amacı ile Kıbrıs Türklerine karşı yapılan şiddet eylemleri olmaktadır (Alkin ve Alpay, 2017: 106). 1954 - 1958 yılları arasında Balkanlardan gelen göç dalgasının da ekonomik ve sosyolojik yapıda değişimlere yol açmıştır. Türkiye bu dönemde ayrıca 1956 ve 1958 ekonomik krizlerini ve de 1958 devalüasyonunu (kur ayarlamasını) ya da diğer adı ile 4 Ağustos kararlarının sonucunda oluşan ekonomik gelişmeleri atlatmıştır. Bunlar sonucunda da Dünya Para Fonu (IMF) ile ilişkiler başlamıştır. IMF önderliğinde bir istikrar politikası izlenmesi zorunlu olmuştur. Bu kararların ekonomi üzerindeki etkileri de şu şekilde sıralanmak mümkündür:

- Kredilerin yani para arzının azalması yolu seçilmiştir bu da sonuç olarak sanayi - ticaret - tarım hayatını doğrudan etkilemiştir.
- Dövizdeki kur yükselişi ile 1958 yılında sanayi üretimi azalmış, ardından kurun düzenlenmesi ile ithalat bir miktar arttığından 1959'da artış eğilimine geçmiştir.
- Kamu harcamaları kontrol altına alınmış olmasına rağmen diğer göstergelerdeki bozulmalardan dolayı bütçe dengesi kurulamamıştır (Yıldırım, Kantarcı, 2018: 93 - 96).

Tablo - 22 Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı ("İstatistik Göstergeler", 2010: 77)

Öğretim Yılı	İlkokul	Genel Ortaokul	Genel Lise	Mesleki ve Teknik Okullar	Yükseköğretim Kurumları
1950/'51	93	168	252	163	730
1951/'52	94	170	242	153	728
1952/'53	95	174	306	144	738
1953/'54	98	182	314	157	686
1954/'55	101	208	316	168	802
1955/'56	106	232	272	175	925
1956/'57	110	270	292	185	926
1957/'58	113	301	309	190	956
1958/'59	116	325	316	193	968
1959/'60	117	357	328	195	1103
1960/'61	117	391	390	204	1187
Oran	79,50%	43,00%	64,60%	79,90%	61,50%

2.2.4. 27 MAYIS DÖNEMİ

Bu dönemin temel meseleleri askeri müdahalelerdir. Dönem başında ve sonunda 2 askeri darbe ve dönemin merkezinde bir muhtıra ile 3 askeri müdahale ile sosyoekonomi etkilenmiştir. Bu dönemdeki 27 Mayıs askeri müdahalesi, 12 Mart 1971 askeri muhtıra, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi olmuştur. 27 Mayıs müdahalesi diğer ikisinden farklı olarak emir - komuta zinciri altında yapılmamıştır.

12 Mart muhtırası ise direkt müdahale olmaması, yönetime el konulmaması sebebiyle farklılaşmaktadır. 12 Eylül ise sadece ülkede değil tüm dünyada yankı uyandırmıştır. Uygulamaları, emir komuta zinciri olarak tam anlamıyla bir askeri darbe olmak ile birlikte sistemsel tikanıklıkların sonucunda oluşmuştur (Ortaylı, 2010:134 - 157).

Bu müdahalelerin sebepleri ise ağırlıklı ekonomik koşullar, bunun gölgesi altında değişen sosyolojik yapının getirdiği olaylar, dış dünyadaki akımların da etkileri olmaktadır. 27 Mayıs 1960 sabahı saat üçte askeri bir komitenin ülke yönetimini ele aldığını dönemin albaylarından Alpaslan Türkeş'in okuduğu bildiri öğrenen Türkiye yeni bir güne ve döneme başlamıştır. Bu bildiriye takip eden ana olaylar zinciri ise bir anayasa oluşturulması, yönetimde bulunan siyasilerin yargılanıp, mahkûm edilmeleri ve Başbakan Adnan Menderes, Dış işleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm ile cezalandırılmaları olmuştur (Zürcher, 2000: 351 - 362). Bu dönemin ardından gelen ekonomik döneme ise farklı kaynaklarda Planlı Karma Ekonomi (Eğilmez, 2018: 144), Planlı Ekonomi (Alkin ve Alpay, 2017: 119) ya da Planlı Kalkınma (Kalaycı, 2018: 101) dönemleri denmektedir. Buna göre 20 yıllık bir süreci kapsayan dönemde 18 hükümet görev yapmıştır. Bir yönetimin görev süresi yaklaşık 1,1 yıl olmaktadır (Tablo- 23).

Tablo - 23 Planlı Kalkınma Dönemleri Hükümet Başkanları (Kalaycı, 2018: 103)

	I. KP (1963 - 67)	II. KP (1968 - 72)	III. KP (1973 - 77)	IV. KP(1979 - 83)
TC Hükümeti; Başbakan (Görev süresi, siyasal partisi)	27. Hükümet; İ. İnönü (1962 - 63; CHP) 28. Hükümet; İ. İnönü (1963 - 65;CHP) 29. Hükümet; S.H.Ürgüplü (1965;AP) 30. Hükümet; S.Demirel (1965 - 69; AP)	31. Hükümet; S.Demirel (1969 - 70; AP) 32. Hükümet; S.Demirel (1970 - 71; AP) 33. Hükümet; N.Erim (1971; Milli Birlik) 34. Hükümet; N.Erim (1971 - 72; Milli Birlik) 35. Hükümet; F.Melen (1972 - 73; Geçici)	36. Hükümet; N.T. Talu (1973 - 74; Geçici) 37. Hükümet; B.Ecevit; (1974; CHP) 38. Hükümet; S.Irmak (1974 - 75; Geçici) 39. Hükümet; S.Demirel (1975 - 77, AP) 40. Hükümet; B.Ecevit (1977, CHP) 41. Hükümet; S.Demirel (1977 - 78, AP)	42. Hükümet; B.Ecevit (1978 - 79, CHP) 43. Hükümet; S.Demirel (1979 - 80, AP) 44. Hükümet; B.Ulus (1980 - 83, Askeri Yönetim)

Ekonomik Kalkınma Planları; 1963 - 67 birinci, 1968 - 72 ikinci, 1973 - 77 üçüncü ve 1979 - 83 dördüncü kalkınma planlarının yapıldığı ya da uygulandığı

dönemler olmaktadır. Bu planlar toplamda 20 yılı kapsamakta olup kamu sektörünün uygulayıcısı özel sektörün ise yol göstericisi olmuştur. Ana hedefleri ise para ve fiyat istikrarını sağlamaktır (Kalaycı, 2018: 103). Bu amaç için de Devlet Planlama Teşkilatı 1961 yılında kurulmuştur (Alkin ve Alpay, 2017: 125).

Enflasyon, belli bir grup malı fiyatlarında süreklilik arz eden artışlar olarak tanımlanmaktadır (Eğilmez, 2012: 112 - 113). Ekonomik istikrar, fiyat endeksi olarak o dönem kullanılan "enflasyon" göstergesi Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) ve Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) ve değişim yüzdelerine bakılmaktadır. Bu değişimler yılbaşından yılsonuna ürünlerdeki fiyat değişimlerini ifade etmektedir. Tüketici fiyatları endeksi direkt tüketicinin alım yaptığı ürünler olup, toptan eşya fiyatları endeksi de dolaylı olarak tüketicinin alım yaptığı üreticinin direkt alım yaptığı ürünlerdir ki toptan eşya fiyatları endeksi artık yerini üretici fiyatları endeksine bırakmıştır (Şahin, 2008: s.y.)(Tablo - 24).

1963 - 1972 yılları aralığındaki iki kalkınma planı enflasyon açısından istikrarlı bir görünümündedir. "İthal ikameci"; ithal etmektense yerine geçecek ürünlerin yurtiçinde üretilmesi ana fikri ile yola çıkılan kalkınma planlarında 1963 - 73 yılları aralığında büyüme oranı ortalama %7 olmuş bunu sanayi sektörü yüklenmiştir.

Tablo - 24 Enflasyon Oranları ("İstatistik Göstergeler", 2010: 554)

Yıl	TÜFE endeks	TÜFE değişim (%)	TEFE endeks	TEFE değişim (%)	Yıl	TÜFE endeks	TÜFE değişim (%)	TEFE endeks	TEFE değişim (%)
1960	861	7,4	1.189	5,3	1971	1.743	21,8	2.274	15,9
1961	873	1,3	1.223	2,9	1972	2.010	15,3	2.683	18
1962	906	3,8	1.293	5,7	1973	2.327	15,8	3.233	20,5
1963	965	6,5	1.347	4,2	1974	2.686	15,4	4.200	29,9
1964	972	0,8	1.363	1,2	1975	3.196	19	4.624	10,1
1965	1.037	6,7	1.474	8,1	1976	3.720	16,4	5.345	15,6
1966	1.094	5,5	1.545	4,8	1977	4.558	22,5	6.633	24,1
1967	1.163	6,3	1.662	7,6	1978	6.987	53,3	10.123	52,6
1968	1.211	4,1	1.715	3,2	1979	11.318	62	16.591	63,9
1969	1.280	5,7	1.839	7,2	1980	22.795	101,4	34.377	107,2
1970	1.431	11,8	1.962	6,7					

Sanayideki büyüme oranı 1963 - 71 arasında %9, tarım ise %4'te kalmıştır. Yurtiçi tasarruf oranlarındaki artış istenileni karşılamadığından ve de tarımdan çıkar sağlayan grupların planlamaya karşı oluşlarından bu kalkınma ithalata bağımlı hale gelmiştir. Bu durumun sosyolojik etkilerinden biri "sosyal güvenlik" alanında gerçekleşmiştir. Sosyal Sigortalar Kurumu, grev, sendikal haklar, Bağ - Kur bu dönemde kurulup, düzenlenmiştir. Bir diğer etki de eğitim alanında olmuştur. 1960

sonrası bu dönemde sosyal bilimler okuyan yüksek öğrenim kurumlarındaki öğrenci oranı %32'den %28'e düşerken sanayileşme hamlesi ile 1950'lerde liselerin meslek ve teknik gelişiminde görüldüğü gibi üniversitelerde de mühendislik öğrencisi %23'ten özel okulların da etkisiyle %52'ye çıkmıştır (Özden, 2009:342 - 348).

Dönemin sosyolojik olaylarında ağırlık öğrenci oluşumları ya da hareketleridir. Üç askeri müdahalenin hazırlayıcıları, hızlandırıcıları ya da sebep, sonuçları olan özellikle yüksek öğrenim çatısı altındaki gösteriler, gruplaşmalar gelmektedir (Ortaylı, 2010: 154). Dönemin gösteri, suikast, yaralanmalı ya da ölümlü olaylarında ilk olay 1964 yılında İsmet İnönü'ye yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan suikast girişimidir (Gülen, 2012: s.y.). Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ziyaretinde Amerika Büyükelçisinin aracının ateşe verildiği Komer Olayı da 1969 yılında gerçekleşmiştir (Aydın ve Taşkın, 2014:164). Ermeni terör örgütü ASALA 1973'te Los Angeles'te Türk Başkonsolosluğuna yaptığı saldırı, 1950'ler ve 60'larda da siyasi sorun oluşturan Kıbrıs için 1974'te askeri hareket yapılması da Türkiye'nin dış dünyadaki sorunları olmuştur (Zürcher, 2000: 400 - 404). Öğrenci gruplarının çatışmaları yanı sıra evlere ya da kahvehanelere yapılan saldırılar ya da baskınlar yanı sıra öldürülen akademisyen, bürokrat ya da siyasetçiler de mevcuttur. Toplumsal olaylar dâhilinde Maraş ve Çorum olayları da sayılmaktadır (Aydın ve Taşkın, 2014: 299 - 315).

Bunlar dışında 1961 yılında başlayan Almanya'ya işçi gönderimi, 1966 yılında Türkiye'nin ilk yerli otomobilini imal etmesi, yine aynı yıl köyden kente göç akını ile başlayan gecekondulaşmanın getirdiği kaçak yapılaşmayı kayıt altına almak amacıyla yasa çıkarılması konuları da diğer toplumsal gelişmelerdir (Alkin ve Alpay, 2017: 119 - 153).

2.2.5. 12 EYLÜL DÖNEMİ

12 Eylül 1980 sabahı askeri müdahale ile uyanan Türkiye uzun zamandır ekonomik, siyasal ve sosyolojik olaylar etkisi altındadır. Bu müdahalenin ardından gelen ceza bilançosu ise şu şekildedir:

- 1.683.000 kişi fişlendi, 650.000 kişi gözaltına alındı.
- 210.000 davada 230.000 kişi yargılandı.
- 517 kişiye idam cezası verildi, 50 kişi asıldı.
- 71.000 kişi irtica ve komünizm propagandası suçlamasıyla, 98.404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı.
- 50.000 üzerinde kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı. 14.000 kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. 30.000 kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.

- Yaklaşık 300 kişi gözaltındayken öldürüldü. 171 kişi işkenceden öldü.
- 927 yayın, 189 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı. 23.677 derneğin faaliyeti durduruldu.
- 3.854 öğretmen, 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi. 400 gazeteciye 3.315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. 31 gazeteci cezaevine girdi. 300 gazeteci saldırıya uğradı. 3 gazeteci silahla öldürüldü. Gazeteler 300 gün yayın yapamadı. 13 büyük gazete için 303 dava açıldı.
- Cezaevlerinde 229 kişi yaşamını yitirdi. 388.000 kişiye pasaport verilmedi.
- 16 Eylül 1980'de grev yasağı üzerine grevdeki 51.000 işçiye işbaşı yaptırıldı.
- 3 Aralık 1980'de 18 yaşından küçüklere verilecek idam cezaları yaşam boyu hapis cezasına çevrilmesi yasanı emredici hükmü olmasına karşın 17 yaşında Erdal Eren asılarak idam edildi.
- 15 Ekim 1981'de tüm siyasal partiler kapatıldı (Mütercimler, 2016: 216 - 217)."

Askeri darbenin hemen öncesi ise ekonomi politikaları açısından önemli bir döneme girilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yılları ve 1950'lerdeki gibi ekonomide liberalleşme, değişen dünyaya uyum ve açılım için IMF istikrar politikalarına dönüşmüştür.

1961 yılında başlayan IMF - Türkiye borç ilişkileri yıllar içerisinde devam etmiştir (Tablo - 25).

Tablo - 25 Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Anlaşmalar (Çörtük, 2006: 46)

Tarihi	Süresi	Türü	Tutar (Mil. SDR)	Kullanım (Mil. SDR)
01.01.1961	12	Stand - by	37,50	16,00
30.03.1962	9	Stand - by	31,00	15,00
15.02.1963	11	Stand - by	21,50	21,50
15.02.1964	11	Stand - by	21,50	19,00
01.02.1965	12	Stand - by	21,50	-
01.02.1966	12	Stand - by	21,50	21,50
15.02.1967	11	Stand - by	27,00	27,00
01.04.1968	9	Stand - by	27,00	27,00
01.07.1969	12	Stand - by	27,00	10,00
17.08.1970	12	Stand - by	90,00	90,00
24.04.1978	24	Stand - by	300,00	90,00
19.07.1979	12	Stand - by	250,00	230,00
18.06.1980	36	Uzatılmış Fon Kolaylığı	1.250,00	1.250,00
24.06.1983	12	Stand - by	225,00	56,20
04.04.1984	12	Stand - by	225,00	168,70
08.07.1994	14	Stand - by	610,50	460,50
22.12.1999	36	Stand - by	15.038,40	15.038,40
21.12.2000	12	Ek Rezerv Kolaylığı	5.784,00	5.784,00
04.02.2002	36	Stand - by	12.821,20	11.914,00
11.05.2005	36	Stand - by	6.662,04	1.665,51

Ülkelerin Özel Çekme Hakları olan SDR kısaca IMF içerisindeki oranlarına göre altın ve dolar bileşiminde bir birim olarak kullanılan para çekme - kredi kullanma hakları tanır. Aynı zamanda Stand-by kredi anlaşmaları, Uzatılmış Fon

Kolaylığı, borcunu ödeyemeyen ülkelerin borç yapılandırması, Ek Rezerv Kolaylığı, ani krizlerde SDR kredi kullanımı olmaktadır (Çörtük, 2006: s.y.). 1961 - 2005 yılları aralığında yaklaşık 40 yıllık ilişkide 20 kredi anlaşması yapılmış olup borç alma süreci ortalama 2 yıla tekabül etmektedir. 1980'de görülen yüksek kredi ve Stand-by dışı Uzatılmış Fon Kolaylığı anlaşması ise Türkiye'nin artık önceden gelen borçları ödeyemeyecek duruma gelmesinden kaynaklanmaktadır (Alkin ve Alpay, 2017: 158).

Ana ilkeleri ile 24 Ocak kararları da bu istikrar politikası ve kredi anlaşması doğrultusunda ya da öncesinde alınmış düzenleme tedbirleridir. 24 Ocak Kararları ana ilkeleri şunlardır:

- " - Ekonominin yönetiminde karar bütünlüğü ve tutarlılık sağlamak için mikro düzeyde önlemler almak yerine makro düzeyde tutarlılık aranmalıdır.
- Enflasyon kontrol altına alınmalı bunu için para ve kredi politikası dikkatlice izlenmeli, kamu finansman açığı zaman içinde eritilmeli ve Kamunun/Hazinenin Merkez Bankası'ndan borçlanması kontrollü olmalıdır.
- Atıl kapasiteleri yükseltecek yeni yatırımlar yapılmalıdır.
- İhracat artışı hızlı biçimde sağlanmalı ve bunun için ilave önlemler yanında esnek kur politikası izlenmelidir.
- Yurt içi tasarruf artışı sağlanmalı ve bunun için gerçekçi faiz politikası izlenmelidir.
- Yurt içi tasarruf açığını destekleyecek biçimde ve aynı zamanda yeni yatırımların ve istihdamın artması için yabancı sermayeyi özendirici tedbirler alınmalıdır (Demirel, 2018: 125)."

Tablo - 26 Türkiye'nin Dış Borçları (Eğilmez, 2018: 150)

Yıllar	Dış Borç (Milyar USD)	Dış Borç / GSYH (%)	Yıllar	Dış Borç (Milyar USD)	Dış Borç / GSYH (%)
1983	18	30	2001	114	58
1984	21	35	2002	130	56
1985	26	38	2003	144	47
1986	32	43	2004	161	41
1987	40	47	2005	170	35
1988	41	45	2006	208	39
1989	44	41	2007	250	38
1990	49	32	2008	280	38
1991	52	35	2009	268	44
1992	59	37	2010	292	40
1993	71	39	2011	304	39
1994	69	52	2012	339	43
1995	76	44	2013	390	41
1996	79	43	2014	402	43
1997	84	44	2015	396	46
1998	96	36	2016	405	47
1999	103	42	2017	438	52
2000	119	45	III.Çeyrek		

Bu dönemde ekonomik sistemlerde değişiklikler, finans sektöründe serbestleşme ve ülkedeki gibi dışa açılım başlaması, ithal ikamesinin yerini dış rekabete bırakması, özelleştirme de önemli bir gelir unsuru olarak gerçekleşmiştir (Pamuk, 2017: 265 - 268). Türkiye'nin bu dönemden başlayarak dış borç yükünün kamu kesimi ve özel sektör toplamında milli gelire oranı da değişmiştir (Tablo - 26).

Dönemin yatırım hamlesi de Atatürk Barajı ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) olmuştur. 70'lerde sulama ve enerji hamlesi olarak düşünülüp hayata geçirilmiş olup, bu dönemde sosyoekonomik bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir. Yine bu dönemde toplu konut yasası, katma değer vergisi ve sosyal dayanışma ve yardımlaşma fonu da ekonomik ve sosyolojik gelişmelerdendir (Alkin ve Alpay, 2017: 164 - 175). 1985 yılında şimdiki ismiyle Borsa İstanbul (2019), o dönem için İstanbul Menkul Kıymetler Borsası olan İMKB açılmıştır.

60'lar ve 70'lerde öğrenci hareketleri, özgürlük akımları dönemlerine damga vurduğu gibi, 80'ler dönemine de dünyada da başlayan neo - liberal akım, dışa açılım, küreselleşme damgasını vurmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin eğitim hayatındaki etkilerinde üniversite ön plana çıkmıştır. Kalkınma planları sadece ekonomik bağlamda olmamıştır. Bu planların eğitim içerikleri de 80'li yıllarda ve sonrasında planlanmıştır. 1981 yılında 2547 sayılı kanun ile Yükseköğretim Kanunu ile 1975 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) yeniden kurulmuş ve yapısı düzenlenmiştir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar olan vakıflara da üniversite kurma imkânı sağlanmıştır. 1984 yılında kurulan Bilkent Üniversitesi vakıf üniversitelerinin ilki olmuştur. Bu değişikliklerden sonra yükseköğretim kurumları 5 başlıkta toplanmıştır.

1. Üniversiteler,
2. Akademiler,
3. Bakanlıklara bağlı 2 yıllık meslek yüksekokulları ve konservatuarlar,
4. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı 3 yıllık (1979'da bir kısmı 4 yıla çıkarılan) eğitim enstitüleri,
5. YAYKUR adı altındaki bu dönemin uzaktan ve açık eğitim veren okulları (Hız, 2010: 61 - 62).

2547 sayılı kanun ile ayrıca 1974 yılında talep fazlası ile karşılaşıldığından yükseköğretim kurumları için tek merkezden seçme sınavı getirilen sistem yeniden

düzenlenerek Üniversitelerarası Kuruldan alınıp Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi kurularak ona devredilmiştir (ÖSYM, t.y.).

Tablo - 27 Eğitim Harcamaları - GSYH Oranı (Toprak, Ağcakaya, Gül, 2016: 142)

Yıllar	(1) GSYH (Cari Fiyatlarla, Bin TL)	(1a) 1998 Fiyatlarıyla GSYH (%)	(2) MEB Bütçesi Harcama (Bin TL)	(3) YÖK + Üniversite Bütçeleri Harcama Toplamı (Bin TL)	(4) (2+3) Toplam Kamu Eğitim Bütçesi (Bin TL)	(4/1) Toplam Kamu Eğitim Bütçesinin GSYH'ya Oranı
1980	7.031	- 2,4	121	32	153	2,2
1985	47.177	4,2	506	168	674	1,4
1990	528.369	9,3	9.988	2.855	12.843	2,4
1995	10.434.647	7,2	152.612	58.189	210.801	2,0
2000	166.658.022	6,8	3.460.792	1.256.307	4.717.099	2,8
2005	648.931.712	8,4	14.862.507	4.989.366	19.851.873	3,0
2010	1.098.799.348	9,2	30.413.334	10.389.319	40.802.653	3,7
2014	1.747.362.377	2,9	53.958.739	18.656.726	72.615.465	4,2
2015 (Tahmini)	1.945.000.000	4,0	62.218.101	21.469.253	83.687.354	4,3

Kalkınma planları içerisinde de eğitimin diğer alanları için çalışmalar yapılmıştır. Dördüncü Kalkınma Planı'nın içerisinde kalan dönem, 80'lerin başında askeri müdahale sonrası kurulan hükümet, eğitim için planlamada özellikli görüşler ya da planlamalar belirtmemiştir. Beşinci Kalkınma Planı'nın, okul öncesi eğitimin artırılması, ilkokulların çoğaltılması, özel eğitim merkezlerine önem verilmesi ve orta öğrenimde meslek edindirmenin ya da seçimin oluşturulması başlıkları mevcuttur. Bu dönemde 7 - 11 yaş aralığındaki gurubun tamamının eğitim içerisinde bulunması önemli gelişmelerdendir (Şahin ve Çağlar Özteke, 2003: 188 - 194).

2.2.6. 90'LI YILLAR

90'lı yıllar Türkiye'nin ve dünyanın 80'lerde başladığı dışa açılım, küreselleşme, serbestleşme ve sonlarına doğru teknolojik değişimlerin hız kazandığı ve arttığı bir dönem olmaktadır. McLuhan'ın da dediği gibi "Global bir köy" haline gelen dünyada teknoloji ve dolayısıyla finansal sistemler bu yıllarda büyük gelişmeler göstermiştir. Türkiye'nin 90'lı yıllarında siyaset, kısa süreli koalisyon hükümetleri ile aynı isimler etrafında; ekonomi, IMF, enflasyon, bütçe açıkları, borçlar, krizler ile; toplum, terör ile; medya, özelleşen televizyon ve radyo yayıncılığı dolayısıyla değişen algı yönetimi ile; eğitim de sistem denemeleri ile geçmiştir.

Ekonomik görünüm açısından bu yıllar geçmiş yıllardan gelen sorunlu ekonomik yapı dolayısıyla sağlam temeller üzerinde olmadığından krizler ve de sarsılmalar ile geçmiştir. Dönemin önemli olayları; 1990 yılında ülke coğrafyası

yakınında yaşanan Körfez Krizi'nde ABD ve Irak arasındaki çatışma dolayısıyla petrol fiyatlarında değişimler oluşturmuştur. 1994 yılındaki iç ekonomik kriz, 1997 yılında yaşanan Asya Krizi'nin ülke içinde etkileri ve son olarak 1999 yılında yaşanan deprem sonrası siyasi kriz ile gelen ekonomik krizler olmuştur (Pamuk, 2017: 281 - 283). 90'lı yılların büyüme, enflasyon, döviz kuru artışı ve talebi, borç oranları ve artışları, faizlerin durumu dönemin krizlerini göstermektedir (Tablo - 28). Bu göstergelerin tamamına bakıldığında bozulan bir ekonomik yapıya işaret etmektedir. Örnekle göstergelerden yüksek faiz iç yatırımların azalmasına sebep olmuştur. Bir diğer gösterge olarak enflasyon bu tabloda TÜFE ile ifade edilen artışlardır ki bu da toplumda alım gücünde ve tasarruf yapılarında düşüşe tekabül etmektedir. Döviz kurlarında oluşan değişimler de ülke para birimlerindeki değer düşüşü olarak görülmektedir. GSYİH da ülkede üretilen ürünlerin değerlerindeki azalışa işaret etmektedir. Net borç stoku olarak ifade edilen gösterge de ülkenin kamu ve özel kesimlerinin iç ve dış borçlanmalarını ifade etmekte olup bu dönem boyunca da artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo - 28 Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri (Çetin, 2018: 154)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GSYİH											
Büyüme Oranı	9,3	0,9	6	8	- 5,5	7,2	7	7,5	3,1	- 4,7	7,4
TÜFE(%)	60,3	66	70,1	66,1	106,3	93,7	82,3	85,7	84,6	64,9	54,9
Faiz Oranları	51,9	109,6	97,8	90,3	150,6	136,	143,6	119,2	115,7	96,6	37
Döviz Kuru											
Değişimi(\$)	22,9	60	64,6	59,8	171,6	53,6	77,7	86,5	71,8	60,9	49
Kamu Kesimi											
Denges/GSYH	- 7,6	- 11,3	- 12,4	- 13,1	- 10,2	- 6,4	- 13,2	- 13,1	- 15,9	- 24,5	- 19,3
Faiz Dışı											
Denge	- 3,6	- 6,2	- 7	- 5,6	- 0,2	2,7	- 1,2	- 2,1	0,5	- 2	2,8
Kamu Borç											
Stoku/GSYİH	28,8	35,2	35,7	35,1	44,7	41,3	46,5	42,9	44,5	61,7	59
Net Borç Stoku	-	-	-	9,4	14	12,3	20,7	20,8	24,5	41,4	39,1
Cari İşlemler											
Açığı/GSYİH	- 1,7	0,1	- 0,6	- 3,6	2,2	- 1,5	- 1,3	- 1,3	1,1	- 0,9	- 4,9
Gayrisafi Dış											
Borç/GSYİH	32,6	33	34,8	36,9	50,1	42,4	45,3	47	51,2	55,6	57,1
Döviz Mevduat											
Milyar \$											
Cinsinden	7,4	10,2	12,4	13,7	15,6	20,5	24,4	26,8	30,6	34,1	37,7
Döviz Mevduat											
Toplam											
Mevduata											
Oranı	24,9	31,9	34,9	38	47,4	47,6	44,5	42,1	42,1	41,7	43,5

80'li yılları Başbakan olarak geçiren Turgut Özal'ın sivil hayattan gelen ilk cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısıyla göreve gelen 47. Hükümet, 1990 yılında iş başındadır. Bu hükümet, iktidardaki partinin genel başkanının değişmesi ile 48.

Hükümete evrilir. 1991 yılının sonunda erken seçime gidilir, 49. Hükümet ise koalisyon olarak kurulur. Bu koalisyonun 2. yılının ardından cumhurbaşkanının vefatı dolayısıyla başbakan, cumhurbaşkanı seçilir ve dolayısıyla hükümet istifa eder. Doğru Yol Partisi'nde Süleyman Demirel'in yerine geçen Tansu Çiller, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak yine aynı parti ile 50. koalisyon hükümetini kurarlar. 1995 yılında ise görüşleri yakın olan SHP ile CHP birleşir ve dolayısıyla hükümet istifa eder. 51. Hükümeti Tansu Çiller'in partisi kurar, lakin güvenoyu alamaz ve düşer. 52. Hükümetin ömrü de yine başbakan Çiller tarafından bu kez CHP ile koalisyon oluşturarak seçimlere kadar yaklaşık 2 ay kadar sürer. Seçimlerin ardından hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Anavatan Partisi liderine sunmuş, ANAP - DYP koalisyonunda Bülent Ecevit liderliğindeki Demokratik Sol Parti dış desteğiyle kurulmuştur. Bu hükümet, güvenoyu almasına rağmen kabul ve ret oy oranlarının yakın olması dolayısıyla yapılan itiraz, ardından da ANAP lideri Mesut Yılmaz için verilen gensoru önergesi sebebiyle istifa ile sonlanmıştır. Cumhurbaşkanı bu kez hükümet kurma görevini Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan'a vermiştir. 54. Hükümet, Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi tarafından kurulmuştur. Bir yılın ardından DYP liderine başbakanlığı devretmek üzere istifa eden Erbakan'ın ardından Cumhurbaşkanının görevi ANAP liderine sunması ile sonlanmıştır. ANAP - DSP - DTP hükümeti kurulmuştur. 55. Hükümet olarak kurulan bu koalisyon da 53. Hükümet gibi başbakan hakkında gensoru dolayısıyla sonlanmıştır. 56. Hükümet için görev DSP lideri Ecevit'e verilmiştir. Bir kaç denemeden sonra azınlık hükümeti şeklinde kurularak seçimlere gidilmiştir. 90'lı yılların son hükümeti de bir koalisyon olarak Bülent Ecevit başkanlığında DSP - MHP ve ANAP tarafından kurulmuştur. 3 Kasım 2002 seçimlerine dek görevde kalmıştır ("Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri", 2003).

Tablo - 29 90'lı Yıllarda Türkiye'deki Hükümetler (TBMM Kütüphanesi, 2019)

No	Hükümet Adı	Yönetim Tarihleri
47.	Akbulut Hükümeti	(09.11.1989 - 23.06.1991)
48.	I. Yılmaz Hükümeti	(23.06.1991 - 20.11.1991)
49.	VII. Demirel Hükümeti	(21.11.1991 - 25.06.1993)
50.	I. Çiller Hükümeti	(25.06.1993 - 05.10.1995)
51.	II. Çiller Hükümeti	(05.10.1995 - 30.10.1995)
52.	III. Çiller Hükümeti	(30.10.1995 - 06.03.1996)
53.	II. Yılmaz Hükümeti	(06.03.1996 - 28.06.1996)
54.	Erbakan Hükümeti	(28.06.1996 - 30.06.1997)
55.	III. Yılmaz Hükümeti	(30.06.1997 - 11.01.1999)
56.	IV. Ecevit Hükümeti	(11.01.1999 - 28.05.1999)
57.	V. Ecevit Hükümeti	(28.05.1999 - 18.11.2002)

Bu dönemin en siyasi, sosyal ve ekonomik olgularından "28 Şubat" ve "99 Depremi" ve ardından gelen "2000 - 2001 Krizleri" bu hükümetlerin değişimlerinde rol oynamıştır.

"28 Şubat" olarak geçen siyasi olgu 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 yıllarındaki gibi bir askeri müdahaledir. "Post - modern" darbe olarak anılmaktadır. Diğer darbelerden farkı; 1960 ve 1980 darbeleri gibi fiziki, 1971 darbesi gibi fiili bir müdahale söz konusu değildir. Müdahalenin tek tarafı askeri unsur da değildir. Basın - yayın, üniversiteler, sendikalar, sermayedarlar, bürokrasi, yargı gibi birçok koldan gelen bir baskı sonucu 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında hükümet değişmeye zorlanmıştır (Mütercimler, 2016: 241 - 242). Sosyolojik ve siyasi olgulardan hareketler dönem içerisinde birçok farklı kesimden kişi "faili meçhul cinayetler" sonucu öldürülmüştür. Bu cinayetlerin içerisinde gazeteci, akademisyen cinayetleri de bulunmaktadır ("90'larda Ne Olmuştu", 2015). Bu dönemin simge olayları arasında yolsuzluk ve komplo kavramları ile birlikte anılan trafik kazası "Susurluk Kazası" ve 33 kişinin Sivas'ta yakılarak öldürülmesi "Madımak Olayı" olmuştur (Mütercimler, 2016: 245,251).

Terör ise 1980'li yıllarda kendini göstermeye başlayarak 90'lı yıllarda kayıplar, olaylar doğrultusunda artış göstermiştir (Tablo - 30). Bu bağlamda yıllar boyunca toplumsal ve ekonomik sıkıntılar oluşmuştur. Belli bir bölgede ağırlık kazanan olaylar o bölgenin kalkınamaması yanı sıra toplumda rahatsızlığa yol açtığı gibi, diğer bölgelerde de algı farklılıkları ile sorun teşkil etmiştir. En önemli kısmı ise kaybedilen canlar olmaktadır.

Tablo - 30 PKK Teröründe Kayıp Sayıları ("26 yılın kanlı bilançosu", 2010)

Yıllar	Şehit Personel	Hayatını Kaybeden Vatandaş	Olay Sayısı	Yıllar	Şehit Personel	Hayatını Kaybeden Vatandaş	Olay Sayısı
1984	26	43	-	1993	715	1.479	-
1985	58	141	-	1994	1.145	992	6.446
1986	51	133	-	1995	772	313	3.953
1987	71	237	-	1996	608	170	4.039
1988	54	109	-	1997	518	158	2.858
1989	153	178	-	1998	383	85	2.460
1990	161	204	-	1999	236	8	2.253
1991	244	233	-	2000	29	17	1.031
1992	629	832	-	Toplam	5.853	5.332	23.040

Eğitim politikası ve uygulamalarında, 90'lı yılların terör ve post - modern darbe unsurlarının etkileri görülmektedir. Refah - Yol hükümeti öncesinde bu dönemde tüm hükümetler ya da planlamalar okul öncesi eğitime, fırsat eşitliğine,

ilköğretimin önemine ve kesintisiz 8 yıllık eğitime önem vererek programlara dâhil etmiştir. 1991 - 1994 yılları aralığında ilköğretim okullarının yaygınlaştırılması, temel eğitim projesi ve taşınmalı ilköğretim uygulaması hedeflenmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Bir de yükseköğretimde 11 Temmuz 1992 tarihli karar ile eğitim yüksekokulları, eğitim fakültelerine dönüştürülerek tek çatı altında birleştirilmiştir (Şahin ve Çağlar Özteke, 2003: 194 - 206). 28 Şubat 1996 tarihli MGK toplantısında hükümete tavsiye niteliğinde alınan kararların 18 maddeden 3'ü direkt eğitime yöneliktir.

1. Eğitim politikalarına yeniden Tevhidi Tedrisat Kanununun ruhuna uygun bir çizgiye gelinmesi.
2. Temel eğitimin 8 yıla çıkarılması.
3. İmam - hatip okullarından ihtiyaç fazlasının meslek okullarına dönüştürülmesi; kökten dinci grupların kontrolünde olan Kuran Kurslarının kapatılarak, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda düzenlenmesi ("Rakamlarla 28 Şubat", 2014: 29). Bu sisteme bağlı olarak ilköğretimde ve ortaöğretimde değişiklik yapıldığı gibi yükseköğretime giriş sınav sisteminde de değişikliğe gidilmiştir ("Katsayıda asıl mağdur", 2008).

Türkiye'de iz bırakan "Gölcük Depremi" adıyla anılan felaket bu dönemde yaşanmıştır. 17 Ağustos 1999 (2018) tarihinde richter ölçeğine göre 7,5 büyüklüğünde 45 saniye süren bir deprem ülkenin kuzey batısını etkilemiştir. Resmi bilgilere göre hayatını kaybeden 17.480, yaralı olarak kurtulan 23.781, sakat kalan 505 kişi mevcuttur. Ekonomik olarak ülkenin üretim, lojistik gibi merkezlerinin olduğu bölgede gerçekleşmesinden dolayı da maddi etkileri de olmuştur (Aktürk ve Albeni, 2002: 6). Sosyolojik olarak ülkede travma etkisi oluşturan olay, yeniden yapılanma için harcanan maddi manevi enerjinin yanında halen devam eden bir kentsel dönüşüm süreci yaşanmasında da etkili olmuştur.

2.2.7. 2000'Lİ YILLAR

2000'li yılların başlangıcında siyasi bağlamda kısa bir süre 90'lı yılların etkisi görülmüştür. Ekonomik sarsıntıların etkisiyle 2002 yılı sonu itibariyle meclisin büyük bir bölümü değişmiştir. Sosyolojik olarak ise çok fazla değişkenin özellikle teknolojinin de bu dönemde hızlı gelişimi ile değişimini görülmektedir.

"2000'li yıllara 1990'lı yılların genel paradigmaları ile girilmiştir. Ancak bir farkla, Amerika önderliğindeki liberal Batı bloğu dünyayı tamamen kontrolü altına

almış, Orta Doğu'ya alabildiğince yerleşmiş, İslamcılara yönelik bakış açısında, 2001 saldırılarından sonra, yeni sınıflamalara gitmiştir... Diğer yandan Türkiye'de de AB'ye katılım süreci rüzgârı en güçlü şekilde estirilmiştir (Kaçmazoğlu, 2015: 47)."

Dönem 22 Kasım 2000 ve 19 Şubat 2001 ekonomik ve siyaset krizleri ile şekillenerek başlamaktadır (Uygur, 2001: 6 - 22). Ekonomik krizler oluşum biçimlerine göre ikiye ayrılmaktadırlar; reel sektör krizleri ve finansal krizler (Afşar, 2011: 146). Reel sektör krizleri işgücü piyasaları ile mal ve hizmet piyasalarındaki istihdam ve üretim miktarlarındaki ciddi daralmalar olarak ortaya çıkmaktadır (Yücel ve Kalyoncu, 2010). Finansal krizler ise reel ekonomi üzerinde büyük yıkıcı etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasalardaki çöküşlerdir (Taylor, 2009).

Bankalar arası piyasalarda faiz oranlarındaki yükselişler bu dönem krizlerinin bir yansıması olmaktadır. Normalden farklı dönemler gözlenmektedir (Tablo - 31). 9 Aralık 1999 tarihli IMF ile ortak uygulanan istikrar programındaki uygulamalar yerine getirilirken ilk etapta her şey yolunda gitmekte, bunu da ekonomik göstergeler teyit etmektedir (Alkin ve Alpay, 2017: 207). 2000 yılında gereğinden fazla değerlendirilen Türk Lirası dış ticaret dengelerini bozmaya başlayarak, kamu harcamaları ve bankacılık sistemindeki zayıflık ile birleştiğinde sorun kendini göstermeye başlamıştır. Kasım ayında zorlanma baş göstermiş, gerekli müdahaleler yapılmış olsa da tam anlamıyla çözüme gidilmemiştir. Bunun birkaç ay ardından yapısal düzenlemeler dolayısıyla ekonomi tabanlı siyasi sorunlar da açığa çıkınca kriz kaçınılmaz olmuştur. Yabancı para kurları Türk lirası karşısında birden ve aşırı değerlendirilmiş, bundan kaynaklı kamu borcu yükselmiş, bankalar ve şirketler iflas etmeye başlamıştır ve dolaylı olarak insanlar işsiz kalmıştır (BloombergHT, 2011; "Türkiye'deki Ekonomik Krizler", 2018). Kısa bir benzetme ile anlatılması da uygun olacaktır:

"2001 Krizi kalp krizine benzetilebilir. Ana damar (maliye politikası) neredeyse tamamen tıkanmıştı. Diğer büyük damarlarda (bankacılık) kapanma oranı oldukça yüksekti. Efor testlerinde yaygın kriz göstergeleri emaresi vardı... Krizden sonra hasta ameliyata alındı. Önce kapsamlı maliye politikası reformu yapıldı, ana damar tedavi edildi. Ardından bankacılık sistemindeki sıkıntılar giderildi. Sonra TC Merkez Bankası'nın bağımsızlığı sağlandı. Hasta iyileşti, ayağa kalktı. Hatta sonraki dalgalanmalara da oldukça direndi (Hakan Özyıldız, 2016)."

Bu benzetmede anlatılan durumlar da göstermektedir ki ülkenin ekonomi politikalarında değişimlere sebep olan 2001 Krizi sonraki dönemlerde oluşan kriz ya da sorunları önlememiş olsa da daha hafif atlatılmasına sebep olmuştur.

Tablo - 31 Bankalar arası Piyasada Gecelik Faiz Oranları (Uygur, 2001: 7)

		En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Standart Sapma
1999	Eylül	57,51	70,98	67,21	4,61
	Ekim	65,51	69,95	69,47	1,08
	Kasım	68,72	69,99	69,78	0,30
	Aralık	69,86	70,00	69,97	0,04
2000	Ocak	18,90	64,56	35,90	10,28
	Şubat	26,28	83,19	49,23	14,12
	Mart	26,38	68,07	39,08	8,95
	Nisan	18,90	45,87	36,16	6,62
	Mayıs	32,08	56,34	41,29	6,55
	Haziran	26,35	75,75	42,00	11,67
	Temmuz	13,60	38,83	25,97	5,08
	Ağustos	22,14	92,57	35,57	16,90
	Eylül	23,71	79,65	46,20	14,05
	Ekim	25,82	71,22	38,41	9,72
	Kasım	27,94	315,92	79,46	67,61
	Aralık	61,75	873,13	198,95	238,97
2001	Ocak	31,12	76,84	42,16	12,47
	Şubat	36,55	4.018,58	436,00	983,80
	Mart	80,00	96,55	81,89	4,05

Türkiye tarihinin en büyük krizi bu dönemin tüm siyasi partilerinin 2002 yılında yapılan seçimlerde parlamento dışında kalmasıyla sonuçlanmıştır. Yeni bir program hazırlamak amacıyla ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak ABD'de yaşayan Dünya Bankası çalışanı olan Kemal Derviş atanmıştır (Pamuk, 2017: 283 - 285).

Krizlerden kaynaklı dönemin ekonomik politikalarındaki bozulmalar, fiyat istikrarının sağlanmasında başta Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası olmak üzere tüm kurumları zorlamış ve koyulan hedefler doğrultusunda hareket etmeye çalışmışlardır. Gerçekleşme oranları da beklenildiği gibi olmamıştır (Tablo - 32).

Tablo - 32 TCMB Enflasyon Hedefleri (TCMB, t.y.)

Yıl	Hedef	Gerçekleşme	Yıl	Hedef	Gerçekleşme
2002	35	29,7	2011	5,5	10,4
2003	20	18,4	2012	5	6,2
2004	12	9,3	2013	5	7,4
2005	8	7,7	2014	5	8,2
2006	5	9,7	2015	5	8,8
2007	4	8,4	2016	5	8,5
2008	4	10,1	2017	5	11,92
2009	7,5	6,5	2018	5	20,3
2010	6,5	6,4	2019	5	-

Sosyolojik olgularda da öncelikle Türkiye'de internetin oluşumu ve gelişimi şu şekilde olmuştur:

"Türkiye'nin ilk internet ağı projesi, 1991 yılında ODTÜ ve TÜBİTAK tarafından başlatıldı. İlk internet bağlantısı ise 12 Nisan 1993 tarihinde ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı'na ait yönlendiriciler ve PTT'den sağlanan 64 Kbps kapasiteli kiralık hat kullanılarak gerçekleştirildi... 2000'de Türkiye'de '.com.tr' uzantılı alan adı sayısı, 200 bini geride bıraktı... 2011'e gelindiğinde, genişbant internet kullanıcısı 590 kat artarak 11 milyona ulaşmıştı ("Türkiye'de internet", 2014)."

2000'li yılların sosyolojik vurgusu ise insan hayatına 90'larda giren internet olmaktadır. Bu yıllarda çok daha hızlı bir eğri ile gelişim gösteren teknoloji aynı zamanda gün geçtikçe kolaylaşmış ve ucuzlamıştır. Dolayısıyla erişimi artmıştır. Teknolojinin erişimi ise bilgiye, kişilere, özel hayata ve birçok şeye erişimi de kolaylaştırmıştır. 2000 sonrası yükselen teknoloji aynı zamanda çok hızlı da değişim göstermiştir. 2004 - 2018 yılları itibariyle teknolojik aletlerin sahiplik ve/veya kullanım oranını gösteren Tablo - 33 değerlerine bakıldığında Masaüstü bilgisayara sahiplik oranı 2011 yılına kadar artış gösterirken bu yıldan sonra düşüşe geçmiş Taşınabilir bilgisayar ise rakamsal bazda geriden gelerek artışına devam etmiştir. Bu da daha kolay, hafif teknolojilerin daha büyük ve sabit olanların yerini aldığına işaret etmektedir. Taşınabilir bilgisayardaki sahiplik artışı da yerini akıllı telefonlara bırakmaktadır.

Tablo - 33 Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (2018)

Yıl	'04	'05	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18
Masaüstü bilgisayar	10,0	11,6	24,0	28,1	30,7	33,8	34,3	31,8	30,5	27,6	25,2	22,9	20,3	19,2
Taşınabilir bilgisayar	0,9	1,1	5,6	9,1	11,2	16,8	22,6	27,1	31,4	40,1	43,2	36,4	36,7	37,9
Tablet bilgisayar	-	-	-	-	-	-	-	-	6,2	-	-	29,6	29,7	28,4
Cep/Akıllı telefon	53,7	72,6	87,4	88,1	87,6	90,5	91,9	93,2	93,7	96,1	96,8	96,9	97,8	98,7
Sabit hatlı telefon	81,6	81,3	72,7	68,4	61,9	56,1	51,4	45,5	37,9	34,6	29,6	25,6	20,2	-
Diji. Foto./Kamera	-	-	16,9	20,0	20,4	23,8	27,8	27,1	28,1	27,2	23,4	20,6	18,5	-
DVD / VCD / DivX	-	-	40,6	42,6	42,7	40,6	40,5	35,0	30,6	29,2	25,0	20,4	17,8	-
Televizyon	92,2	97,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İnternete bağlan. TV	-	-	-	-	-	-	-	-	7,3	12,4	20,9	24,6	28,5	32,1

Teknolojik gelişimler aynı zamanda kültürel ve sosyal değişimlere de yol açmıştır. Bu etki ana tema sinemayı da izleme alışkanlıkları ya da film çekimlerinde kullanılan teknikler ya da sosyal medya etkilerinin kazandırdığı kişisel alışkanlıkların değişimi bağlamında olmuştur. Televizyon izleme alışkanlıklarının dahi değişmesi,

bilinçlenme gereksinimine yol açarak, eğitim ile medyanın birleşmesi sonucu "medya okuryazarlığı" dersleri olarak okullara girmektedir (Çakır; Koçer; Aydın, 2012: 1). 2006 yılında yayınlanan TÜİK raporuna göre toplumun eğlence ve kültür anlayışının da değişmesi sonucu neredeyse herkes televizyon izlemektedir. (Tablo - 34). Bu değişimler ağırlıklı olarak metropoller ya da büyük şehirlerde olmanın dışında, teknolojinin artık sınırları kaldırdığı bir dönemde tüm toplumlarda ağırlığını hissettirmektedir.

Tablo - 34 Eğlence, Kültür İstatistikleri ("Kültür İstatistikleri", 2006)

Faaliyet türü	Toplam	Katılan	Katılmayan
Faaliyet türüne göre referans ayında ev içi kültürel faaliyetlere katılım oranı			
Radyo dinlemek	100	66,7	33,3
Televizyon seyretmek	100	94,3	5,7
Kitap, dergi, gazete vb. okumak	100	63,7	36,3
Eğlence türüne göre referans ayında ev dışı eğlence faaliyetlerine katılım oranı			
Gezinti yapmak, kısa turlarla gezmek vb.	100	12,8	87,2
Piknik yapmak	100	10,3	89,7
Kermese, fuara, festivale vb. gitmek	100	2,4	97,6
Bar, disko, taverna vb. gitmek	100	2,3	97,7
Faaliyet türüne göre referans ayında ev dışı kültürel faaliyetlere katılım oranı			
Sinemaya gitmek	100	7,8	92,2
Tiyatro, bale, opera vb. gitmek	100	1,5	98,5
Konsere gitmek	100	2,7	97,3
Resim sergisi, müze vb. gitmek	100	1,3	98,7
Kütüphaneye gitmek	100	2,7	97,3

Kültür bağlamında ülke yapısında 1990 - 2000 yılı gösterge olarak alınıp 2010 yılından sonra her yılda kütüphane ve sinema salonlarındaki artış, gazete ve dergi çeşit ve basımlarında da düşüş gözlemlenmektedir (Tablo - 35).

Tablo - 35 Kültür İstatistikleri (2017)

Yıl	Halk kütüphanesi sayısı	Halk kütüphanesi kullanıcı sayısı	Sinema salonu sayısı	Sinema seyirci sayısı	Gazete/ dergi sayısı	Gazete/ dergi tirajı (Yıllık adet)
1990	914	18 748 495	354	19 233 976	-	-
2000	1 340	19 975 215	606	17 086 152	-	-
2010	1 136	19 280 441	1 834	35 787 380	6 459	2 571 694 304
2011	1 118	18 826 715	1 917	37 439 786	6 778	2 265 538 153
2012	1 112	19 545 940	1 998	39 002 190	7 109	2 308 507 847
2013	1 118	20 232 069	2 102	45 077 509	7 158	2 461 783 909
2014	1 121	20 787 765	2 170	55 378 716	7 120	2 274 530 479
2015	1 130	23 529 016	2 356	57 148 011	6 802	2 132 242 338
2016	1 137	23 266 599	2 483	55 260 600	6 265	1 705 225 264
2017	1 146	25 091 232	2 692	68 482 526	6 124	1 661 102 580

2000'li yılların eğitim faktöründe Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planları içerisinde tarihsel olarak 2001 - 2005 ile 2007 - 2013 yıllarında hedefler şu şekilde geçmektedir:

Sekizinci Kalkınma Planı: Eğitimde fırsat eşitliği, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkarılması, yabancı dille eğitim değil yabancı dilin etkili eğitimi, orta ve yüksek eğitimdeki mesleki eğitim alanının artırılması, yükseköğretim girişi sisteminde öğrenci bilgi ve kabiliyetine uygunluk sistemi, eğitim ve iş dünyasının entegrasyonu için "Meslek Standartları Sınav ve Belgelendirme Sistemi" oluşturulması, özel sektör payının eğitimde artırılması (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise eğitime daha geniş bir alan ayrılmıştır. Yine okul öncesi eğitim için toplumsal ve ebeveyn eğitimleri de katılarak planlama hedefleri, ilköğretimde okul terklerinin azaltılması amacıyla özellikle kırsal kesimde ve kız çocukları özelinde önlemler alınması, öğretmen açığı dolayısıyla yüksek öğrenim ve hizmet dağılımı dengesi oluşturulması, ortaöğretimde daha esnek bir yapı ile bölümler - alanlar arası geçişin esnekleştirilmesi, derslik mevcutlarının azaltılarak rahatlatılması gibi hedeflerden bahsedilmektedir. Yüksek öğrenim için de öğretim üyelerinin artırılması ve kalifikasyonu için yurtiçi yurtdışı yetiştirme programlarına devam edilmesi, özel eğitim için kaynaştırma programının devamı, yüksek öğrenimde burs, katkı payı koşullarının artırılması ve iyileştirilmesi, özel sektörün eğitim alanındaki payının artırılması, sınav odaklı yapının ailelerin de mali yükü düşünülerek düzenlenmesi, orta ve yüksek öğrenim hazırlık dershanelerinin okullaştırılmasına dönük teşvik sisteminin oluşturulup, uygulanması da diğer maddelerdir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018).

Genel bağlamda bu dönemde gelen politikalardan zorunlu eğitim, 4+4+4 sistemi olarak tabir edilen ilk - orta öğrenim sistemindeki değişiklik, yükseköğretim sistemindeki, özel eğitim sistemlerindeki ve de sınavlara hazırlık dershanelerinin dönüşümüne dair değişiklikler ana unsurlar olmuştur. Bunlara yönelik öğrenci, öğretmen, derslik, okul bilgileri de Tablo - 36'de görülmektedir. Göstergeler incelendiğinde okul öncesi öğrenci sayısında artış olmasına rağmen okullaşma oranı halen düşük seyretmektedir. En yoğun oranların ilköğretimde olması Türkiye Cumhuriyeti nüfus yapısı konusunda da gösterge olmaktadır. İlk ve orta öğretimde öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısındaki yoğunluğun azalması da

görülmektedir. 2007 - 2013 aralığında da yükseköğretim öğrenci sayısında yüksek oranda artış kaydedildiği görülmektedir.

Tablo - 36 Eğitim Göstergeleri (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018)

Gösterge	2002	2005	2007	2013	2018
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Okullaşma Oranı (%) (Brüt)					
Okul Öncesi	-	-	-	44,0	57,6
İlköğretim	99,5	95,7	96,3	107,6	99,7
Ortaöğretim	67,9	80,9	86,6	96,8	108,4
Yükseköğretim	23,4	30,6	36,6	74,9	107,4
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Öğretmen Sayısı					
Okul Öncesi	18.149	22.152	24.775	62.933	84.257
İlköğretim	372.687	401.288	402.829	551.802	637.026
Ortaöğretim	144.884	167.614	187.665	254.895	347.969
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Öğrenci Sayısı					
Okul Öncesi	253.513	434.771	640.849	1.077.933	1.501.088
İlköğretim	10.477.616	10.565.389	10.846.930	11.160.896	10.694.733
Ortaöğretim	2.579.819	3.039.449	3.386.717	4.995.623	5.689.427
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Derslik Sayısı					
Okul Öncesi	18.523	27.339	33.213	49.372	78.852
İlköğretim	265.602	286.290	307.511	359.504	437.945
Ortaöğretim	77.491	88.937	98.748	129.566	204.268
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı					
İlköğretim	28,0	27,0	26,0	19,6	16,5
Ortaöğretim	18,0	18,0	16,0	16,0	12,0
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı					
İlköğretim	39,4	36,0	34,0	30,0	24,0
Ortaöğretim	33,0	31,0	31,0	31,0	21,0
Yükseköğretim İstatistikleri					
Örgün Öğretim Öğrenci Sayısı	1.142.014	1.377.837	1.573.803	3.041.946	3.823.253
Toplam Öğretim Elemanı Sayısı	70.012	79.555	89.329	127.441	158.098
Öğr. Ele. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	16	17	18	24	24
Eğitim Bütçe İstatistikleri					
Eğitim Sektörü Yatırım Bütçesi (Bin TL)	9.956.958	20.053.889	27.942.326	62.724.139	120.290.015

Bu dönemin Milli Eğitim Bakanları sırasıyla;

- Erkan Mumcu (18.11.2002 - 14.03.2003)
- Hüseyin Çelik (14.03.2003 - 01.05.2009)
- Nimet Çubukçu (01.05.2009 - 06.07.2011)
- Ömer Dinçer (06.07.2011 - 24.01.2013)
- Nabi Avcı (24.01.2013 - 24.05.2016)
- İsmet Yılmaz (24.05.2016 - 10.07.2018)
- Ziya Selçuk (10.07.2018 - Göreve devam etmekte) şeklinde oluşmuştur (MEB, t.y.). Tek bir partinin yönetimde olduğu süre içerisinde eğitim alanındaki değişimi göstermektedir.

2.2.8. 2013 - 2018 YILLARINDA TÜRKİYE SOSYOEKONOMİSİ

2013 yılı ekonomik, sosyolojik, teknolojik, eğitimsel, sinemasal ya da daha geniş olarak kültürel alanlarda hızlı değişimlerin yaşandığı bir dönem olmaktadır. Ekonomi kavramı bu dönemde 'yeni ekonomi' bağlamında değişmiştir. Ekonomi artık para olgusu dışına çıkmaktadır. Bilgi, dijitalleşme, sanallaşma molekülleşme, entegrasyon - iletişim, aracısızlaşma, sektörel değişimler, inovasyon, bütünleşme, küreselleşme, hız, çatışma kavramlarını da içermektedir (Bayraç, 2003: 50 - 53). Ekonomi içerisinde oluşan ve gelişen kavramlar çerçevesinde sektörel değişimler de yaşanmıştır. Bazı sektörler anlamını yitirirken bazıları oluşmuş bazıları da gelişmiştir. Bu da toplumsal açıdan eğitim, istihdam verilerini etkilemektedir. İktisadi faaliyet kollarının 2013 ve 2017 yıllarında Türkiye GSYH içerisindeki durumu görülmektedir (Tablo - 37). En çok artış idari ve hizmet destek alanında olmuş, GSYH içindeki oransal olarak en yüksek sektörler ise sırasıyla imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, inşaat, ulaştırma, gayrimenkul ve tarım yer almaktadır.

Tablo - 37 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH (2018)

	Gayrisafi Katma Değer		
İktisadi faaliyet kolları	2013	2018	Artış
Gayrisafi yurtiçi hâsıla	1.809.713.087	3.724.387.936	106%
Sektör Toplamı	1.585.325.082	3.335.213.229	110%
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	121.709.079	216.666.387	78%
Madencilik ve Taşocakçılığı	19.419.988	37.267.858	92%
İmalat Sanayi	293.884.254	709.374.936	141%
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	24.995.987	50.461.467	102%
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faal.	17.011.965	33.479.684	97%
İnşaat	145.908.413	267.099.487	83%
Toptan ve perakende ticaret	201.817.207	450.418.250	123%
Ulaştırma, depolama	143.169.764	305.151.737	113%
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	50.062.657	116.186.959	132%
Bilgi ve iletişim	43.157.661	91.819.475	113%
Finans ve sigorta faaliyetleri	55.726.435	111.869.255	101%
Gayrimenkul faaliyetleri	148.972.224	252.744.017	70%
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	38.391.776	86.930.318	126%
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	45.665.887	106.060.778	132%
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	81.159.765	180.510.395	122%
Eğitim	71.271.532	155.445.195	118%
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	46.854.567	92.681.452	98%
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	17.035.252	33.735.622	98%
Diğer hizmet faaliyetleri	18.222.385	35.492.399	95%
Hane halklarının işverenler olarak faaliyetleri	888.286	1.817.558	105%

Türkiye 2000'li yılların başındaki krizi atlatarak gelirini yükseltmiş, finansal ve mali piyasalarını da güçlendirmiştir. Bunların ardından eğitim sektöründe değişimler

yaşamaya halen devam etmektedir. 2014 - 2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda eğitim için konulan hedefler;

- Eğitim sisteminde fırsat eşitliğine dayalı kalite odaklı dönüşümünü sürdürülmek,
- Toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına daha duyarlı, ulusal ve uluslararası paydaşlarıyla etkileşim içerisinde olan, bilginin faydaya dönüştürüldüğü daha özerk bir yükseköğretim sistemini geliştirilmek,
- Brüt okullaşma oranlarını okul öncesi eğitimde %70'e ve yükseköğretimde %94'e çıkarmak, olarak belirlenmiş olup ana başlıklarda belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018).

OECD tarafından 3 yılda bir yapılan üye olmayan ülkelerin de katılım gösterebildiği Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı olan PISA, her ülkede 15 yaşındaki öğrencilerin becerilerini test etmektedir (OECD, 2018). Buna göre ülkenin eğitim - öğretim seviyesi, öğrencilere bilgi ve beceri aktarma başarısı ölçümlenmektedir (Tablo - 38).

Tablo - 38 PISA'ya Göre Ortalama Puanlar ve Sıralama (PISA, 2015)

	Fen Okuryazarlığı				Okuma Becerileri			Matematik		
	2015	2012	2009	2006	2015	2012	2009	2015	2012	2009
OECD Ortalaması	493	501	495	498	493	496	493	490	494	496
Tüm Ülkeler Ortalaması	465	477	471	478	460	471	464	461	470	465
Türkiye Ortalaması	425	463	454	424	428	475	464	420	448	445
Sıralama	54	43	42	47	50	42	39	50	44	41
Katılan Ülke Sayısı	72	65	65	57	72	65	65	72	65	65

Teknolojik gelişmeler hakkında fikir oluşturması sebebiyle dünyada ve Türkiye'de internet, mobil cihaz ve sosyal medya kullanım verilerinde her yıl yapılan bir araştırmanın 2018 verileri incelendiğinde; dünyanın toplam nüfusu 7 milyar 593 milyon kişi olmuştur. 5 milyar 135 milyonu kişisel mobil telefon sahibi olan kişi bulunmakta, bunların da 2 milyar 958 milyonu mobil cihazından sosyal medya kullanmakta olup %57,60 oranında mobil cihaz sahipleri sosyal medyalarını cihazlarından kullanmaktadır. İnternet kullanan 4 milyar 21 milyon kişi, sosyal medyayı aktif kullanan 3 milyar 196 milyon kişi bulunmaktadır. Dünyadaki kişilerin %68'i mobil cihaz sahibi, %53'ü internet kullanmakta, %42'si sosyal medyada aktif, %39'u da sosyal medyasını mobilden kullanmaktadır. Türkiye'de bu rakamlar 81 milyon 330 bin nüfusa karşılık, kişisel mobil cihaz kullananlar 59 milyon 50 bin kişi, internet kullananlar da 54 milyon 330 bin kişi olmaktadır. Sosyal medyada aktif olanlar 51 milyon olup, bunu mobil cihaz üzerinden 44 milyon kişi kullanmaktadır.

Dünyada insanlar günlük vakitlerinin 6 saat 42 dakikasını internette geçirirken, bu sayı Türkiye'de 7 saat 9 dakika olmaktadır. Sosyal medyada vakit geçirme oranı ise dünyada 2 saat 16 dakika iken Türkiye'de 2 saat 48 dakika olmaktadır (Datareportal, 2018).

Benzer başlıklarda Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK'in yaptığı araştırmaya göre de; son üç ay içerisinde insanların internet kullanımının amaçlarında sosyal medya kullanımı %84,1 ile birinci sırada gelmektedir. Bunu paylaşım sitelerinden video izlemek %78 ile takip ederken, internet üzerinden ses ya da görüntülü görüşme, sağlık bilgisi alma ya da arama, mal ve hizmetler hakkında bilgi, müzik dinlemek, e - posta almak - göndermek, internet üzerinden tv - dizi izlemek, internet bankacılığı, oyun oynamak, sağlık için randevu almak da sırasıyla gelmektedir. E - ticaret bunların ardından gelirken %21,3 gibi bir oran teşkil etmektedir. İnternet üzerinden ses ya da video araması ile sağlık bilgisi alma - arama oranı bu maddelerin içerisinde kadınların erkeklerden daha yüksek oranda oldukları iki maddedir ("Hanehalkı Bilişim Teknolojileri", 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan farklı bir araştırmaya göre de sosyoekonomik kriterler dahilinde kullanılan OECD İyi Yaşam Endeksi baz alınmış olup, illerin yaşam düzeylerinde, en düşük en yüksek olan iller Tablo - 39'ta görülmektedir.

Bu veriler bu tablonun tamamında şu şekilde alt kırımlarda bulunmaktadır. Konut'ta; fert başına düşen oda sayısı, konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı ve konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı olmaktadır. Çalışma hayatı alt kırılımda istihdam oranı, işsizlik oranı, ortalama günlük kazanç ve işinden memnuniyet oranı içermektedir. Gelir ve servet başlığında, kişi başına düşen tasarruf mevduatı, orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı ve temel ihtiyaçlarını karşılayamadığın beyan eden hanelerin oranı yer almaktadır. Sağlık başlığı da bebek ölüm hızı, doğuşta beklenen yaşam süresi, hekim başına düşen müracaat sayısı, sağlığından memnuniyet oranı, kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı içermektedir. Eğitim ana unsur olarak kriterlerinde, okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı, TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması, YGS puan ortalaması, fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı, kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı yer almaktadır. Çevre başlığında PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği), Km²'ye düşen orman alanı, atık hizmeti verilen nüfusun oranı, sokaktan gelen gürültü yaşayanların oranı, belediyenin temizlik

hizmetlerinden memnuniyet oranı bulunmaktadır. Güvenlik ana başlığında da cinayet oranı, ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı, gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı, kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı yer almaktadır. Sivil katılım endeksinde mahalli idareler seçimlerin katılım oranı, siyasi partilere üyelik oranı, sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranları baz alınmaktadır. Altyapı hizmetlerine erişim ana unsur olarak alındığında internet abone sayısı, kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı, havalimanına erişim oranı, belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı alt unsurlardır. Sosyal yaşam'a bakıldığında sinema ve tiyatro seyirci sayısı, bin kişi başına düşen alışveriş merkezi, sosyal ilişkilerinde memnuniyet oranı, sosyal hayatından memnuniyet oranı yer almaktadır. Son olarak yaşam memnuniyetinde mutluluk düzeyi rol oynamaktadır (Tablo - 39).

Tablo - 39 İllerde Yaşam Endeksi Gösterge Değerleri (2015)

		En Düşük		En Yüksek		Ortal ama
		İl	Oran	İl	Oran	
Konut	Fert başına düşen oda sayısı	Şırnak	0,8	Sakarya	1,7	1,3
	Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı (%)	Ardahan	50,3	Bolu	99,9	88,1
Çalışma Hayatı	İstihdam oranı (%)	Batman	27,8	Ardahan	59,1	46,2
	İşsizlik oranı(%)	Karaman	4,2	Batman	23,4	8,8
	Ortalama günlük kazanç (TL)	Kilis	46,9	Zonguldak	85,6	57,7
Gelir ve Servet	Kişi başına düşen tasarruf mevduatı (TL)	Şırnak	616	İstanbul	18.131	4.342
	Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı(%)	Adıyaman	16,3	Ankara	58,9	34,4
	Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı(%)	Düzce	32,8	Batman	75	51,0
Sağlık	Doğuşta beklenen yaşam süresi (Yıl)	Kilis	75	Tunceli	80,5	78,1
	Sağlığından memnuniyet oranı (%)	Mardin	59,2	Kütahya	80,8	72,0
Eğitim	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı (%)	Hakkari	23,5	Tunceli	53,2	35,3
	Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı (%)	Şanlıurfa	8,6	Ankara	22,7	13,1
Çevre	Km ² 'ye düşen orman alanı (%)	Iğdır	0	Karabük	69,7	30,7
	Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı (%)	Kütahya	6,4	İstanbul	33,8	15,7
Güvenlik	Cinayet oranı (bir milyon kişiye)	Erzincan	4,5	Tunceli	69,3	25,5
	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı (%)	İstanbul	45,1	Afyon karahisar	87,2	67,6
Sivil Katılım	Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı (%)	Ağrı	77,1	Manisa	93,1	88,2
Altyapı Hizmetleri	İnternet abone sayısı (yüz kişiye)	Ağrı	2,2	Ankara	17,7	8,7
	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı (%)	Ardahan	31,1	İstanbul	100	74,4
Sosyal Yaşam	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişiye)	Hakkari	0,3	İstanbul	147,4	45,4
	Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı (m2)	Hakkari	0	Ankara	284	69,5
Yaşam Memnuniyeti	Mutluluk düzeyi (%)	Tunceli	42	Sinop	77,7	61,2

BÖLÜM 3 - FİMLERİN SOSYOEKONOMİK İNCELEMESİ

3.1. ARAŞTIRMA

Sinemanın, sosyoekonomik göstergeler doğrultusunda şekillenmesi sinemanın yapım unsurları açısından bir endüstri gelişimi ya da sektör varlığı olarak ele alınabilmektedir. Bu çalışmaya konu olan son 5 yılda (2013-2018 Aralığında) özellikle yerli sinema endüstrisi yapım ve gösterim aşamalarında gerek bütçe rakamları gerek izleyici ve dolayısıyla hâsılat oranları açısından yükselen bir ivme kaydetmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türk Sinemasının tarihsel gelişiminin ve dönemlerinin göstergeleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise sosyoekonomik tanımlamalar, Türkiye'nin tarihi dönemlerindeki değişimlerini görmek için sosyoekonomik olaylar ya da etkiler incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise 2013 - 2018 yılları arasında en çok izlenmiş ilk 3 film ele alarak gösterge analizi yapılmaktadır. Sonuç bölümü, tarihsel süreçlerin Türk Sineması ile birlikte Türkiye'nin sosyoekonomik analizi vasıtasıyla gelişimini inceleyip, bunların sonucunda etkilerin, benzerliklerin, farklılıkların, paralellik ya da çakışmaların olup olmadığı, olanların neler olduğu ya da olmama nedenleri belirtilmektedir.

Çalışma literatür taraması ile yapılan tanımlamalar ardından, ekonominin de niteliksel alanında olması dolayısıyla modelleme olarak her film için baş karakterine aynı soruları yönelterek kaynaklardan derlenen (OECD İyi Yaşam Endeksi, TÜİK Yaşam Endeksi, Mahallem İstanbul Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi, TÜAD Sosyo Ekonomik Statü Ölçeği) sosyoekonomik kodlardan oluşturulan kriterlerin sağlanması amaçlanmaktadır. Karakterlerin içinde bulunan toplumdan ilham alınan yapılar olması halinde toplumu yansıtacağı göstergelerin de bulunması gerekmektedir. Toplumu yansıtmaması halinde de toplumu yönlendirme ya da farklılaşma gibi unsurlar aranacaktır. Bu objektif soru - cevap kriterleri sonucunda oransal olarak çıkan sonuca göre Türk Sinemasının yapım, gösterim ve hâsılat rakamlarının yüksekliğinin toplumsal, sosyolojik çıkarımları ve ekonomik getirileri sonucuna ulaşılmaktadır.

Sonuca ulaşmanın haricinde bu çalışmada hedeflenen diğer bir unsur Türk Sineması'nda daha önce bu dönem için bu detayda yapılmamış olan bir incelemenin sosyoloji, ekonomi ve sinema literatürlerine katkısı amaçlanmakta, genişletilebilir yapısı ile de akademi ve sektör işbirliğine katkı sağlanması hedeflenmiştir.

3.1.1. PROBLEM

Türk Sineması'nda Sosyoekonomik Yapı Üzerine Bir İnceleme (2013 - 2018) isimli bu çalışmada öncelikli problem, sinemanın, izlerini taşıdığı toplum içerisindeki yerinin belirlenmesinde sosyoekonomik faktörlerin hangi konumda yer aldığıdır. Sosyoekonomi, bir toplumun ve içindeki bireylerin sosyal ve ekonomik tüm paydaşları ile konumunu ve gelişimini temsil etmektedir. Sinemanın toplumu yansıtmadaki rolü düşünüldüğünde bu temsiliyetin perdede nasıl ifade edildiği ve hatta öncelikle ifade edilip edilmediği sorgulanmaktadır. Bu temsiliyetin olumlu ya da olumsuz sonucunda da tercih sebebi olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Toplumun sosyoekonomik kodlarını Türk Sineması, içeriğe ve izleyiciye yansıtırma konusunda hangi ölçekte bulunmaktadır? Özetle Türk toplumunun veya bireylerin sosyoekonomik verileri Türk Sineması'ndan gözlemlenebilir mi? Çıkarılacak veriler ve kodlar nelerdir? Hangi toplum kodları ya da verileri sinema izleyicisi tarafından tercih edilmektedir? Soruları, bu çalışmanın probleminin kaynaklarıdır.

3.1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma hazırlanırken yapılan detaylı literatür taramasında, nicel kriterlerin nitelik çıkarımlarında yeterli genişlik ya da derinlikte bir sosyoekonomik analizin Türk Sineması içeriğinde çok az sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Ağırlıklı olarak sadece ekonomik ya da sadece sosyolojik araştırmaların kısa dönemler veya akımlar bağlamında sinemaya uyarlandığı görülmektedir. Bu bağlamda sinemanın sosyoekonomik yapı ile benzer ya da farklı yönlerinin ortaya konması ve bu minvalde literatürdeki araştırma eksikliğinin doldurulmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. İleride yapılacak araştırmalar için yol gösterici ya da sınırları genişletici bir kaynak teşkil etmesi hedeflenmektedir.

Bu araştırmanın öncelikli amacı; toplum hayatı ve sinemanın birbiri ile ne kadar uyumlu, paralel ya da farklı olduklarının belirlenmesidir. Kısaca Türk Sineması'nın içinde bulunduğu toplumu yansıtmakta nerede olduğu incelenmektedir.

Çalışmanın, toplum ile daha uyumlu ya da aynı dili konuşabilen yapımların çekilebilmesi yolunda rehber niteliği oluşturması da amaçlanmıştır. Yapımlar içerisindeki karakter gibi unsurlar yanı sıra dekor, efekt, dönem, kostüm vs. öğelerin gerçeği ya da ruhu - film için senaryoyu ya da dönemi - anlaması ya da anlatmasına

aracı olmak hedefindedir. Akademik çalışmaların hayata ve reel sektörlere katkısının daha yoğun olması gerekmektedir. Bu bağlamda sektöre farklı veriler sunabilecek çalışmalar, yeni, özgün ve gerçekçi yapımların ortaya konmasında çok yararlı ve teşvik edici olacaktır.

Sosyoekonomi'nin Türkçede terimsel bazda ele alınmasından da yola çıkılarak toplum gelişiminde neredeyse her alanı içermesi ve önemsemesinden kaynaklı bunun toplumun aynası olan sinema alanında kullanımının artması önemlidir. Sosyoekonomik incelemelerin tüm toplumsal sınıflara ulaşmada ve anlamada sinema sektörüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Temel hedef ise sinemanın göstergelerinin topluma ya da toplumla uyumu olmaktadır. Bu uyum ya da aksi için elde edilecek veriler de sinemanın geliştirilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

3.1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türk Sineması üzerine hem sosyolojik hem de ekonomik veriler verilecek, bu iki disiplinin aynı çalışma bağlamında değerlendirilmesini sağlayarak büyük bir perspektiften Türk Sineması'na farklı ve özgün bir bakış sağlayacaktır.

Çalışma, sosyolojik ve ekonomik bağlamda birleşen sosyoekonomik göstergelerin, sinema ile kaynaştırılması hedefi ile iki ya da detayda üç disiplini bir araya getirmek açısından önem kazanmaktadır. Çok disiplinli bir çalışma olarak Türk Sineması için farklı bakış açılarının sunulması, hem Türk Sineması hem de sinema eğitiminin gelişmesi için çok faydalı olacaktır. Türk Sineması'nı zenginleştirecek bu tür çok disiplinli çalışmalar, farklı verilerin de ortaya konması ile birlikte Türk Sineması'nın daha iyi ve objektif değerlendirilmesine zemin hazırlayacaktır. Türk Sineması'nın toplum ile olan ilişkisinin anlaşılmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Türk Sinema Tarihi yazımında yardımcı kaynak olarak literatüre destek verecektir. Bu konumda çok örnek çalışma olmadığından içeriğindeki bütün disiplinleri etkileyen ve ilgilendiren yapısı ile öncelik ve anlam kazanmaktadır.

Çalışmanın amaçlarını da kapsayan toplumun göstergelerinin izlenmesi ya da yönlendirilmesi ve örnek teşkil etmesi açısından da değerlendirilecektir. Türk Sineması geçmişinde göstergebilimsel ya da birçok unsur açısından değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve eleştirilmiştir. Bu araştırma ise sosyoekonomik göstergelerin 2000'li yıllarda daha da önem kazanması sebebiyle Türk Sineması'nın

da ulaştığı nokta itibariyle dünya konjonktüründe umut vermesi sonucu, rekabet gücünün geliştirilmesi açısından da anlam kazanmaktadır.

3.1.4. ARAşTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırma,  ncelikli olarak yükselen bir grafik çizdiği ve son 5 yılı kapsadığı için 2013 ve 2018 yılları dâhil olmak üzere bu dönem aralığındaki en çok izlenen ilk üç Türk filmi ile sınırlandırılmaktadır. En çok izlenen film gişe verileri güvenilir ve sağlıklı bir kaynak olarak Box Office Türkiye internet sitesi olan boxofficeturkiye.com verilerinden derlenmiştir. En çok izlenen 3 filmin alınmasının sebebi toplumun rağbet gösterdiği ya da etkileşimde bulunduğu yapılar olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu filmlerin ana karakter diğer bir deyişe başrol oyuncularını da film afişinde yer alan ilk isim itibariyle seçilmiştir. OECD İyi Yaşam Endeksi, T  K Yaşam Endeksi, Mahallem İstanbul Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi, T AD Sosyo Ekonomik Statü  l eği Projesi kaynaklarından derlenen kriterler dâhilinde ana karakter değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu şekilde de film tercihinde ve filmin içerisinde en çok maruz kalan karakter olması bazında izleyicinin etki ya da tepki unsurları anlaşılmaktadır. En çok izlenmiş yapımlar ve ana karakteri ile toplumun kurmuş olduğu bağ ya da ilgi göstermesi gibi unsurlar toplumsal sosyoekonomik yapının  zdeşleşe ya da amaç olguları açısından da yol gösterici olacaktır.

Yöntemde belirtilen eğitim, meslek, yaşam alanını ve demografik göstergeler haricinde karakter bir sınıflandırmaya tabi tutulmamaktadır. Bu sınıflandırmalar filmin geçtiği dönem koşullarında yorumlanmaktadır.

Sosyoekonomik kriter verileri de S.E.S. Projesi bazında öncelikli olarak baz alınan meslek ve eğitim verilerinden yola çıkılmıştır. Yaşam alanını unsuru da İstanbul dışı için OECD İyi Yaşam Endeksindeki verilerinin tabanını oluşturduğu T  K İllerde Yaşam Endeksi araştırmasında illerin puanlanmasından, İstanbul içerisinde Mahallem İstanbul uygulamasındaki Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksinden alınmaktadır. Yaş, cinsiyet ve medeni durum kriterleri ise göstergelere bakıldığında toplumda yer alan ağırlık unsurları içerip içermediği doğrultusunda incelenmektedir.

3.1.5. ARAşTIRMA YÖNTEMİ

Bilimsel yöntem, olgusal nitelikli problem çözmenin ve bilim üretmenin bilinen en güvenilir yolu olarak kabul edilir. Bu çalışmada ise sosyoekonomik sonuca giden yöntem, olgusal veriler niteliğinden yola çıkılarak, gözlem ile veri toplanarak,

kodların birleşimi ile oluşturulan kriterler dâhilinde filmlere/karakterlere yerleştirilmesi ile tümevarım ve birleştirici yöntemlerin sonucu olarak yargısal çözümleme olmaktadır (Karasar, 2014: 133). Filmlerde betimsel analizlerden yararlanılmaktadır (Akbulut, 2012: 186). Bu çalışmada betimsel analizde, oluşturulan çerçevede sosyoekonomik kodlardan derlenen ölçütler tanımlanıp, sonuçta yorumlanması gerçekleştirilmektedir.

Araştırma yöntemi, 2013 - 2018 yılları dâhilindeki aralıkta boxofficeturkiye.com tarafından alınan veriler ile bu yılların en çok izlenmiş 3 filminden yola çıkılarak filmlerinin ana karakterinin belirlenmesi ile seçim yapılmaktadır. Karakterlerin, kapsam ve sınırlılık kısmında da belirtilen sosyoekonomik gösterge kriterleri açısından değerlendirilerek toplumsal yapıda nerede bulundukları, yapının değişimi ile denk olup olmadıkları ya da genel toplum yapısı ile uyumlu olup olmadıkları belirlenmektedir. Sosyoekonomik göstergeler kapsamında bu karakterlerin;

- Eğitim,
- Meslek,
- Yaşam alanı,
- Demografik göstergeleri incelenmektedir.

Filmin ana karakteri, eğitim ve meslek bilgileri doğrultusunda Türkiye Araştırmacılar Derneği'nin "Sosyoekonomik Statü" S.E.S. Projesi kaynak alınarak sınıflandırılmaktadır. Yaşam alanında da yaşadığı yer İstanbul olan karakter İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi tarafından hazırlanan sosyoekonomik gösterge projesi Mahallem İstanbul proje uygulamasının Mahallem Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Endeksi ile ilişkilendirilerek yaşadığı bölgenin yaşam kalitesi belirtilmektedir. İstanbul dışında yaşayan karakter ise TÜİK araştırmasında Tablo - 39'a kaynaklık eden "İllerde Yaşam Endeksi" kapsamında değerlendirilmektir. Son olarak karakterin demografik yapısında cinsiyet, yaş, medeni durum bilgileri verilmektedir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni, çalışma tarihi itibari ile son 5 yıl olan 2013-2018 yıllarını ve aralığını kapsayan, Box Office Türkiye sitesinin verilerine göre Türkiye'de en çok izleyici rakamlarına sahip, her yıl için 3, toplamda 18 filmidir.

Sosyoekonomik kriter kodları; öncelikle S.E.S. Projesi kapsamında karakterin meslek ve eğitim durumudur. TÜİK İllerde Yaşam Endeksi ve Mahallem İstanbul

Sosyoekonomik Gelişmişlik Seviyesi Endeksi kapsamında karakterin yaşadığı yer bilgisidir. Toplum içerisinde temsil ettiği yapı itibarıyla de demografik bilgileri olan cinsiyet, yaş ve medeni durum alınmıştır.

3.1.6. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLERİ

Türk Sineması'nda Sosyoekonomik Yapı Üzerine Bir İnceleme (2013 - 2018) çalışmasında araştırma probleminde de belirtildiği üzere toplumun sosyoekonomik bileşenleri sinema ekranında aranmaktadır.

Çalışmanın soruları ise öncelikle ilk bölümde sinemada tarih boyunca ne olduğu, Türkiye'deki sinema yolculuğunun yapıtaşlarının neler olduğu, ikinci bölümde Türkiye sosyoekonomik tarihinin incelenmesi, üçüncü son bölümde de çalışmada ne, neden, nasıl yapıldığı belirterek ne amaçlandığı ve ne bulunmak istendiği sorulmaktadır. Üçüncü bölümün bulgularında da ana sorular ve cevapları bulunmaktadır. Filmlerin izleyici sayısı, konusu, yapım unsurları yanı sıra karakterine sorulan sorular omurgayı oluşturmaktadır.

Filmin ana karakterinin:

Adı nedir?

Eğitim durumu/seviyesi nedir?

Karakterin mesleği nedir?

Nerede yaşıyor?

Kaç yaşında?

Cinsiyeti nedir?

Medeni durumu nedir?

Soruları cevaplanmıştır. Bunu ardından bu bilgiler ışığında, S.E.S. tablosunda nerededir?, TÜİK tablosunda günlük kazanç oranı nedir?, TÜİK tablosunda mutluluk düzeyi yüzde kaçtır?, İstanbul'da yaşıyorsa Mahallem İstanbul uygulamasında oturduğu bölgenin sosyoekonomik gelişmişlik endeks puanı kaçtır? Bu veriler Türkiye ortalamasında ne durumdadır? Soruları için de cevap aranmıştır.

Bu çalışma esnasında görülen eksiklik, sinemanın toplumsal değerleri yansıtmadaki varsayımlar içerisinde tüm disiplinleri birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu birleşim toplumun sosyoekonomik yapısını yansıtırken aynı zamanda sinemanın gösterdiği sosyoekonomik dinamikleri de inceleyerek toplum ile uyumunu ya da aksini göstermektedir.

Çalışmada dönemler içerisinde görülmektedir ki önemli toplumsal kırımlarda sinemada bu kırımları akım, senaryo gibi unsurlar aracılığıyla içermektedir. Araştırmanın temel hipotezi, "sinema toplumu yansıtmaktadır" olmaktadır. Aksi durumda hipotez "sinema toplumu yansıtmamaktadır" şeklinde kelime anlamı ile olumsuz sonuca ulaşacaktır. Bu da toplumun çoğunluk yapısına uygun karakterlerin sinemada ne ağırlıkta yer aldığı sorgulanması ile aranacaktır.

İkincil hipotez ise "sinema toplumdan etkilenmektedir" olmaktadır. Bu minvalde toplum yapısında ve tarihindeki olaylar, olgular, gelişim ya da değişimler doğrultusunda verilerin sinemada verilip verilmediği aranmaktadır. Bu hipotezin aksi de sinemanın topluma yön vermesidir. İkincil hipotez Türk Sinemasının öncül ya da ardıl olmasını değerlendirmektedir.

Üçüncü ve son hipotez de "ilk iki hipotezin toplum tarafından tercih edilip edilmediği" olmaktadır. Ayrıntılı olarak "toplumu yansıtan filmlerin seyirci tarafından en çok tercih edilen filmler olması" ya da "toplumu yansıtan ve yakın dönem olaylardan etkilenen filmleri seyirci tercih etmemektedir" örneklemi şeklinde birçok varyasyon yapılabilmektedir.

Bunların akabinde ilk hipotezin alt unsurlarında da toplumu yansıtırken en çok nelerin baz alındığı da gözlemlenmektedir. Gelir, yaş, olaylar ya da dönemler bazında birçok hipotez kurulabilmektedir.

3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Filmler 2013 yılı ile takip eden 5 yıllık süreçte 2018'de dâhil olmak üzere her yıl en çok izlenen ilk 3 Türk filmi olmaktadır. Bu filmlerin ana karakteri sosyoekonomik kriterlerce sorgulanmaktadır. Filmlerin künyeleri filmin yönetmen, yapımcı şirket, türü, süresi ve konusu bilgileri içermektedir. Ayrıca filmin hangi tarihte vizyona girdiği, toplam izleyen seyirci sayısı ve yapmış olduğu toplam gişe hâsılatı bilgileri de yer almaktadır. Sosyoekonomik sorgular ve bulguları bu bölümde bulunmaktadır.

3.2.1. 2013 FİLMLERİ

Düğün Dernek (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Komedi

Süre: 106 Dakika

Yönetmen: Selçuk Aydemir

Ana Karakter: Tüpçü Fikret (Ahmet Kural)

Konu: Sivas'ta bir köy düğününde dünyanın çivisi çıkar ve planlanan evlilik sürprizler doğurmaya başlar... İmece usulü bir düğün yapmaya kalkışan 4 kafadarın hikâyesi!

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 06 Aralık 2013 **Toplam İzleyici:** 6.980.070 kişi **Hâsılat:** 68.917.965 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Tüpçü Fikret

1. Eğitim durumu: İlköğretim

2. Meslek: Esnaf

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Sivas - Köy

4. Demografi: Yaş: 30 - 40 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Düğün Dernek / Bulgu: Tüpçü Fikret'in orta gelirli bir esnaf olarak görüldüğü filmde, konu üzerinden gidildiğinde düğün parası denkleştirmek için içinde bulunduğu topluluk ile orta/orta-alt sınıf bir gelir grubunda gözükmektedir. Giyim kuşamından ve aracından da anlaşıldığı üzere bu gelir durumu teyit edilmektedir. TÜİK tablosuna göre yaşadığı bölge itibarıyla ortalama günlük kazancı 61,2 TL olup, mutluluk düzeyi ise %59,5 olmakta, S.E.S tablosuna göre de eğitim ve meslek göstergelerinin C1 sosyal kategorisinde yer almaktadır.

Celal ile Ceren (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: Çamaşırhane Film

Türü: Romantik - Komedi

Süre: 114 Dakika

Yönetmen: Togan Gökbakar

Ana Karakter: Celal (Şahan Gökbakar)

Konu: "Babasının dükkanında çalışan esnaf Celal'le, büyük bir yapı markette departman sorumlusu olarak çalışan Ceren yaklaşık altı yıldır birliktelerdir. Evlenmeye karar veren çiftin yakın arkadaşlarının sebep olduğu çeşitli olaylardan dolayı Ceren ile Celal'in evlilik plânları da suya düşer"

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 18 Ocak 2013 **Toplam İzleyici:** 2.853.772 kişi **Hâsılat:** 26.601.626,64 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Celal

1. Eğitim durumu: Lise

2. Meslek: Esnaf (Çalışan)

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Celal ile Ceren / Bulgu: Celal'in ortalama bir eğitim aldığı görülmektedir. Babasının dükkânında çalışan olarak bulunmaktadır. İstanbul'un ortalama ve eski bir semtinde ikamet etmekte, iş yeri ve ev içi görüntülerinden Karaköy'de bulunduğu anlaşılan Celal'in yaşadığı alan olarak bölgedeki üç mahalle baz alınmıştır ("Beyoğlu Belediyesi", t.y.). Arap Camii (19,1), Emekyemez (30,9) ve Bereketzade (53,2) Mahalleleri sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi Mahallem uygulaması içerisinde örnek alınarak ortalamasında 34,4'e denk düşmektedir. S.E.S. tablosuna göre C1 düzeyinde sınıflandırılmaktadır. TÜİK verilerine göre de ortalama günlük geliri 71,7, mutluluk düzeyi de %58,4 olmaktadır.

Kelebeğin Rüyası (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Dram

Süre: 138 Dakika

Yönetmen: Yılmaz Erdoğan

Ana Karakter: Muzaffer Tayyip Uslu (Kıvanç Tatlıtuğ)

Konu: Yılmaz Erdoğan'ın, "Aşk en güzel bahanesidir şiirin" dediği Kelebeğin Rüyası'nda aşk, şiirin de hayatın da başrolünü üstleniyor. Film, şairlerin altın çağı olan yıllarda, 2. Dünya Savaşı'nın gölgesinde adım adım gelişen bir aşkı anlatıyor.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 22 Şubat 2013 **Toplam İzleyici:** 2.167.456 kişi **Hâsılat:** 20.898.864 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Muzaffer Tayyip Uslu

1. Eğitim durumu: Lise

2. Meslek: Memur

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Zonguldak

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Kelebeğin Rüyası / Bulgu: Film 1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı döneminde Zonguldak'ta geçmektedir. İki memur ve şairin hayatının konu alındığı filmde

Muzaffer Tayyip Uslu karakterinin ana karakter olarak alınmasının sebebi aşk ilişkisi onun üzerinden işlenmekte ve aynı zamanda filmin afişinde isminin ilk geçmesinden kaynaklanmaktadır. Dönemin yaygın hastalığı olan verem, yoksulluktan doğan beslenme bozuklukları, bakımsızlık gibi olgular ile işlenmektedir. Karakterin bu hastalık ve aşk ilişkisi yoksulluk üzerine inşa edilmiştir. Günümüze göre alınan verilerde yaşadığı yere göre mutluluk düzeyi TÜİK tablosunda %51,1, günlük kazancı 85,6 TL gözükmektedir. S.E.S. tablosuna göre de yönetici olmayan memur seviyesinde C1 kategorisindedir.

3.2.2. 2014 FİLMLERİ

Recep İvedik 4 (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: Çamaşırhane Film

Türü: Komedi

Süre: 117 Dakika

Yönetmen: Togan Gökbakar

Ana Karakter: Recep İvedik (Şahan Gökbakar)

Konu: Fenomen haline gelen ve izlenme rekorları kıran serinin yenisinde, kahramanımız bu sefer Maldivler'de bir yarışmaya katılır.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 21 Şubat 2014/25 Temmuz 2014 **Toplam İzleyici:** 7.369.098 kişi

Hâsılat: 72.103.216,88 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Recep İvedik

1. Eğitim durumu: İlköğretim

2. Meslek: İşsiz

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Recep İvedik 4 / Bulgu: İşsiz ve eğitimsiz olduğu görülen karakter S.E.S.'te E kategorisinde yer almaktadır. Aynı zamanda yaşadığı bölge çekimlerin yapıldığı ("Recep İvedik Nerede Çekildi?", t.y.) Bağcılar İnönü Mahallesi Mahallem İstanbul sosyoekonomik gelişmişlik endeksinde 34,5 seviyesindedir. TÜİK tablosuna göre de %58,4 mutluluk düzeyi, 71,7 TL günlük kazanç ortalaması kategorisinde yer almaktadır. Karakterin kaba ve atıl yapısından bu kazanç ve mutluluk düzeyinde olmadığı da anlaşılmaktadır.

Eyyvah Eyyvah 3 (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Komedi

Süre: 105 Dakika

Yönetmen: Hakan Algül

Ana Karakter: Hüseyin Badem (Ata Demirer)

Konu: Serinin bu 3. filmi işte bu feleğin çemberinden geçme hikâyesini anlatmaktadır. Hatta sadece Firuzan ve Hüseyin değil, tüm aile ve kahramanlarımız için kader oyunu sınavını verme zamanıdır.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 31 Ocak 2014 **Toplam İzleyici:** 3.414.212 kişi **Hâsılat:** 35.022.168 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Hüseyin Badem

1. Eğitim durumu: İlköğretim

2. Meslek: Sanatçı (Klarnetçi)

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Çanakkale - Geyikli

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Evli

Eyyvah Eyyvah 3 / Bulgu: Küçük bir sahil kasabasında yaşayan Hüseyin Badem TÜİK tablosuna göre yaşadığı yer itibariyle günlük ortalama 58 TL kazancı öngörülmekte, aynı zamanda S.E.S.'e göre eğitim ve mesleği itibariyle C2 kategorisinde yer almaktadır. %63,6 mutluluk düzeyi de yine TÜİK verilerinde görülmektedir.

Pek Yakında (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: CMYLMZ Fikirsanat, NuLook

Türü: Komedi

Süre: 134 Dakika

Yönetmen: Cem Yılmaz

Ana Karakter: Zafer Yıldız/Beşir (Cem Yılmaz)

Konu: Cem Yılmaz bir sinema filmi ile daha yeniden sinemalarda... Bu sefer CM101MMXI Fundamentals'in fragmanındaki Zafer karakteriyle...

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 02 Ekim 2014 **Toplam İzleyici:** 2.187.278 kişi **Hâsılat:** 24.684.790 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Zafer Yıldız

1. Eğitim durumu: Lise

2. Meslek: Serbest Meslek (Korsancı)

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 30 - 40 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Evli

Pek Yakında / Bulgu: Filmin çekildiği ağırlıklı ortam Beyoğlu ilçesi Karaköy bölgesinde Kurşunlu Han olan yer Arap Camii Mahallesinde yer almaktadır ("Beyoğlu Belediyesi", t.y.). S.E.S.'te C1 kategorisinde yer almakta, yaşadığı bölgeye göre Mahallem Sosyoekonomik Gelişmişlik Seviyesi 19,1 olmaktadır. Ayrıca TÜİK tablosuna göre de ortalama günlük kazanç 71,7 TL, mutluluk düzeyi de 58,4'e denk düşmektedir.

3.2.3. 2015 FİLMLERİ

Düğün Dernek 2 (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Komedi

Süre: 112 Dakika

Yönetmen: Selçuk Aydemir

Ana Karakter: Tüpçü Fikret (Ahmet Kural)

Konu: Selçuk Aydemir yazıp yönettiği ikinci film "Düğün Dernek 2: Sünnet"te de seyirciyi bir an kahkahasız bırakmayacak. İşler karışacak, acele düğüne aşk bile karışacak ve o sünnet illa ki yapılacak!

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 04 Aralık 2015 **Toplam İzleyici:** 6.073.364 kişi **Hâsılat:** 69.422.924,27 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Tüpçü Fikret

1. Eğitim durumu: İlköğretim

2. Meslek: Esnaf

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Sivas - Köy

4. Demografi: Yaş: 30 - 40 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Düğün Dernek 2 / Bulgu: Fikret için ilk filmdeki veriler tekrar etmektedir.

Kocan Kadar Konuş (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Romantik - Komedi

Süre: 108 Dakika

Yönetmen: Kıvanç Barınönü

Ana Karakter: Efsun (Ezgi Mola)

Konu: Şebnem Burcuoğlu'nun çok satan Kocan Kadar Konuş romanından uyarlanan film, bu toprağın kadınlarının daha çocukken nasıl koca bulmaya programlandıklarını anlatıyor.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 20 Mart 2015 **Toplam İzleyici:** 1.930.677 kişi **Hâsılat:** 20.895.151 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Efsun

1. Eğitim durumu: Üniversite

2. Meslek: Ücretli Çalışan (Nitelikli Memur)

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Kadın **Medeni Durum:** Bekâr

Kocan Kadar Konuş / Bulgu: Filmde Efsun'un ev görsellerinden Suadiye (60,9) ve Caddebostan (63,7) mahalleleri, iş görsellerinden de Akat (59,5), Etiler (58,1), Levent (71,1) mahalleleri ortalaması alınarak 62,66 puanlaması Mahallem İstanbul üzerinden ulaşılmaktadır. S.E.S.'e göre B kategorisinde, TÜİK tablosu verilerine göre de 71,7 TL günlük kazanç ortalaması ve 58,4 mutluluk düzeyi alınmaktadır.

Ali Baba ve 7 Cüceler (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: CMYLMZ Fikirsanat, NuLook

Türü: Komedi

Süre: 114 Dakika

Yönetmen: Cem Yılmaz

Ana Karakter: Ali Şenay / Boris Mançov (Cem Yılmaz)

Konu: Cem Yılmaz'ın yine yönetip, başrolünü üstlendiği Ali Baba ve 7 Cüceler, bahçecilikle uğraşan iki kafadar, yanlışlıkla insanlığı tehdit eden kötü bir adamla onu adalete teslim etmek isteyen iyi taraf arasında kalınca, artık para kazanmaya çalışan

birer esnaf değil, insanlığın kurtuluşu için mücadele eden birer kahraman olmak zorunda kalırlar.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 13 Kasım 2015 **Toplam İzleyici:** 1.828.311 kişi **Hâsılat:** 21.859.346,93 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Şenay

1. Eğitim durumu: Lise - Üniversite

2. Meslek: Serbest Meslek (Üretim)

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 40 - 50 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Dul

Ali Baba ve 7 Cüceler / Bulgu: Filmin çoğunluk sahneleri Bulgaristan da geçse de şirket adresi ve Şenay'ın annesinin adresi Kâğıthane Alibeyköy verisinden hareketle Mahallem İstanbul'a göre 33,8 sosyoekonomik gelişmişlik seviyesine sahiptir. S.E.S.'e göre B kategorisinde yer almaktadır. TÜİK verilerine göre de İstanbul ortalaması olan 71,7 TL günlük kazanç ile 58,4 mutluluk düzeyindedir.

3.2.4. 2016 FİLMLERİ

Dağ 2 (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: Çağlar Arts, Insignia

Türü: Dram, Savaş

Süre: 135 Dakika

Yönetmen: Alper Çağlar

Ana Karakter: Oğuz Çağlar (Çağlar Ertuğrul)

Konu: Dağ 2, IŞİD tarafından infaz edilecek olan gazeteci Ceyda Balaban'ı kurtarmayı amaçlayan yedi kişilik "Fırtına Getiren" timinin öyküsünü anlatıyor.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 04 Kasım 2016 **Toplam İzleyici:** 3.600.000 kişi **Hâsılat:** 40.694.699,17 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Oğuz Çağlar

1. Eğitim durumu: Y.Lisans - Doktora

2. Meslek: Öğretim Üyesi

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Dağ 2 / Bulgu: Filmde özel kuvvetler askeri olarak karakter yurtdışında bir operasyonda yer almaktadır. Bu filmdeki geriye dönüşlerde özel kuvvetlere nasıl girişi yaptığı gösterildiğinden ilk filme atıf yapılmaktadır. İlk filmdeki geriye dönüşlerde özel hayat verileri incelendiğinde Oğuz Çağlar hakkındaki verilere ulaşılmaktadır. Göstergeler dâhilinde S.E.S'e göre A seviyesinde yer almaktadır. Yaşadığı Etiler 58,1, Suadiye 60,9 ortalaması ile 59,5 sosyoekonomik gelişmişlik seviyesine sahiptir. TÜİK verilerinde de İstanbul ortalaması alınmaktadır.

Kardeşim Benim (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: TAFF, BRK'S Production

Türü: Komedi, Dram

Süre: 118 Dakika

Yönetmen: Mert Baykal

Ana Karakter: Hakan (Burak Özçivit)

Konu: İki erkek kardeşin babalarının vasiyetini yerine getirmek için yıllar sonra bir araya gelmesiyle bu vasiyeti gerçekleştirmek için yaptıkları duygusal ve komik yolculuğu anlatıyor

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 15 Ocak 2016 **Toplam İzleyici:** 2.070.949 kişi **Hâsılat:** 23.134.408,70 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Hakan

1. Eğitim durumu: Üniversite

2. Meslek: Şarkıcı

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Kardeşim Benim / Bulgu: İki kardeşten biri olarak Hakan'ın ana karakter alınmasının sebebi filmde onun özel hayatına dair daha fazla gösterim olması ve film afişinde isminin ilk geçmesidir. Bu veriler eşliğinde Hakan'ın film başında gösterilen baba evinin Arnavutköy sırtlarında olması ve burada büyümüş olması ardından filmin son sahnelerinde görülen çalışma alanının da Taksim İstiklal civarında gözükmesi dolayısıyla bu bölgelerden örnek mahalleler baz alınmaktadır. Mahallem İstanbul üzerinden Arnavutköy (45,8) ve Beyoğlu Cihangir (54,3) mahalleleri kaynak olarak alındığında ortalama 50,05 sosyoekonomik gelişmişlik endeksi görülmektedir. S.E.S'e göre B kategorisinde yer almaktadır. TÜİK verileri de yine İstanbul ortalaması alınmıştır.

Dedemin Fişı (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Komedi

Süre: 100 Dakika

Yönetmen: Meltem Bozoflu

Ana Karakter: Marif (Onur Buldu)

Konu: Dedemin Fişı, babalarından kendilerine kalacak olan mirastan en büyük payı almaya çalışırken birbirleriyle kıyasıya yarışan 'Çirçi Ailesi' fertlerinin eğlenceli hikâyesini sinemaya taşıyor.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 22 Ocak 2016 **Toplam İzleyici:** 2.015.665 kişi **Hâsılat:** 22.912.770 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Marif

1. Eğitim durumu: İlk - orta öğretim

2. Meslek: Esnaf

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Malatya - Köy

4. Demografi: Yaş: 30 - 40 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Evli

Dedemin Fişı / Bulgu: Malatya'nın bir köyünde geçen filmde Marif evde ikamet eden kişi olarak ele alınmaktadır. S.E.S'e göre C1 seviyesinde yer almakta olup, Malatya'da ortalama günlük kazanç 51,9 TL olmakta, %53,9 mutluluk endeksine sahiptir.

3.2.5. 2017 FİLMLERİ

Recep İvedik 5 (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: Çamaşırhane Film

Türü: Komedi

Süre: 114 Dakika

Yönetmen: Togan Gökbakar

Ana Karakter: Recep İvedik (Şahan Gökbakar)

Konu: Spor organizasyonuna katılacak ekibin başına gelen talihsiz olay sonucu işler karışırken Recep takımın kontrolünü eline alır. Kazanmaktan başka bir çaresi olmadığına inanan Recep; olayları kendi yöntemleriyle çözmek ister.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 16 Şubat 2017 **Toplam İzleyici:** 7.437.050 kişi **Hâsılat:** 85.986.157,33 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Recep İvedik

1. Eğitim durumu: İlköğretim

2. Meslek: İşsiz

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 30'lar **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Recep İvedik 5 / Bulgu: Recep İvedik karakteri için Recep İvedik 4 filmindeki kriterler geçerlidir. Bu film Box Office Türkiye verilerine göre 1989'dan günümüze en çok izlenen Türk filmidir.

Ayla (Box Office, 2019)**Filmin Künyesi**

Yapım Şirketi: Dijital Yapım Evi

Türü: Dram

Süre: 125 Dakika

Yönetmen: Can Ulkay

Ana Karakter: Süleyman (İsmail Hacıoğlu)

Konu: Kore Savaşı sırasında kimsesiz bir şekilde bulduğu beş yaşındaki bir kızın yaklaşık bir buçuk yıl boyunca bakımını üstlenen Astsubay Süleyman Dilbirliği ile Ayla adını verdiği kız çocuğunun hikâyesini anlatıyor.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 27 Ekim 2017/15 Haziran 2018 **Toplam İzleyici:** 5.589.872 kişi

Hâsılat: 66.055.255,76 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Süleyman

1. Eğitim durumu: Lise - Yüksekokul

2. Meslek: Asker (Astsubay)

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İskenderun - İstanbul

4. Demografi: Yaş: 20/80 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr / Evli

Ayla / Bulgu: Ayla filmi farklı zamanlarda geçmektedir. Geri dönüşler ve geçişler ile zamanlar arası atlamalar olan filmde ana karakter Süleyman ağırlıklı 1950'lerde Kore'de savaşta görölse de savaşın akabinde İstanbul'a taşınmış ve hayatının son dönemine kadar burada yaşamış görülmektedir. Buna göre İstanbul baz alındığında Balat (34) ve Kuzguncuk (46,2) sokakları gibi tarihi dokusu bozulmamış mekan

gözlemlenmektedir. Mahallem İstanbul sosyoekonomik gelişmişlik endeksine göre ortalamada 40,1 veri elde edilmektedir. S.E.S'e göre genç yaşında B kategorisinde, yaşlılık döneminde de emeklilik verilerine istinaden C1 kategorisinde yer almaktadır. TÜİK verileri de İstanbul ortalaması olmaktadır.

Aile Arasında (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: BKM

Türü: Komedi, Aile

Süre: 125 Dakika

Yönetmen: Ozan Açıktan

Ana Karakter: Fiko (Engin Günaydın)

Konu: 21 yıllık eşinin aniden terk ettiği Fikret ve 21 yıllık müzisyen sevgilisi tarafından bırakılan müzikhol vokalisti Solmaz komik bir tesadüfle tanışması ve dost olmasının ardından, Solmaz'ın kızı Zeynep bu sırada ailesiyle ilgili yalanlar söylediği Adanalı sevgilisinden evlenme teklifi alır. Solmaz, Fikret'ten, kızının saygın, efendi, emniyet müdürü babası rolünü oynamasını ister.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 01 Aralık 2017/10 Ağustos 2018 **Toplam İzleyici:** 5.289.051 kişi

Hâsılat: 64.556.711,85 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Fiko

1. Eğitim durumu: Orta öğretim

2. Meslek: Esnaf

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 40 - 50 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Evli

Aile Arasında / Bulgu: Fiko eşinden ayrılma sürecinde taşındığı evin verileri ve iş yeri görüntüleri baz alınarak Tarlaabaşı ve Şişhane bölgelerinde yaşadığı görülmektedir. Mahallem İstanbul verilerine göre Tarlaabaşı semti mahalleleri Bostan (14,9), Çukur (15,8) ve Bülbül (17,6) olmak üzere, Şişhane de Evliya Çelebi (33,4) Mahallesi olmaktadır ("Beyoğlu Belediyesi", t.y.). Bu verilerin ortalamasında yaşam alanı sosyoekonomik gelişmişlik endeksi 20,43 olmaktadır. S.E.S'e göre C1 kategorisinde yer almaktadır. TÜİK verilerinde İstanbul ortalaması tekrar etmektedir.

3.2.6. 2018 FİLMLERİ

Müslüm (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: Dijital Yapım Evi

Türü: Dram, Biyografi

Süre: 132 Dakika

Yönetmen: Ketche, Can Ulkay

Ana Karakter: Müslüm (Timuçin Esen)

Konu: Arabesk müziğinin efsane ismi Müslüm Gürses'in hayat hikayesini beyazperdeye taşıyan Müslüm filmi...

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 26 Ekim 2018 **Toplam İzleyici:** 6.476.893 kişi **Hâsılat:** 84.573.471,02 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Müslüm

1. Eğitim durumu: İlköğretim

2. Meslek: Şarkıcı

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Şanlıurfa/İstanbul

4. Demografi: Yaş: 15 - 20/30 - 40 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Müslüm / Bulgu: Film, şarkıcı Müslüm Gürses'in hayatını konu almaktadır. İlk gençlik yıllarında Urfa'da yaşayan Müslüm yıllar içerisinde kalıcı ikamet olarak İstanbul'a geçiş yapmıştır. Hayatının ilk dönemi için işçi, eğitimi ilköğretim olarak alındığında S.E.S'e göre D kategorisinde yer almaktadır. Olgunluk döneminde serbest meslek olarak görüldüğünden eğitim seviyesi ile de birleşince C2 kategorisinde yer almaktadır. Gençlik dönemi Urfa şehrinde geçmekte lakin 2018'e göre hayatının göstergeleri temel alındığında lüks evi yaşadığı yıllarda seçenek olarak Levent 71,1, Etiler 58,1 ortalaması baz alındığında 64,6 sosyoekonomik gelişmişlik seviyesine sahiptir. TÜİK verileri İstanbul alınmaktadır.

Arif v 216 (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: CMYLMZ Fikirsanat, NuLook

Türü: Komedi, Bilim - Kurgu

Süre: 125 Dakika

Yönetmen: Kıvanç Barunönü

Ana Karakter: Arif (Cem Yılmaz)

Konu: Gora gezegeninde yaşadığı macera ile binlerce ışık yılı ileride birçok dost edinen Arif dünyaya dönüp, yaşamını sessiz sedasız sürdürmektedir. Bir gün beklenmeyen misafiri robot 216, Arif'e yeni bir maceranın kapısını aralar. Çok uzaklardan gelen insansı robot 216, gerçek bir insan gibi yaşamak, gerçek bir insan gibi aşık olmak, gerçek bir insan gibi gülmek ve ağlamak istemektedir.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 05 Ocak 2018/18 Mayıs 2018 **Toplam İzleyici:** 4.968.462 kişi

Hâsılat: 62.986.199,53 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Arif

1. Eğitim durumu: Ortaöğretim

2. Meslek: Esnaf - Girişimci

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): İstanbul

4. Demografi: Yaş: 30 - 40 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Evli

Arif v 216 / Bulgu: Filmin geçtiği ağırlıklı dönem 1969 olsa da Arif karakteri 2017'de yaşamaktadır. S.E.S'e göre B kategorisinde yer almaktadır. Yaşam bölgesine bakıldığında Levent (71,1), Göktürk (55,8) ortalamasında 63,5 sosyoekonomik gelişmişlik seviyesine sahiptir. TÜİK verileri de İstanbul bazında yer almaktadır.

Ailecek Şaşkınız (Box Office, 2019)

Filmin Künyesi

Yapım Şirketi: TR 40 33 Productions

Türü: Komedi

Süre: 113 Dakika

Yönetmen: Selçuk Aydemir

Ana Karakter: Ferhat (Ahmet Kural)

Konu: Babasının şirketinin başına geçerek CEO'luk görevini üstlenen Ferhat ve onun çocukluk arkadaşı, şirketin finans müdürü Gökhan'ın hikâyesini anlatıyor.

Vizyon Bilgileri:

Tarihi: 02 Mart 2018 **Toplam İzleyici:** 4.034.858 kişi **Hâsılat:** 44.688.477,74 TL

Sosyoekonomik Kriterler

Karakter - Ferhat

1. Eğitim durumu: Yükseköğretim

2. Meslek: İş Adamı

3. Yaşam Alanı (Yaşadığı Yer): Bursa

4. Demografi: Yaş: 20 - 30 **Cinsiyet:** Erkek **Medeni Durum:** Bekâr

Ailecek Şaşkın / Bulgu: Ferhat iyi eğitilmiş ve şirket sahibi biridir. S.E.S'e göre A kategorisinde yer almaktadır. Bursa'da yaşam standardında %61,1 mutluluk düzeyinde, ortalama günlük 64,1 TL kazanç sağlamaktadır.

Bu bölümde yer alan karakter bilgilerinin toplam durumu Tablo - 40'ta bulunmaktadır.

Tablo - 40 Filmlerin ve Karakterlerin Sosyoekonomik Kriterleri

FİLM	KARAKTER						
	Kimlik	Eğitim	Meslek	Yaşam Alanı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum
Düğün Dernek	Tüpçü Fikret	İlköğretim	Esnaf	Sivas - Köy	30-40	Erkek	Bekar
Celal ile Ceren	Celal	Lise	Esnaf	İstanbul	20-30	Erkek	Bekar
Kelebeğin Rüyası	Muzaffer Tayyip Uslu	Lise	Memur	Zonguldak	20-30	Erkek	Bekar
Recep İvedik 4	Recep İvedik	İlköğretim	İşsiz	İstanbul	20-30	Erkek	Bekar
Eyyvah Eyyvah 3	Hüseyin Badem	İlköğretim	Müzişyen	Çanakkale - Kasaba	20-30	Erkek	Evli
Pek Yakında	Zafer Yıldız	Lise	Serbest Meslek	İstanbul	30-40	Erkek	Evli
Düğün Dernek 2	Tüpçü Fikret	İlköğretim	Esnaf	Sivas - Köy	30-40	Erkek	Bekar
Kocan Kadar Konuş	Efsun	Üniversite	Ücretli Çalışan	İstanbul	20-30	Kadın	Bekar
Ali Baba ve 7 Cüceler	Ali Şenay	Lise	Serbest Meslek	İstanbul	40-50	Erkek	Dul
Dağ 2	Oğuz Çağlar	Y. Lisans	Öğr.Üye.	İstanbul	20-30	Erkek	Bekar
Kardeşim Benim	Hakan	Üniversite	Şarkıcı	İstanbul	20-30	Erkek	Bekar
Dedemin Fişi	Marif	İlköğretim	Esnaf	Malatya - Köy	30-40	Erkek	Evli
Recep İvedik 5	Recep İvedik	İlköğretim	İşsiz	İstanbul	20-30	Erkek	Bekar
Ayla	Süleyman	Lise	Asker	İstanbul	20	Erkek	Bekar
Aile Arasında	Fiko	Orta Öğrenim	Esnaf	İstanbul	40-50	Erkek	Evli
Müslüm	Müslüm	İlköğretim	Şarkıcı	İstanbul	30-40	Erkek	Bekar
Arif v 216	Arif	Orta Öğrenim	Esnaf	İstanbul	30-40	Erkek	Evli
Ailecek Şaşkın	Ferhat	Y. Lisans	İş Adamı	Bursa	20-30	Erkek	Bekar

SONUÇ

Bütün bu veriler ışığında öncelikli olarak eğitim ve meslek bilgilerine yönelik bir alan belirleyen, ana kaynak olarak kişisel sosyoekonomik seviye göstergesi olan S.E.S. Projesi alınmıştır (Tablo - 41). İstatistiksel verilerin tümü de TÜİK ("Toplumsal yapı ve cinsiyet", 2018) verilerinden derlenen istatistikler kaynağından verilmektedir. 18 filmin 8'inde 7 karakterin seviyesi C1 olmaktadır. Buna dair TÜAD raporunda açıklanan karakter analizi için C1 seviyesi için belirtilen özellikler şu şekildedir:

"C1 - S.E.S. Grubu: %60'ı lise mezunu (bunun içinde %20'si meslek lisesi); %10'u yükseköğretim ve üstü. %40'ı esnaf, %30'u kalifiye işçi(lise eğitilmiş), %15'e yakını memur, teknik eleman, %15'e yakını emekli. Eşi olanların AGG'lerin %13'ünün eşi çalışıyor. Haneylerin %5'i para biriktiriyor. %20'si tatilini tatil köyü/otele giderek, %40'a yakını yakınlarını ziyaret ederek değerlendiriyor. Haneylerin %20'ye yakınında kitaplık/kütüphane var (S.E.S, 2012)."

TÜİK istatistiklerine göre ülkenin genelinin ağırlıklı S.E.S. konumu "meslek grubuna göre istihdam edilenler" de "hizmet ve satış elemanları" %19,43 oranında yer almakta, "bitirilen son eğitim kurumu ve cinsiyet oranı" istatistiğinde de toplamda ağırlık %26,3 ile ilköğretim mezuniyetinde olmaktadır. Bu da Şekil-1'e göre C2 seviyesi olmaktadır. Meslek istatistiğinde durum cinsiyete göre değişmemekle birlikte, eğitim istatistiğine göre cinsiyet farklılığı bulunmaktadır. Erkeklerde %24,4 ile lise ve dengi okullar mezuniyeti en yüksek oran olmakta dolayısıyla Türkiye'deki erkekler genelinde C1 sosyoekonomik statü görülmektedir. Kadınlarda ise eğitimde mezuniyet Türkiye ile aynı olup, C2 statüsü korunmaktadır.

Toplumsal yapıda nüfus içerisindeki yaş grupları TÜİK verileri üzerinden bebek-çocuk tabir edilerek 0-14, genç tabir edilerek 15-29, olgun tabir edilerek 30-49, orta yaş tabir edilerek 50-69, yaşlı tabir edilerek 70-85+ olarak alınmaktadır. Buna göre Türkiye'de 2018 itibari ile çocuk nüfusu %23,4, genç nüfus %23,5, olgun birey nüfusu %29,4, orta yaş %18,2, yaşlı nüfus da %5,6 olmaktadır. Filmler görülen yaş gruplarına göre 20-30 aralığındaki karakterler 10, 30-40 yaş aralığındaki karakterler 6, 40-50 yaş civarındakiler de 2 filmde yer almaktadır. Ayla filminde Süleyman karakterinin ana hikayenin etrafında geçtiği genç hali, Müslüm filminde de ana hikayenin geçtiği olgun hali baz alınmıştır. Toplumun yaklaşık %53'lük kesiminin genç ve olgun yaş aralığı olan 15-49 yaş kapsamında olduğu bilindiğinden tüm karakterlerin bu aralıkta kaldığı görülmektedir.

Türkiye'de 2018 yılı itibariyle okur-yazar olmayan %4,4, ilköğretim mezunu %5,3, ilköğretim mezunu %26,3, ilköğretim mezunu %14,3, ortaöğretim %8,7, lise mezunu %20,4, üniversite mezunu %17,3, lisansüstü mezunu %2,4 eğitim verileri bulunmaktadır. Buna göre toplumun yaklaşık %70'lik bir kesimi ilköğretim, orta ve lise eğitimi almıştır. Filmlerde de bu oran toplum yapısı ile uyumdadır. Mesleki durumda da meslek grubuna göre toplam istihdam içinde yöneticiler %5, profesyonel meslek grupları %10, teknik ve yardımcı profesyoneller %6, büro ve müşteri hizmetleri %7, hizmet ve satış %19,5, tarım-ormancılık %14, sanatkarlar %13,5, operatörler %9,5, niteliksiz işlerde çalışanlar da %15 olmaktadır. Buna göre işgücünün %70'ten fazlası %10 üzerinde olan 5 alanda toplanmıştır. Operatör, sanatkar ve yönetici istihdamında da %85 üzeri erkek çalışan bulunmaktadır. Profesyonel meslek grupları, büro çalışanları ve niteliksiz işlerde çalışanlarda cinsiyet oranı %50'ye yakın olmaktadır. Toplumdaki işsizlik oranı 2018 yılında %11 olup, erkeklerde %9,5, kadınlarda %14 olmaktadır. Bu verilerin de karakter yapıları ile uyumlu olduğu görülmektedir. 2 karakter en eğitilmiş ve mesleki kariyer seviyesinde yüksek olan A kategorisinde yer almakta, 5 karakter B olup, bu kategorideki karakterlerden Ayla filmindeki Süleyman çift dönemli bir filmde geçtiğinden gençlik döneminde aktif çalışma içerisindeyken B, emeklilik döneminde C1 olmaktadır. 2 filmde seri olması sebebiyle tek karakter olarak Recep İvedik, E kategorisinde yer alıp eğitimsiz ve işsiz kesimi temsil etmektedir. Tüm bunların aksine de en çok izlenen filmler olarak en önde yer alan Recep İvedik serisi sosyoekonomik seviyesinin tam tersi bir eğilim görmektedir. Bu da toplumda sinema izleyicisinin düşük sosyoekonomik seviyedeki bir karakteri bu kadar yüksek oranda tercih etmesinin sebebini sorgulamaktadır. Kaba, eğitimsiz, argo ve agresif bir karakteri temsil eden Recep İvedik toplumda bu minvalde bir eğlence karakteri yansıması olarak karşılanmaktadır. İnsanların toplum kurallarına ve sosyal düzene uyum sağlamasının tam zıttı olan karakter bilinçaltı dürtülere de hitap ederek ilkel bir görüşü yansıttığından seyirciye kural dışılığı içgüdüsel olarak vermektedir. Bu da izleyicide "komedinin önderi" olarak karşılık bulmaktadır. Filmin vizyon tarihlerinin bu minvalde sağladığı avantaj ve izleyici kitlesi de detaylı ve ekstra incelemeye değer görülmektedir.

1927 yılında şehirlerde yaşayanların oranı Tablo - 20 'de de görüldüğü üzere %24,2 iken köylerde nüfusun %75,8'i yaşamaktadır. Yine aynı tabloda göç hızının 80'lerde arttığı görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde Türkiye toplam nüfusunun %92,3'lük kesimi il ve ilçe merkezi olan şehir tabir edilen bölgelerde yaşamaktadır.

%7,7'lik bir nüfus köy ve beldelerde yaşamaktadır. 18 filmde 4'nün beldelerde geçmesi bu oran ile uyumludur. Aynı zamanda Türkiye'de toplam nüfusun yaklaşık %18'den fazlası İstanbul'da yaşamaktadır. 18 filmin 12'sinde karakter İstanbul'da yaşamaktadır. Filmlerdeki ağırlık yüksek olsa da İstanbul sektörün de kalbi olduğu üzere önceliklidir. İstanbul'da yaşanan 8 filmde, 7 karakterin ortalama seviyenin altındaki sosyoekonomik gelişmişlik seviyesinde olan bölgelerde, kalan 4 karakter da üstünde olan bölgelerde yaşamaktadır. İstanbul'da ağırlıklı olarak ortalama altı sosyoekonomik seviyedeki karakterlerin olduğu görülürken, taşrada geçen tüm filmlerdeki karakterlerin ise köy ya da kasaba ağırlıklı hayatlar yaşadığı görülmektedir. Bu da şehir hayatı bazında metropol olan İstanbul'un tercih edildiği, hatta böyle bir şehirde de ağırlıklı kenar mahallelerin kaynak alındığı buna istinaden doğal yaşam formlarında ya da yöresel tercihlerde ise şehir merkezlerinden ziyade köy-kasaba yaşamlarının irdelendiği de görülmektedir. Bu da toplumsal konularda öncelikli olarak Türkiye'nin nüfus, ekonomi, kültür vb. açılardan en gelişmiş şehrinin tabii ki sinema sektörünün de merkezi olması dolayısıyla tercih edildiği görülmektedir. İstanbul dışının kısaca taşranın ise daha çok köy ya da kasaba olarak tercih edilmesi ise 50'ler sonrası hızlanan "İstanbul ağırlıklı batıdaki büyükşehirlere göç" olgusunun 70 ve 80'ler döneminde ekonomik ve güvenlik sebepleri ile de doruk noktasına ulaşması kaynaklı toplumsal yapının memleket köklerinin dağınık olması da yatmaktadır. Bu göçlerin değiştirdiği aile yapıları da günümüzde 50'li ya da 80'li yıllar kadar olmasa da dağılmayı, akraba ilişkilerinde de değişmeyi de beraberinde getirmiştir. Buna karşılık araştırma sınırlarındaki filmlerin içeriklerin aile yapısının da güçlü olduğu görülmektedir. Örneğin Pek Yakında, Kardeşim Benim, Dedemin Fişi, Ayla, Aile Arasında ve Ailecek Şaşkıncınız filmlerinde merkezde geleneksel Türk aile yapısının etkin olduğu görülmektedir. Aynı zamanda dostluk kavramının da güçlü işlendiği filmlerdir. Düğün Dernek ve Recep İvedik serilerinde de dostluk kavramı güçlü bir şekilde görülmektedir. Farklı türde olarak Dağ 2 filminde de dostluk savaş ve terör üzerinden işlenmekte olup, serinin ilk filmi olan Dağ filminde 90'lı yıllardan beri süregelen terör işlenmiş bu filmde de yakın dönem günceli üzerinden terör ve insanlık işlenmeye devam etmektedir. Aile kavramı olarak da bu filmde terör mağduriyeti olgusu üzerinden ele alınmaktadır. Son dönem filmlerinden Müslüm ve Ayla filmlerinde de aile olgusunun çok farklı işlendiği görülmektedir. Ayla da aile bağlarının çeşitliliği ve sonradan kazanılması savaş üzerinden incelenmiş olup, Müslüm filminde ise aile olgusu olumsuz bağlamda ele alınıp sorunlu, şiddet içeren bir aile ortamı ve sonrasında insan hayatı üzerinde de bunun etkilerinin ele alındığı da görülmektedir. Filmlerin ağırlığının

komedi olmasına karşın melankolik ele alından unsurların -aile ve dostluk ya da savaş gibi- çokça görülmesi açısından kişileri güldürmek için içlerinde bulundukları ortamların tanıdık halinden yararlanma da görülmektedir. Bunun dışında güldürünün ya da dramın içselleştirilmesi de duygular aracılığıyla sağlanmaktadır.

TÜİK verilerinde "cinsiyete göre genel mutluluk düzeyi" 2018 yılında toplamda mutlu (çok mutlu ve mutlu) %53,4, orta %34,5, mutsuz (çok mutsuz ve mutsuz) %12,1 oranında olmaktadır. Cinsiyet bazında erkeklerde bu oranlar mutlu %49,6, orta %36,4, mutsuz %14 olup, kadınlarda mutlu %57, orta %32,7, mutsuz ise %10,2 olmaktadır. Bu bilgilere göre genel çerçevede toplumun mutlu olduğu kadınların ise erkeklerden daha mutlu olduğu görülmektedir. Toplumda genel bağlamda illerde yaşam endeksi gösterge değerlerinde de mutluluk düzeyinde Eyyvah Eyvah filmindeki Hüseyin Badem karakteri Türkiye Mutluluk düzeyi ortalamasının üzerinde kalan tek karakter olmaktadır. Bu veri de tüm filmlerin içinde tek sahil kasabası olarak geçen bir bölgedeki karakterin Türkiye ortalamasından daha mutlu olması dikkat çekmektedir. Buna istinaden bu karakterin de geneldeki gibi yüksek bir gelir seviyesinde olmaması da tek ayrıştırıcı sebebin Ege ya da deniz olmasını düşündürmektedir. En mutsuz karakterin Zonguldak'ta yaşayan bir şair olması ise iki uçtaki karakterlerin sanatçı olması dolayısıyla da bölgesel bazda ayırt edicidir.

Mutluluk kavramından bahsedildiğinde filmlerin türü de 14'ü komedi tarzında 4'ü dram tarzında olmaktadır. Bu da toplumun gülmeye ihtiyacı olup olmadığı sorgulamasını getirmektedir. Bu ihtiyacın alt yapısı detaylandırma alanında farklılaşırken diğer yandan da topluma bu yönde bir empoze olup olmadığı da farklı bir araştırma konusudur. Eğlence ve Kültür İstatistikleri olarak incelediğimiz tablo 34 ve 35'de kişilerin çoğunluğunun halen eğlence ve faaliyet anlayışının çok yüksek bir oranda TV olması sinema oranının halen daha yüzde 7'lerde olması da ayrıca hem toplum yansıması açısından hem de eğlence-kültür faaliyet açısından sorgulanmaya muhtaçtır. Bunun bir detayı ise 90'lar sonrası gelişen TV yapımlarının artık sinemaya paralel olması kaynaklı bu filmlerin yakın tarihlerinde TV'de yayınlanması dolayısıyla yine halka hitap etmesi sağlanmaktadır.

Ekonomik bakış açısında "hanehalkı gelirinden memnuniyet" verileri 2018'de memnun olanlar %39,8, orta %23, memnun olmayanlar da %37,3 oranında olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de ortalamasında yıllık brüt ücret 26.032 TL olup günlük brüt ücret 71,32 TL, serbest çalışanın brüt kazanç oranı da 76 TL olmaktadır. Bir de

Ekonomik unsurlardan ortalama günlük kazanç tablosunda (Tablo - 39) Türkiye ortalaması 57,7 TL olmaktadır. Buna göre Dedemin Fişi filmindeki Marif karakteri harici tüm karakterler bunun üzerinde kalmaktadır. Filmlerdeki karakterlerin S.E.S. verilerine göre göstergelerinin ağırlıklı orta, orta-alt seviye olmasından sebeple İstanbul şehrindeki karakterlerin gelir seviyesi yüksek görülmektedir. İstanbul ortalamasında yükseklikten kaynaklı bu durumu karakterlerin yaşam alanlarının kenar mahallelerde geçmesi sosyoekonomik sebep ya da sonuç olmaktadır. Göstergebilime göre Recep İvedik ya da Tp Fikret karakterleri örneklerinden bakıldığında bu karakterlerin Türkiye ortalamasından daha fazla kazanıyor olmaları ülkedeki işsizlik oranları, GSYH ya da kişi başına düşen gelir uyuşmamaktadır. Verilerin ortalama olması kaynaklı yaşam alanları, eēitim ve meslek gibi unsurlara bakıldığında bu karakterlerin oēunluēunun Türkiye gelir seviyesinin üstünde kalıyor olması çok saēlıklı bir açıklama olmamakta sosyoekonomiden çok aēırlıklı ekonomik bir açıklama ve detaylı bir göstergebilim incelemesi gerektirmez.

Bütün bu bilgiler ışığında öncelikli olarak toplumun nüfus oranında cinsiyet daēılımında daha adaletli bir oran görülmektedir. 2018 yılı itibariyle 82 milyon az üzerinde olan nüfus %50,17 oranında erkek, %49,83 oranında kadın bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla filmlerin karakterlerindeki 18 filmin 16 karakterinde 1 kadın oranı adaletsiz gözükmektedir. Karakterlerin sadece bir tanesi Kocan Kadar Konuş filminde ki Efsun karakteri kadındır. O da eēitimli ve gelir seviyesi yüksek bir karakteri temsil etmektedir. 18 filmde 10'unda başrolde 20 - 30'lu yaşlarda erkek rol almaktadır. Yardımcı rollerine bakıldığında ise filmlerin yarısında kadın karakterin 2. Karakter olduēu görülmektedir. Celal ile Ceren, Kelebeēin Rüyası, Eyyvah Eyvah 3, Pek Yakında, Ayla, Aile Arasında, Ailecek şaşkınız, Müslüm filmlerinde aşk olguları da aēırlıklı işlediğinden başkarakterin hemen akabinde kadın karakter görülmektedir. Seri filmler olan Dēēn Dernek ve Recep İvedik filmlerinde yardımcı karakterlerde kadının ön planda olmadığı görülmektedir. Ali Baba ve 7 Cüceler, Daē 2, Kardeşim Benim, Dedemin Fişi, Arif v 216 filmlerinde de 2 ya da daha fazla ana erkek karakter sonrasında bir kadın karaktere rastlamak mümkün olmaktadır. Bu da toplumsal yapının halen ataerkil toplum yapısındaki bakış açısını çok açık bir şekilde göstermektedir.

2018 yılı itibariyle Türkiye'de 15 yaş üstü nüfusun içinde %63 evli, %27,5 oranında hiç evlenmemiş, %3,9 boşanmış, %5,5 oranında da eşi hayatını kaybetmiş bireyler bulunmaktadır. Buna göre en yüksek oranda evli çiftin bulunduēu, hiç evlenmemiş kişinin bulunduēu ve de boşanmış kişilerin bulunduēu il İstanbul

olmaktadır. Ağırlıklı görülen genç erkek ana karakterlerin 12 filmde bekâr olduğu, 5 karakterin evli sadece bir karakterin de dul olduğu görülmektedir. Bu veriler ana çerçevede toplum yapısı ile uyuşmamaktadır. Sinemanın genel bağlamda 70'li yıllardaki göç, tv vb. yapılar sonrası içerdiği değişime paralel yapıda bir olguda olduğunu da göstermektedir. Hitap edilen seyirci genç ve erkek olmaktadır. 70'lerin seks ve eleştirel filmlerinden farklı olarak bu dönemde bekâr genç erkek karakterlerin oynadığı komedi filmleri, dramda da biyografik erkek kahramanlar olmakta, hatta kadına şiddet dahi içermektedir. Savaş dramlarının da yetişkin kadın olgusundan ve ilişki yapısından uzak olduğu da Ayla ve Dağ 2 filmlerinde izlenmektedir.

Tüm film karakterlerinin toplamda özelliklerinin görüldüğü Tablo-40 genel bağlamda yapıyı göstermektedir.

Tablo - 41 Sosyoekonomik Karşılaştırma

	FİLM	S.E.S	İstanbul	İstanbul ve Taşra		Türkiye	
			Mahallem İstanbul S.E.G.S.	Ort. Günlük Kazanç	Mutluluk Düzeyi	Ort. Günlük Kazanç	Mutluluk Düzeyi
2013	Düğün Dernek	C1		61,2	59,5	57,7	61,2
	Celal ile Ceren	C1	34,4	71,7	58,4	57,7	61,2
	Kelebeğin Rüyası	C1		85,6	51,1	57,7	61,2
2014	Recep İvedik 4	E	34,5	71,7	58,4	57,7	61,2
	Eyyvah Eyyvah 3	C2		58	63,6	57,7	61,2
	Pek Yakında	C1	19,1	71,7	58,4	57,7	61,2
2015	Düğün Dernek 2	C1		61,2	59,5	57,7	61,2
	Kocan Kadar Konuş	B	62,7	71,7	58,4	57,7	61,2
	Ali Baba ve 7 Cüceler	B	33,8	71,7	58,4	57,7	61,2
2016	Dağ 2	A	59,5	71,7	58,4	57,7	61,2
	Kardeşim Benim	B	50,1	71,7	58,4	57,7	61,2
	Dedemin Fişi	C1		51,9	53,9	57,7	61,2
2017	Recep İvedik 5	E	34,5	71,7	58,4	57,7	61,2
	Ayla	B-C1	40,1	71,7	58,4	57,7	61,2
	Aile Arasında	C1	20,4	71,7	58,4	57,7	61,2
2018	Müslüm	D-C2	64,6	71,7	58,4	57,7	61,2
	Arif v 216	B	63,5	71,7	58,4	57,7	61,2
	Ailecek Şaşkınız	A		64,1	61,1	57,7	61,2

Türkiye Cumhuriyeti toplumu genel özelliklerinde özet verilerle eğitim seviyesi, meslek durumu ile C2, cinsiyet alt kırılımında C1 ve C2 olmaktadır. İşsizlik oranı çift hanelerde olup filmlerdeki oranla farklılaşmaktadır. Gelir düzeyinde memnuniyet filmlerdeki ile yaklaşık oranlarda olup net bir çizgi çizmemektedir. Mutluluk düzeyi genel bağlamda yüksek olup filmlerle orantılı olmakta, toplumda cinsiyet dağılımı filmlerdekilerden farklı şekilde eşit olmakta, nüfusun yüksek oranı genç ve olgun tabir edilen genç-orta yaş kesimden filmlerdeki ağırlıklı yapıya uyum sağlamaktadır. Kısaca toplumun orta - alt ve orta gelir grubundaki kesimi ile özdeşleşen ana karakterler genel sinema izleyicisini de yansıtmaktadır. Toplum nüfusunda daha eşit bir yapı olsa da ekranda neredeyse tamamen erkek karakterler ağırlıktadır. Genel bağlamda komedi tercih edildiği söylenebilmektedir. Dram yapıların da ağırlıklı biyografik eserler olması dikkat çekmektedir. Genç karakterler bulunması ise toplumun genel yapısı ile de örtüşmektedir. Sinema izleyicisinin üzerinde medeni durum araştırması yapılmadığından karakterlerde ağırlıklı görülen bekar karakterler toplum yapısı ile bağdaşmamaktadır.

Bu minvalde Türk Sinemasının izleyici ve ortalamanın altındaki sosyoekonomik yapısını yansıtan eserler dâhilinde seyirci çektiği gözlemlenmektedir. Bunlar daha çok sokak jargonu ile konuşan, ortalama ve altı mahallelerde yaşayan karakterler olarak gözükmemektedir. Gelir seviyesi yüksek olan karakterlerin sinemada görece daha az yer aldığı ya da izlenmesinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Türk Sineması genel olarak Türk toplumunu yansıtmakta ve aynı zamanda dönem yapımlarının da fazlasıyla izleniyor olması toplumu bilgilendirmek açısından da bir gösterge olmaktadır. Dönem yapılarında dram ağırlığı görülmekle birlikte bu dramların da biyografik ya da gerçek olaylardan yola çıkılması da tarihi öğrenme, geçmişe duyulan özlem ya da geçmişten ders çıkarma şeklinde de anlaşılabilmektedir. Örneğin terör bağlamın işlenen Dağ 2 filmi tek yakın döneme ait savaş filmi olarak geçerken 90'ların gerçekliği yanı sıra günümüz dış tehditlerine de değinmiştir. Ayla filminde işlenen savaş teması, içinde geçtiği dönemin sosyoekonomik verilerini neredeyse tümü ile içeren bir yapımdır. Kelebeğin Rüyası filminde o dönemin ağır koşullarında 2. Dünya Savaşı esnasında yaşanan savaşa girmeyen ama bunun küresel sosyoekonomik koşulları altında ezilen, zorluklarını yaşayan halkın gerçekleri de göz önüne serilmektedir.

Türk toplumunda ağırlıklı komedi karakterlerinin erkek olduğu ve bunların fazlasıyla rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Seri filmlerin de en çok izlenen filmler arasında olması da dikkat çekmektedir. Bu iki filmde komedi unsuru farklı yapılar

üzerinden verilse de toplumun işsizlik ya da yoksunluk, köy ya da varoş, dostluk bağları, gelenek ya da alışkanlıkları konusunda verileri sunmaktadırlar.

Sinemada toplumun izlerini ve izleyicinin kendini yansıtan karakterlere gösterdiği ilgi kaynaklı hipotezlerimizin "sinema toplumu yansıtır" varsayımı kabul görmektedir. Sinema ekranında görülen ya da rakamlar doğrultusunda görülmek istenen karakterler ve filmlere bakıldığında ağırlıklı toplum yapısında olan temsillerle seyircinin özdeşleştiği görülmektedir. İkincil hipotez olarak ise "sinema toplumdan etkilenmektedir" varsayımı da ilkinin yansıması olarak karşılıklı bir etkileşime girilmiş olup, doğruluğu sınanmış ve kabul görmüştür. Son olarak toplumu yansıtan filmlerin kabul gördüğü karakterlerin toplumun ağırlıklı yapısında olduğu bu şekilde seyirciye yansıtıldığı ve de seyircinin tercih ettiği görülmektedir.

En çok izlenen karakterlerin özellikleri toplumun genel unsurları ve yapıları ile uyum göstermektedir. Bu da ilk hipotezdeki gibi toplumu yansıttığı ve dolayısıyla ikinci hipotezdeki toplumdan etkilendiği, son hipotezdeki toplumun en çok kendine benzeyeni tercih ettiği varsayımlarını doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı - Belge Kaynaklar

- Abisel, N. (2005) **Türk Sineması Üzerine Yazılar**, Ankara: Phoenix Yayınevi
- Afşar, M. (2011) "Küresel Kriz ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 6(2), s.143-171
- Akbulut, Y. (2012) "Veri Çözümleme Teknikleri", **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Ed. Ali Şimşek, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s.162-195
- Aktürk, İ.; Albeni, M. (2002) "Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye'de Meydana Gelen Depremler Ve Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7 (1), s. 1-18
- Alatlı, A. (2016) "Hollywood, Sinema ve İdiographlar", **TRTakademi Hakemli Dergi**, Eğlence Endüstrisi, 1 (1), s.259-262
- Alkin, E. (2014) **Her Şey Ekonomi Değil**, İstanbul: GOA Basım Yayın ve Tanıtım Hizmetleri
- Alkin, E.; Alpay, Y.(2017) **Olaylarla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Hümanist Kitap Yayıncılık, 3.bs.
- Andrew, J.D. (2010) **Büyük Sinema Kuramları**, Çev. Z. Atam, İstanbul, Doruk Yayıncılık
- Antrakt (1991) "Doğum Günü 14 Kasım mı?", **Antrakt**, (2), s.62-63
- Armağan, A. (2011) "Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (9), s.139-148
- Aslan, M. (2007) **Rejisör' Atıf Yılmaz**, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Aydın, S.; Taşkın, Y. (2014) **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Aytekin, M. (2012) **Türk Milliyetçiliğinin Türk Sinemasına Yansıması (2005-2011)**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi
- Başgüney, H. (2011) "Sinematek (Türk Sinematek Derneği): 1965-1980 Arasında Sinema Ve Politik Tartışma", **Türk ve Dünya Sineması Üzerine Sentezler**, Ed. Serpil Kirel, İstanbul: Parşömen Yayıncılık, s.55-68
- Bayraç, N. (2003) "Yeni Ekonomi'nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4 (1), s.41-62

- Ceylan, N.B. (2012) **Üç Maymun**, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Cezar, M. (2010) **Mufasssal Osmanlı Tarihi: Resimli-Haritalı(Cilt-1-2-3-4-5-6)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Çakır, H.; Koçer, M.; Aydın, H. (2012) "Medya okuryazarlığı dersini alan ve almayan ilköğretim öğrencilerinin medya izleme davranışlarındaki farklılıkların belirlenmesi", **Selçuk İletişim**, 7 (3), s. 42-54
- Çalapala, R. (2009) "Türkiye'de Filmcilik", **Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, (28), s.109-112
- Çekirge, P. (2007) **Başrolde Filiz Akın**, İstanbul:Epsilon Yayıncılık Hizmetleri.
- Çetin, A.K. (2018) "1990-2000 Finansal Liberalizasyon Dönemi Gelişmekte Olan Ülke Krizleri", **1923'ten Günümüze Türkiye'de Para-Kredi ve Kur Politikaları**, Ed. İlhan Eroğlu, Baki Demirel, Tolga Dağlaroğlu, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s. 148-159
- Çetinkaya, T. (2014) "Altın Portakal Film Festivali'nin Tarihi", **Sinemada Bir Asır: Türk Sineması'nın 100. Yılına Armağan**, Ed. Abdurrahman Çelik, Ankara: Altın Portakal Uluslararası Film Festivali, s. 409-417
- Çörtük, O. (2006) **Türkiye-IMF İlişkileri Ve İlişkilerin Hesap Bazında İşleyişi**, Ankara : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi
- Demirel, B. (2018) "1980-1990 Ekonomik ve Finansal Liberalizasyon Dönemi", **1923'ten Günümüze Türkiye'de Para-Kredi ve Kur Politikaları**, Ed. İlhan Eroğlu, Baki Demirel, Tolga Dağlaroğlu, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s. 121-145
- Dolgun, U. (2001) **Sosyo-Ekonomik Perspektif**, Bursa: Asa Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2012) **Örneklerle Kolay Ekonomi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 18.bs.
- Eğilmez, M. (2018) **Değişim Sürecinde Türkiye: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Ekinci, M.F. (2009) **Türkiye'nin Mali İntiharı**, İstanbul: Platin Yayıncılık
- Erbalaban Gündüz, Ö. (2014) "Modern Sinemanın Erken Tarihi ve Modern Sinema Örneği Olarak Jean Luc Godard Sineması", **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, 2 (4), s.160-180
- Erdoğan, N. (2017) **Sinemanın İstanbul'da İlk Yılları: Modernlik ve Seyir Maceraları**, İstanbul: İletişim Yayıncılık
- Gülen, A. (2012) "İsmet İnönü'ye Düzenlenen Suikast ve Suikastın Yankıları", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 11 (22), s.1-22
- Günaydın, M. (2014) "Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı", **Gazi Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 8 (15), s.1-38

- Güran, T. (2017) **Resmi İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Hakan, F. (2012) **Türk Sinema Tarihi**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Hız, G. (2010) "1980 Sonrasında Türkiye'de Yükseköğretimde Piyasalaştırma ve Özelleştirmedeki Gelişmeler", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (25), s. 55-79
- Hobsbawm, E. (1975) **Devrim Çağı: 1789-1848**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 4. bs.
- İnalcık, H. (2017) **Osmanlı: Halil İnalcık'ın Merceğinden**, İstanbul: Profil Kitap
- İyem, G. (2019) "Derin ve Aydınlık Bir Jön: Tarık Akan", **Masa**, (25), s.4-7
- Kaçmazoğlu, B. (2015) "Türkiye'de Sosyolojinin 100 Yıllık Birikimi Üzerine Bazı Tespitler", **Sosyoloji Konferansları**, No:52, s. 29-55
- Kalaycı, İ. (2018) "1960-1980 Planlı Kalkınma Döneminde Para, Faiz ve Kur Politikaları", **1923'ten Günümüze Türkiye'de Para-Kredi ve Kur Politikaları**, Ed. İlhan Eroğlu, Baki Demirel, Tolga Dağlaroğlu, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s. 101-120
- Kalemci, A.; Özen, Ş. (2011) "Türk Sinemacılık Sektöründe Kurumsal Değişim (1950-2006): Küreselleşmenin 'Sosyal Dışlama' Etkisi", **Amme İdaresi Dergisi**, 44 (1), s.51-88
- Karasar, M. (2014) **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 26.bs
- Karpat, K. (2010) **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, İstanbul: Timaş Yayınları, 9.bs.
- Kaya, D. (2014) "Kırık Bir İlk Hikayesi: Türk Sinemasının 100. Yılına Dair", **Sinecine**, 5 (2), s.113-120
- Kuyucak Esen, Ş. (2010) **Türk Sinemasının Kilometre Taşları**, İstanbul: Agora Kitaplığı
- Maktav, H. (2013) **Türkiye Sinemasında Tarih ve Siyaset**, İstanbul: Agora Kitaplığı
- Marx, K. (1975) **Kapital**, Ankara: Sol Yayınları
- Mütercimler, E. (2016) **Komplo Teoriler 4: İsyanlar, Darbeler, İhtilâller**, İstanbul: Asi Kitap
- Odabaşı, İ.A. (2017) **Milli Sinema: Osmanlı'da Sinema Hayatı ve Yerli Üretime Geçiş**, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Onaran, A.Ş. (1994) **Türk Sineması (I.Cilt)**, Ankara: Kitle Yayınları
- Onaran, A.Ş. (1995) **Türk Sineması (II. Cilt)**, Ankara: Kitle Yayınları
- Ortaylı, İ. (2006) **Son İmparatorluk Osmanlı: Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek 2**, İstanbul: Timaş Yayınları

- Ortaylı, İ. (2010) **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İstanbul: Kronik Kitap, 33.bs.
- Osmanoğlu, A. (1960) **Babam Abdülhamit**, İstanbul: Güven Basımevi
- Önder, S.; Baydemir, A. (2005) "Türk Sinemasının Gelişimi (1895-1939)", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (2), s.113-135
- Özdemir, B. (2017) **Osmanlı Devleti Dış Borçları**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Özden, B.A. (2009) "1960'larda Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik ve Sosyal Göstergeler", **Sokak Güzeldir: 68'de Ne Oldu?**, Nadire Mater, İstanbul: Metis Yayınları, s. 342-348
- Özgentürk, A. (2001) **Balalayka**, İstanbul: Anadolu Sanat Yayıncılık ve El Sanatları.
- Özgüç, A. (1990) **Türk Sinemasında İlkler**, İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Özgüç, A. (2005) **Türlerle Türk Sineması: Dönemler/Modalar/Tipler**, İstanbul: Dünya Yayıncılık A.Ş.
- Özgüç, A. (2014) "100 yaşındaki Türk Sineması'nın "Altın Yıllar"ı 1960'lar...", **Sinemada Bir Asır: Türk Sineması'nın 100. Yılına Armağan**, Ed. Abdurrahman Çelik, Ankara: Altın Portakal Uluslararası Film Festivali, s. 68-75
- Özgüç, A. (2014) **Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü**, İstanbul: Horizon International Yayınları.
- Özön, N. (1962) **Türk Sinema Tarihi**, İstanbul: Artist Reklam Ortaklığı Yayınları
- Özön, N. (1970) **İlk Türk Sinemacısı Fuat Uzkınay**, İstanbul: Türk Sinematek Derneği.
- Özön, N. (1985) **Sinema: Uygulayımı, Sanatı, Tarihi**, Ankara: Hil Yayın
- Özön, N. (1995) **Karagözden Sinemaya: Türk Sineması ve Sorunları**, Ankara: Kitle Yayıncılık ve Yapımcılık Ltd. Şti.
- Öztürk, S. (2006) "Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler", **Galatasaray İletişim Dergisi**, (5), s.47-76
- Özuyar, A. (2017) **Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi (1895-1922)**, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
- Pamuk, Ş. (2017) **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Pösteği, N. (2012) **1990 Sonrası Türk Sineması: 1990-2011**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Ritzer, G. (2001) "Sosyoloji Teorisinin Gelişiminde Toplumsal ve Entelektüel Güçler", **Sosyo-Ekonomik Perspektif**, Ed. Uğur Dolgun, Bursa: Asa Kitabevi, s. 33-44

- Sarı, G. (2009) "Türkiye'de Özel Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Medyanın Mülkiyet Yapısı", **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (18), s. 2087-2096
- Scognamillo, G. (2010) **Türk Sinema Tarihi**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Scognamillo, G. (2016) "Bir dönemin anatomisi: Türk sineması 1960-1977", **Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi**, 1 (1), s. 98-107
- Sekmeç, A. (2011) **Beyaz Kuğu: Hülya Koçyiğit**, Malatya: Malatya Uluslararası Film Festivali Yayınları.
- Stam, R. (2014) **Sinema Teorisine Giriş**, Çev. Ç. Asatekin & S. Salman, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Şahin, A. (2008) **Türkiye'de TÜFE ve TEFİ Üzerine Sektörel Enflasyon Direnci Analizi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi
- Şahin, E.; Çağlar Özteke, H.(2003) "1980-2000 Yılları Arası Hükümet Programlarında İlköğretim", **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 17 (1), s. 185-218.
- Tangül, Z. (2012) "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 10 (2), s. 389-410
- Taylor, J.B. (2009) "The Financial Crisis and The Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong", **NBER Working Paper** 14631
- Tilgen, N. (2009) "Bugüne Kadar Filmciliğimiz", **Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, (28), s.113-133
- Toprak, D.; Ağcakaya, S.; Gül, H. (2016) "Sosyal Devlet Yaklaşımı Açısından Türkiye'de 1980 Sonrası Eğitim Harcamalarının Analizi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 31 (1), s. 123-165
- Tunç, E. (2006) **Türk Sineması'nın Ekonomik Yapısı (1896-2005)**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Uygur, E. (2001) **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, No.2001/1
- Yıldırım, D.Ç.; Kantarcı, T. (2018) "1950-1960 Liberal Dönem Para ve Kur Politikaları", **1923'ten Günümüze Türkiye'de Para-Kredi ve Kur Politikaları**, Ed. İlhan Eroğlu, Baki Demirel, Tolga Dağlaroğlu, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s. 79-100.
- Yücel, F.; Kalyoncu, H. (2011) "Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği", **Maliye Dergisi**, (159), s. 54-69

Zamacı, A. (2012) **Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi

Zürcher, E.J. (2000) **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları

Çevrimiçi Kaynaklar

17 Ağustos 1999, 2018 17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi. (2019, 23 Nisan). Erişim Adresi: <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=37>

26 yılın kanlı bilançosu, 2010 26 yılın kanlı bilançosu. (2010, Haziran 24). Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/gundem/26-yilin-kanli-bilancosu-1254711>

51. SİYAD Ödülleri, 2019 51. SİYAD Ödülleri sahiplerini buldu. (2019, Mart 24). Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/51-siyad-odulleri-sahiplerini-buldu-41132743>

90'larda Ne Olmuştu, 2015 90'larda ne olmuştu: Faili meçhuller, kayıplar, 2015. (2019, Nisan). BBC Türkçe. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_90lar_2_insan_haklari

Altın Koza, 2019 Uluslar arası Adana Altın Koza Film Festivali. (2019, 1 Şubat). Erişim Adresi: <https://www.altinkoza.org.tr/>

Antalya Altın Portakal, 2019 Antalya Altın Portakal Film Festivali. (2019). Tarihçe. Erişim Adresi: <http://www.antalyaff.com/tr/page/index/1/80>

Beyoğlu Belediyesi, t.y. Mahalleler. (t.y.) Beyoğlu Belediyesi. Erişim Adresi: <http://beyoglu.bel.tr/mahalleler-430.html>

BloombergHT, 2011 BloombergHT. (2011). *On yıl sonra 2001 krizi*. Erişim Adresi: <https://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/hakan-ozyildiz/863637-on-yil-sonra-2001-krizi>

Borsa İstanbul, 2019 Borsa İstanbul. (2019). *Tarihsel Gelişmeler*. (2019, Nisan). Erişim Adresi: <https://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/tarihsel-gelistmeler>

Box Office, 2019 Box Office Türkiye. (2019). Türk Filmleri. Erişim Adresi: <https://boxofficeturkiye.com/turk-filmleri/>

Datareportal, 2018 Data Reportal. (2018). Digital 2018: Global Digital Overview. ; Digital 2018: Turkey. (2019, Mayıs). Erişim Adresi: <https://datareportal.com/reports/digital-2018-global-digital-overview> ; <https://datareportal.com/reports/digital-2018-turkey>

Duvar' 16 yıl sonra, 2000 Duvar' 16 yıl sonra Türkiye'de gösterimde. (2000, Ekim 11). Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/duvar-16-yil-sonra-turkiyede-gosterimde-39188525>

Festival de Cannes, 2019 Festival de Cannes. (2019). *Offical Site*. (2019, Mart) Erişim Adresi: <https://www.festival-cannes.com/en/>

Hakan Özyıldız, 2016	Hakan Özyıldız. (2016, Kasım 21). Bugün yaşananları 2001 Krizi ile karşılaştırmayın. (2019, Nisan) Erişim Adresi: http://www.hakanozyildiz.com/2016/11/bugun-yasananlar-2001-krizi-ile.html
Hanehalkı Bilişim Teknolojileri, 2018	Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2018. (2019, Haziran). <i>Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni</i> , 27819. Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819
Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı, 2018	Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). <i>Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması</i> . (2019, Mayıs). Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028
Holocaust Encyclopedia, t.y.	United States Holocaust Memorial Museum, Holocaust Encyclopedia. (t.y.). Avrupa'da II. Dünya Savaşı. (2019, Ocak). Erişim Adresi: https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-in-europe?parent=tr%2F10694
IMDb, 2019	IMDb (2019). Ratings and Reviews for New Movies and TV Shows. Erişim Adresi: https://www.imdb.com/
İKSV, 2018	İKSV. (2018). Festival Ödülleri. Erişim Adresi: https://film.iksv.org/tr/oduller/festival-odulleri
İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH, 2018	Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). <i>Temel İstatistikler; Ulusal Hesaplar; Gelir Yöntemi ile GSYH (2009 Bazlı)</i> . (2019, Mayıs). Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist
İllerde Yaşam Endeksi Gösterge Değerleri, 2015	Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). <i>İllerde Yaşam Endeksi (2019, Haziran)</i> . Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1106
İstatistik Göstergeler, 2010	Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). <i>İstatistik Göstergeler: Statistical Indicators 1923 - 2009 (Yayın No: 3493)</i> . Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf
Katsayıda asıl mağdur, 2008	Katsayıda asıl mağdur kim?, 2008. (2019, Nisan) Hürriyet. Erişim Adresi: http://www.hurriyet.com.tr/egitim/katsayida-asil-magdur-kim-8238093
Kültür Bakanlığı'ndan İKSV açıklaması, 2015	Kültür Bakanlığı'ndan İKSV açıklaması. (2015, Nisan 16). Erişim Adresi: https://www.cnnturk.com/video/kultur-sanat/sinema/kultur-bakanligindan-iksv-aciklamasi
Kültür İstatistikleri, 2006; 2017	Türkiye İstatistik Kurumu. (2006). <i>Kültür İstatistikleri (2019, Mayıs)</i> . Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086
Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sinema Genel Müdürlüğü. (t.y.) <i>Türkiye'de Sinema</i> . (2019, Ocak). Erişim Adresi: https://sinema.ktb.gov.tr/TR-144750/turkiye39de-sinema.html

Mahallem İstanbul, t.y.	Mahallem İstanbul. (t.y.). <i>Nedir?</i> (2019, Mart) Erişim Adresi: https://www.mahallemistanbul.com
MEB, t.y.	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (t.y.). <i>Önceki bakanlar.</i> (2019, Mayıs) Erişim Adresi: http://www.meb.gov.tr/meb/
OECD Better Life, 2019	OECD Better Life Index. (2019, 9 Nisan). Erişim Adresi: http://www.oecdbetterlifeindex.org/#/11111111111
OECD, 2018	OECD. (2018). <i>PISA - PISA</i> . Erişim Adresi: http://www.oecd.org/pisa/
OECD, 2019	OECD. (2019). <i>Better Life Initiative: Measuring Well-Being and Progress</i> . Erişim Adresi: http://www.oecd.org/statistics/better-life-initiative.htm
Osmanlı Padişahları, 2019	T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu. (2019). <i>Osmanlı Padişahları.</i> (2019, Nisan) Erişim Adresi: http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-padisahlari/
OSYM, t.y.	T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, ÖSYM. (t.y.). <i>Hakkında.</i> (2019, Nisan). Erişim Adresi: https://www.osym.gov.tr/TR,8789/hakkinda.html
PISA, 2015	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). <i>Uluslar arası Öğrenci Değerlendirme Programı: PISA 2015 Ulusal Raporu</i> (Yayın No/ISBN: 978-975-11-4337-2). Erişim Adresi: http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf
Rakamlarla 28 Şubat, 2014	Ankara: Eğitimciler Birliği Sendikası. (2014) <i>Rakamlarla 28 Şubat Raporu</i> . Erişim Adresi: https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/28_subat_rapor_web.pdf
Recep İvedik Nerede Çekildi?, t.y.	Recep İvedik Nerede Çekildi?. (t.y.). <i>Milliyet Emlak</i> . Erişim Adresi: https://www.milliyetemlak.com/dergi/recep-ivedik-nerede-cekildi/
S.E.S., 2012	Türkiye Araştırmacılar Derneği. (2012). <i>Sosyo Ekonomik Statü Ölçeği</i> . Erişim Adresi: https://tuad.org.tr/upload/dosyalar/SES_Projesi.pdf
SİYAD ödülleri dağıtıldı, 2018	SİYAD ödülleri dağıtıldı. (2019, Mart 24). Erişim Adresi: http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/siyad-odulleri-dagitildi-40771475
SİYAD, 2019	SİYAD. (2019). SİYAD Ödül Alanlar. Erişim Adresi: http://www.siyad.org/category/odulalanlar/
Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2018). Erişim Adresi: http://www.sbb.gov.tr/

TBMM Kütüphane, 2019	Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı. (t.y.). Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/index.htm
TCMB, t.y.	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (t.y.) <i>Enflasyon Hedefleri. (2019, Mayıs)</i> Erişim Adresi: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/Enflasyonun+Hedefleri
TDK, t.y.	Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (t.y.). Erişim Adresi: http://sozluk.gov.tr/
TSA, 2019	TSA, Türk Sineması Araştırmaları. (2019, Ocak) Erişim Adresi: https://www.tsa.org.tr/
Toplumsal yapı ve cinsiyet, 2018	Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). <i>Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri (2019, Haziran)</i> . Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068
Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 2003	Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri. (2003, Mart 17). Erişim Adresi: http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271
Türkiye'de internet, 2014	Türkiye'de internet 21 yaşında. (2014) <i>Aljazeera Türk. (2019, Mayıs 4)</i> . Erişim Adresi: http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiyede-internet-21-yasinda
Türkiye'deki Ekonomik Krizler, 2018	Türkiye'deki ekonomik krizler: 1994, 2001 ve 2007'de neler yaşandı?, 2018. (2019, Nisan). <i>BBC Türkçe</i> . Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45226072
WHO, 2019	WHO - World Health Organization. (2019). Constitution. (2019, Nisan). Erişim Adresi: https://www.who.int/about/who-we-are/constitution
World Bank, 2019	World Development Indicators. (2019). <i>Data Themes</i> . Erişim Adresi: http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/
Yıldız Teknik Üniversitesi, t.y.	Yıldız Teknik Üniversitesi. (t.y.) <i>Sultan II. Abdülhamit Uygulama ve Araştırma Merkezi</i> . Erişim Adresi: http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/ii-abdulhamid/donemin-kronolojisi/
Zeki Demirkubuz, 2006	Zeki Demirkubuz. (2006, Şubat). <i>Yönetmen Zeki Demirkubuz, Jamie Bell'le "Karanlık Öyküler" üçlemesi hakkında konuştu. (2019, Ocak)</i> . Erişim Adresi: http://www.zekidemirkubuz.com/Content.aspx?ContentID=8